

T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇORUM YÖRESİ ALEVİLERİNDE KAMBERLİK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nazife ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali YAKICI

Ankara

2012

T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ÇORUM YÖRESİ ALEVİLERİNDE KAMBERLİK GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

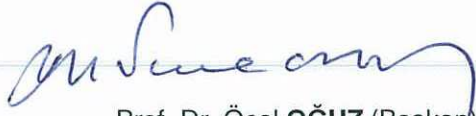
Hazırlayan
Nazife ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali YAKICI

Ankara
2012

ONAY

Nazife ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “ÇORUM YÖRESİ ALEVİLERİNDE KAMBERLİK GELGNEĞİ” başlıklı bu çalışma, 15/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Halkbilimi ana bilim dalında tezli yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Öcal OĞUZ (Başkan)

Doç. Dr. Gülin Öğüt EKER

Doç. Dr. Ali YAKICI (Danışman)

ÖNSÖZ

Dinler tarihi, sosyoloji ve halk bilimi araştırmalarına zengin bir malzeme sunan Türk Aleviliği kurumsallığı ve gelenekselliği ile dikkat çekmektedir. Uzun bir dönem kapalı ya da yarı kapalı bir yapıya sahip olması nedeniyle geleneksel yapısını koruyabilmiş, inançlarını ve bunlara bağlı ritüellerini dedeler, babalar, analar ve kamberler sayesinde kuşaktan kuşağa aktarabilmiştir. Bu süreklilik ve aktarımın merkezinde de cemler yer almıştır. Alevi inançlarıyla ritüellerinin aktarımında yazılı kaynaklar da etkili olmakla birlikte, sözlü gelenek öne çıkmaktadır. Bugün için bu aktarımda elektronik kültür ortamının da son derece etkili olduğunu belirtmek gerekir. Yüzyıllar öncesinden kurumsallaşan Alevilik, taşlaşmış ve asla değişmez bir yapıya sahip olmamış, Türk toplumunun yaşadığı değişim ve dönüşüme bağlı olarak kendisini güncelleyerek var olma çabası içerisinde olmuştur. Bugün Türk Aleviliğinde yaşanan değişim ve dönüşümün olumlu sonuçlarının yanı sıra, olumsuz sonuçlarını da görmek mümkündür. Aradan geçen zaman, Türk Aleviliğinin kapalı ya da yarı kapalı yapısını büyük oranda terk etmesini ve daha açık bir yapıya kavuşmasını sağlarken bazı temel özelliklerinin (dedelik, cem, kamberlik...) aşınmasına da neden olmuştur. Kurumsal yapıdaki değişim ve aşınmaların halk bilimsel boyutu halk bilimi araştırmalarını ilgilendirirken diğer boyutları da din bilimi araştırmaları ile sosyolojinin ilgi alanına girmektedir.

Bu çalışmada, Aleviliğin kurumsal bir yapı kazanmasında ve bu yapının sürdürülmesinde önemli bir yeri olan cemlerde önemli bir yere sahip olan kamber ya da zâkirler üzerinde durulmuştur. Kamberlik geleneğinin Çorum yöresi Aleviliğindeki yerini, kamberlerin başlıca icra ortamı olması nedeniyle cemlerden yola çıkarak ele alan çalışmamızın “birinci bölüm”ünde, cemlerin yapısı ve icra biçimleri, cemlerin sahip olduğu dinsel ve sosyal işlevler ile cemlerdeki on iki hizmet erbabının görevleri, sözlü kaynaklardan elde edilen veriler ve yapılan gözlemler ışığında anlatılmıştır. Cemler hakkındaki bu kapsamlı bilgilendirme, kamber ya da zâkirlerin icra ortamları ve işlevleri hakkındaki bilgileri de içermektedir.

Tezimizin “ikinci bölüm”ünde, sözlü geleneğin kamberliğin kökenleri hakkındaki düşünce ve yorumları ile kamberlerin toplumsal statüleri ve işlevleri

üzerinde durulmuştur. Kökenle ilgili sorgulamalar, Çorum yöresinde kamberlik geleneğinin genel olarak Selman- Pak’a dayandırıldığını ortaya koymuştur. Sözlü gelenekten elde edilen veriler, kamberlerin Çorum yöresi Aleviliğinde asla küçümsenemeyecek bir statüye ve işleve sahip olduklarını göstermiştir.

Çalışmamızın “üçüncü bölüm”ünde geleneğin kamberlerde aradığı temel özelliklerin yanı sıra, kamberlik mesleğine geçiş süreci, kamberlerin icra ortamları, icra zamanları ve icra biçimleri ele alınmıştır.

Çorum yöresi Aleviliğindeki kamberliğin yaşayan boyutuna odaklanan çalışmamızın son bölümü olan “dördüncü bölüm”de Çorum yöresinde halen yaşayan kamberlere örnekler verilmiş, onların biyografileri ve eğer doğaçlama yeteneğine sahip iseler deyiş örnekleri aktarılmıştır.

Çalışmamız sırasında ele ettiğimiz sonuçları içeren “Sonuç” kısmını çalışmamızı hazırlarken yararlandığımız yazılı ve sözlü kaynaklarla ilgili bilgileri içeren “Kaynakça” kısmı izlemiştir. “Ekler” başlığı altında da görsel malzemeye yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında başta danışman hocam sayın Doç. Dr. Ali YAKICI olmak üzere, pek çok ismin katkısı olmuştur. Saha araştırmalarım sırasında engin bilgilerinden yararlanmamı sağlayan kaynak kişilerime özel olarak teşekkür etmek istiyorum. En büyük teşekkürü ise, her zaman arkamda duran, beni çalışmamı tamamlamam için yüreklendiren annemle çok istemesine rağmen tezimizin bitişini göremeden vefat eden merhum babam hak etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	VII
I. BÖLÜM	1
Kamberlerin Başlıca İcra Ortamları Cem Nedir? Cemler Hangi Dini ve Sosyal İşlevleri Yerine Getirir? Cemlerdeki On İki Hizmet Erbabının Görevleri Nelerdir?	1
A. Cem Nedir?	1
1.Görgü Cemi:	2
2.Musahip Cemi:	3
3. İkrar Verme (Yola Alınma) Cemi:	3
4. Abdal Musa Cemi:	3
B. Cemin İcrası ve Zâkirlerin (Âşıkların) Cemdeki Yeri	7
II. BÖLÜM	37
Kamberliğin Kökenleri, İşlevleri ve Toplumsal Statüleri	37
III. BÖLÜM	46
Kamberlik Mesleğine Geçiş, Kamberde Bulunması Gereken Özellikler, Kamberlerin İcra Ortam ve Zamanları, İcra Biçimleri	46
IV. BÖLÜM	76
Çorum Yöresinde Yaşayan Kamberler	76
1. Kamber Cuma Zorlu	76
2. Kamber Durmuş Aslan.....	77
3. Sultan Kümbet (Sultan Ana)	82
4. Kamber Musa Yıldız	87
5. Dede Hüseyin Solmaz	88
6. Dede Hasan Uysal	89
7. Dede Nurettin Aksoy	91
SONUÇ	92
KAYNAKÇA	96
ÖZET	98
ABSTRACT	99
EKLER	100

GİRİŞ

“Çorum Yöresi Alevilerinde Kamberlik Geleneği” başlıklı bu çalışmanın amacı, Alevi inançlarıyla ritüellerinde önemli bir yere sahip olan, Aleviliğin tarihsel süreç içerisinde varlığını değerleri ve bu değerlere bağlı ritüelleri ile birlikte sürdürmesini sağlayan temel unsurlardan olan kamberler üzerinde durulmuştur. Kamberlik geleneğini Çorum yöresi Alevileri bağlamında ele alan çalışmada, Aleviliğin ne olduğu, ne zaman ortaya çıktığı gibi konuların yanı sıra, Aleviliğe ait temel kavramları üzerinde ayrıca durulmamıştır. Aleviliğin ne olduğu (hatta “ne olması gerektiği”), kökenleri ve kaynakları, temel kavramları hakkında bugüne kadar yazılan ve çoğunlukla birbirini tekrar eden kaynaklarda yeterince bilgi vardır.

Bu çalışmada amaç, Çorum yöresi Alevilerindeki kamberlik geleneğini, kamberlere verilen adlar, kamberliğin kökeni ya da kaynakları hakkındaki görüş ve yorumlar, kamberlerin başlıca icra ortamı olan cemler (cemlerin yapısı, icra biçimleri, sosyal ve inançsal işlevleri, cemlerdeki on iki hizmet erbabı), kamberlerin toplumsal statüleri ve işlevleri, kamberlerde aranan özellikler, kamberlerin mesleklerine geçişleri, icra ortamları ve zamanları, icra biçim ya da özellikleri temelinde tanıtmak ve yaşayan kamber, dede ve analar hakkında bilgi vermektedir.

Çalışma, alan araştırmasına dayalı bir çalışmadır. Alan araştırması sırasında geleneğin temsilcileri olan kamber, dede ve analarla görüşülmüş, cemlere iştirak edilmiş, gözlem ve mülakat yöntemleri eşliğinde derlemeler yapılmıştır. Alan araştırmaları sırasında ses kayıt cihazı ile fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Çalışmada kendisi de bir Alevi olan araştırıcının gözlem ve deneyimlerine de zaman zaman yer verilmiştir. Cemler ve cemlerin icrasıyla ilgili bilgiler, bizzat iştirak edilen cemler sayesinde elde edilmiştir. Çoğunlukla sözlü kaynakların aktarımları üzerine kurulan çalışmada, yer yer yazılı kaynaklara da başvurulmuştur. Bu kaynakların künyelerine, sözlü kaynaklarla birlikte “Kaynakça” başlığı altında yer verilmiştir.

Ana amacı, kamberlik geleneğinin Çorum yöresi Aleviliğindeki yerini yaşayan boyutuyla ortaya koymak olan araştırmada, kamberlerin başlıca icra ortamı olması nedeniyle cemler, bu cemlerin düzenleniş amaçları ve yapısal özellikleri

açısından kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Dedenin, on iki hizmet erbabının olmadığı bir cem düşünölemeyeceği gibi, kamer ya da zakirsiz bir cemi düşünmek de mümkün değildir. Bu noktada, kamer ya da zakirin cemdeki görevleriyle işlevlerini de sorgulamak gerekmiştir. Alevilerde cem ritüelini organize edenler kamerlerdir. Cemlerin gerçekleştirilmesinde aktif göreve sahip olan kamerler, aynı zamanda, Alevilerin dinsel, sosyal ve kültürel bağlamda geleneklerini yaşadıkları cemlerde on iki hizmet anlayışı içerisinde çeşitli görevleri icra etmişlerdir. Kamerler, on iki hizmet içerisinde zâkirliğin (âşıklığın) yanı sıra gözcü, çerağcı, ibrikçi, peyik (haberci), bekçi ve saki görevlerini de yerine getirebilmişlerdir. Hatta kamerler, dedenin bulunmadığı ya da cem ortamını terk etmek durumunda kaldığı zamanlarda devreye girerek cemin yürütölmesini sağlamışlardır. Kamerler, sanıldığıının aksine, sadece cemlerde saz çalarak nefesler ve düvazlar söylememişler, dedelerin başyardımcıları olmuşlardır. Bu görevleri yerine getirebilmeleri için de en az dedeler kadar bilgi ve görgü sahibi olmak zorunda kalmışlardır. Bu bilgiler de göstermektedir ki, kamer, özellikle de Çorum yöresi Aleviliğinde, sadece cemlerde çalıp söyleyen birisi olmamış, çok yönlü bir icracı olma özelliği sergilemiştir. Bu nedenle, içinde yaşadıkları toplumlarda hiç de küçümsenemeyecek bir yere ve saygınlığa sahip olan ve çok sayıda görevi yerine getiren kamerlerin ne olduklarının, kökenlerinin nerelere dayandırıldığıının, toplumsal statülerinin ve işlevlerinin, icra özelliklerinin öğrenilmesi için doğrudan sözlü geleneğe başvurmak gerekmiştir.

Zorlu ve uzun bir eğitimden geçmeyi ve Aleviliğe özgü inanç unsurları ile bu unsurlara bağlı uygulamaları bilmeyi gerektiren kamerlik, aynı zamanda Aleviliğin meydana getirdiği sözlü geleneğe da hâkim olmak anlamına da gelmiştir. Kamerlik mesleğini ve bu mesleğin icrasını genellikle dedelerden öğrenen ve bu dedelere her anlamda yardımcı olan kamerler, cemlerde saz eşliğinde söyledikleri nefes, düvaz ve deyişlerle de sözlü geleneğin yaşamasını, Alevi geleneğinde “yedi ulu âşık” olarak nitelendirilen Nesimi, Virani, Fuzuli, Yemini, Pir Sultan, Kul Himmet ve Şah Hatayi’nin nefes ve deyişlerini yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Cemlerde Alevi geleneğinin kutsallaştırdığı bu tür isimlere bağlanan manzumeleri ezgili bir şekilde söyleyen kamerlerin yanı sıra kendilerinin meydana getirdikleri

deyiş ve nefesleri de okuyan kamberlerden de söz etmek mümkündür. Kamberlerin bu özellikleri, onları, halk bilimi araştırmaları için ayrıca önemli kılmaktadır.

Cemlerin ne olduğunu, hangi nedenlerle ne şekilde düzenlendiği, Çorum yöresinde kamberlere hangi adlar verildiğini, kamberlerin köken ve kaynaklarının ne olduğunu, kamberlerin toplumsal statülerini, görevlerini, irtical özelliklerini, eğitim süreçlerini, sahip olmak zorunda oldukları özelliklerini Çorum yöresi sözlü geleneğinden elde edilen veriler ışığına ele alan bu yüksek lisans tezi, Türkiye'deki kamberlik geleneğine yönelik araştırmalara katkıda bulunmayı amaçlamıştır. İçeriği, verileri ve sonuçları göz önünde tutulduğunda bu amaca kısmen de olsa hizmet ettiği görülecektir. Geleneği yaşayan boyutuyla ele alan ve halen yaşayan kamberlere örnekler de veren çalışmanın kimi eksiklikleri içermesi de doğaldır. Bu eksikliklerde araştırmacıdan kaynaklanan sorunların yanı sıra, geleneğin zayıflamasının ve veri sağlayabilecek sözlü kaynakların giderek azalmasının da önemli bir etkisi vardır. Sözlü kaynakların da yer yer ifade ettiği gibi, her zaman dedelerin yanında yer almak ve onlara hizmet etmek zorunda oluşları, kamberlik mesleğinin yürütülmesini zorlaştırmakta, bu nedenle de kamberlik mesleğini sürdürebilecek kişileri bulmak da güçleşmektedir. Kamberliğin sadece cemlerde saz çalarak nefes, deyiş ve düvaz söylemek olmadığı, Aleviliğe özgü inanç unsurları ile uygulamaları da çok iyi bir şekilde bilmeyi ve toplum içerisinde ciddi bir saygınlığa sahip olmayı gerektirdiği düşünülecek olursa, geleneğin neden zayıflamakta olduğu sorusunda verilebilecek cevap çok daha anlamlı olacaktır.

I. BÖLÜM

KAMBERLERİN BAŞLICA İCRA ORTAMLARI CEM NEDİR? CEMLER HANGİ DİNİ VE SOSYAL İŞLEVLERİ YERİNE GETİRİR? CEMLERDEKİ ON İKİ HİZMET ERBABININ GÖREVLERİ NELERDİR?

Çorum Yöresi Alevilerindeki kamberlik/zâkirlik geleneği hakkında bilgi verirken, söze öncelikle Alevilerin İslam dini çerçevesinde dini ritüellerini yerine getirdikleri “cem”den başlamak gerekmektedir. Çünkü kamberlerin icra ortamları cemlerdir. Başka bir ifadeyle, Alevilerdeki cem törenlerini organize edenler kamberlerdir. Aşağıda “cem” kavramı, cem törenlerinin düzenlenme nedenleri ve cemin icrası hakkında, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ve yapılan gözlemler ışığında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

A. Cem Nedir?

Yukarıda da belirtildiği üzere, Alevilerde cem ritüelini organize eden kamberlerdir. Cemlerin gerçekleştirilmesinde aktif göreve sahip olan kamberler, aynı zamanda, Alevilerin dinî, sosyal ve kültürel bağlamda geleneklerini yaşadıkları cemlerde on iki hizmet anlayışı içerisinde çeşitli görevleri icra etmektedirler. Kamber, on iki hizmet içerisinde zâkirliğin (âşıklığın) yanı sıra kamber, gözcü, çerağcı, ibrikçi, peyik (haberci), bekçi, saki görevlerini de yerine getirebilir.

Ayin, tören anlamlarında kullanılan “cem”, Aleviliğin dini ve sosyal içerikli en önemli kurumlarından birisidir. Bir diğer ifade ile Alevilik, cem kavramı etrafında şekillenmiştir. Hz. Muhammed’in Miraç’tan dönüşü sırasında uğradığı dergâhtaki topluluğun birlikte yaptığı ve adına “Kırklar Cemi” denilen ibadet, gelenek tarafından Alevilerin ilk defa bir araya toplanıp cem ibadetini yerine getirdikleri tören olarak kabul edilmektedir. Daha sonra yapılan cem ibadetleri “kırklar cemi’nin” devamı olarak görülür. Sözlü gelenekten yapılan derlemede Halil Özdemir “Kırklar Cemi” ile ilgili şu bilgileri vermiştir: *“Peygamber Efendimiz Hak ile konuşmak için miraca giderken merdivenlerin önünde yatan heybetli bir aslan görür. Der ki “Ya mübarek müsaade ette gideyim” der. Aslan yerinden oynamaz.*

Peygamber Efendimiz de hatem yüzüğünü aslana hediye eder ve hak ile konuşmak üzere miraca çıkar. Miraçtan indikten sonra “kırlar ceminin” yapıldığı eve gider kapıyı çalar ve içerden “Kim o?” diye ses gelir, Peygamber Efendimiz “Benim, Peygamberiniz” der, kapı açılmaz. Yine kapıyı çalar “Kim o?” derler “Muhammed Mustafa” der kapı yine açılmaz. Üçüncü defa kapıyı tekrar çalar “Kim o?” derler, Peygamber Efendimiz “Ben bir fakir” der kapı açılır içeriye girer. Hz. Ali’nin parmağında hatem yüzüğünü görür ve aslanın Ali olduğunu anlar. Sonra bir üzüm tanesiyle kırk kişi mest olur ve semah dönerler.”

Cem törenleri, günümüze kadar Aleviliğin uygulama alanları olarak yaşaya gelmiştir. Cem, Alevi ibadetlerinin yapıldığı bir ritüeldir. Bu ritüeller arasında namaz kılmak, kurban kesmek gibi çeşitli dinî uygulamalar yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle cemler, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin de katıldığı ilk cemin tekrarıdır; Allah’a ibadet edilen, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On İki İmamların anıldığı kutsal törenlerdir.

Alevi – Bektaşî yolunda genellikle her cem ritüelinde kurban kesilir. Bu nedenle aslında cem olan ritüel, kurban olarak da adlandırılmaktadır. Mesela, Abdal Musa kurbanı, musahip kurbanı gibi... Cem ritüeli, beş farklı nedenle uygulanmaktadır.

1.Görgü Cemi:

“Görgü Kurbanı” ve “Tercemen Kurbanı” diye de adlandırılan “Görgü Cemi”, en önemli ritüeldir. Kural olarak her yıl kış aylarında yapılan bu ayinde “on iki hizmet” yapıldığı gibi, köyde veya mahallede bulunan herkes görgüden (dede huzurunda yargılamadan) geçirilir. Bu ayinde görülen canlar, ikrarlarını tazelerler. Ayrıca kendilerinden şikâyetçi olanları cem erenleri şikâyetlerinde haklı bulursa, şikâyet edilenler, onları razı etmek zorundadır. Ceme katılanlar hiç kimse ile küs ve kavgalı kalamazlar. Barışmadıkları takdirde görgüleri yapılamaz. Borçları varsa görgüden önce ödemeleri gerekmektedir. Bu görgüden geçenler, aynı zamanda daha önce yaptıkları hatayı bir daha tekrarlamayacaklarına dair tövbe ederler. Görgüden geçtikten sonra manen temizlenmiş olurlar. Cem ayinine katılanlar, ancak bundan sonra görgüden geçenlerin kurbanlarını yiyebilirler.

2.Musahip Cemi:

Musahip Cemi veya Musahip Kurbanı, iki ailenin ahret kardeşi, yol kardeşi olmak dileğiyle kurban kesmeleri ve bu nedenle cem yapmalarıdır. Bu cemde, iki evli çiftin birbirinin dünya ve ahret sırdaşı, kardeşi olmak, daima birbirlerinin yardımına koşmak, birbirlerini koruyup kollamak, dostu, arkadaşı ve ahret kardeşi olduklarına dair birbirlerine verdikleri ikrarın komşuların şahitliği karşısında tescil edilmesidir. Yol kardeşi olacak aileler topluluk içinde ve dede huzurunda bu dünyada ve ahrette bile birbirleriyle kardeş olacaklarına dair ikrar verirler. Cem ritüeli esnasında, musahip olacak aileler simgesel olarak kefen giyerler. Kefen ölene kadar ve öldükten sonra da verdikleri ikrardan dönmeyeceklerini simgelemektedir. Bu aileler birbirlerinin maddi ve manevi sorumluluklarını üstlenirler.

3. İkrar Verme (Yola Alınma) Cemi:

Bir kişinin Alevi-Bektaşî yoluna alınması amacı ile yapılan cemdir. Genellikle çocukluktan beri yol içinde olan ve cemlere katılan Aleviler için yola alınma söz konusu değildir. Bu nedenle bu cem nadiren yapılmaktadır. Bazı bölgelerde gençler ve musahipli olmayanlar yola yani ceme alınmadıkları için, ilk defa musahip kavline girip, musahibi ile birlikte hem yola alınma, hem de musahip ayini birlikte yapılmaktadır. Bir de Alevilik yoluna dışardan girmek isteyenler uygun görüldüğü takdirde, “ikrar verme cemi” ile yola alınırlar. Bu tür ceme daha çok “Derviş Bektaşîleri”nde (Babagan Kolu) rastlanır. (Ulusoy, 1986: 261)

4. Abdal Musa Cemi:

Abdal Musa Kurbanında, kural olarak bir yola alınma veya görgü amacı yoktur. Bu cem ritüeli köylerde, halkı bir arada tutabilmek, küslerin barıştırılıp, alacaklı, verecekli canlar arasında ki husumeti ortadan kaldırmak ve gençlere yol, yordam öğretmek, din, mezhep, tarikat ile ilgili konuları işlemek, köyün bazı sorunlarına çare bulabilmek için yapılan cemdir.

Bazı bölgelerde perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde olmak üzere her hafta Abdal Musa Kurbanı gerçekleştirilir. Bu ritüele “Cumalık” da denmektedir. Genellikle, kış aylarında belli bir gün olmadan komşuların istekleri, bazı kişilerin kurban kesmek istemeleri, “Dede” veya başka bir konuk geldiğinde köy halkını bir

araya toplamak, köyde herhangi bir dargınlık veya başka bir sorun çıktığında onu çözümlmek için de Abdal Musa Cemi yapılır.

Abdal Musa Cemlerinde, kurban ve diğer masraflara, cemde bulunanların tamamı katılır. Ayrıca kurban kesmek isteyen olursa, o da müştereken alınan kurbana katılır. Abdal Musa Ceminde kural olarak on iki hizmet yapılır.

5. Düşkünlükten Kaldırma Cemi:

Düşkün: yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse olarak gelenek tarafından tanımlanmaktadır. Düşkün edilmek ya da düşkünlükten kaldırmak için yapılan cemlere düşkünlükten kaldırma cemi denir. Bu cem toplumsal ve bireysel sorgulanma yeridir.

Alevi inancında, suç işleyen ve tarikatın kurallarına uymayan kişi suçlu kabul edilir. Alevilikte en ağır suç insan öldürmektir. Bununla birlikte hırsızlık yapan, suçu olmadığı halde karısından veya kocasından ayrılan, komşusunun tarla vb. sınırını ihlal eden, küfür eden, kavga eden buna benzer suçlardan herhangi birini işleyen kişi düşkün ilan edilir. İşlenen suça göre uygulanan yaptırım değişmektedir. Daha küçük meselelerde konu dedeye götürülmez. Kamber sorunu taraflar arasında halletmeye çalışır. Bununla birlikte, Alevi halk mahkemelerine göre yaşanan sorun büyükse konu dedeye iletilir ve dede yapılan cem ile düşkünlükten kaldırır. Dede-Kamber Cuma Zorlu ile yapılan derlemede bize düşkünlükle ilgili şu bilgileri aktarmıştır: *“Köylerde bir sorun olduğunda mahkemeye intikal ettirmeyiz. İnsanın olduğu her yerde mutlaka sorun olur. Bazı sorunları biz kendi içimizde hallederiz. Eğer ki katillik olursa, bu sorun devlete intikal eder ve katillik yapan kişi mahkemenin verdiği cezayı çeker. Hapishaneden çıktıktan sonra da dede o kişiyi yola erkana almaz. Ancak; öldürdüğü insanın yakınlarını razı edebilirse yapılan cem ile birlikte düşkünlükten kaldırılabilir. Bizdeki bu düşkünlük kurumu sayesinde bizim köylerimizde katillik gibi ağır suçlar olmaz. Biz ufak tefek sorunlarımızı kendi içimizde hallederiz. Ben yetmiş yedi yaşındayım ve bizim köyde hiçbir zaman katillik olmamıştır.*

Bizde kadın boşayan, anasına-babasına karşı gelen, adam öldüren, zina yapan, hırsızlık yapan yani insanların ve dinin yasakladığı buna benzer suçları işleyen kimse düşkün yani suçlu kabul edilir. Düşkün olan kişiyle halk konuşmaz.

Selam verip selam almaz. Bunları yapar ki kişi bir daha suç işlemesin, yaptığına pişman olsun diye.

İşlenen suça göre verilen cezalarda da farklılıklar olur. Nasıl anayasanın maddeleri varsa bizim halk mahkemelerinde de uyguladığımız maddeler vardır. Biz İmam Cafer Buyruğundaki maddelere göre kişiye yaptırım uygularız. Bu yaptırımlar, kurban kestirme veya kara kazan hakkı isteme gibi yaptırımlar olabilir.”

Düşkün kabul edilen kişinin suçu ağır bulunursa cem ritüeli gerçekleştirilir. Bu düşkün meydanıdır. Düşkün olan kişi meydana alınır. İnsanların yanında suçunu söyler. Ceme toplanan insanlardan dedenin ve tarikat erkânının önünde af diler. Ya da herhangi birisine karşı bir suç işledi ise o kişiden topluluk huzurunda af diler ve kişiyi ve tarikatı razı eder. Böylelikle ruhen ve insanların önünde temizlenmiş olur. Düşkünlük cemlerinde de yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi on iki hizmet görülür.

Yukarıda bahsettiğimiz cemlerin icrasında on iki hizmet temel alınmıştır. Cemlerde icra edilen ritüeller on iki hizmet etrafında şekillenmektedir. Cemdeki on iki hizmet şu şekildedir:

1. Dede: Cemi yöneten, yürüten kişidir. Dedenin Ehlibeyt soyundan olması yani seyit olması şarttır. Piri, Muhammed Mustafa’dır.

2. Rehber: Köy halkı ve dede tarafından seçilen, köy halkının sorumlusu ve görgüsü yapılacak canlara tarikatla ilgili öncülük yapan, onlar adına rehberlik yapan görevlidir. Rehber, pirin yardımcısıdır. Ceme alınacak canların hazırlanmasını sağlar. Ocaktan yetişmesi şart değildir. Rehber talibe yolu erkânı öğreten ve pirler, dedeler adına konuşandır. Köy babası da denir. Çorum yöresinde bu görevi köy babası ile birlikte kamberlerinde icra ettikleri sözlü kültürden yapılan derlemede görülmüştür. Piri, İmam Ali’dır.

3. Gözcü: Cem esnasında cem evindeki düzeni ve sükûneti sağlayan, dışarıda olup biteni ve içeri girmek isteyen kişileri, dedeye bildiren görevli. Piri İmam Hasan ve Karaca Ahmet’tir.

4. Çerağcı: Cem evinin aydınlatılmasını, simgesel olarak çerağın yakılmasını, uyarılan delilin (çerağın) cem süresince yanmasını sağlayan görevlidir. Piri, Câbir-ül Ensâr’dır.

5. Zâkir (Âşık): Cemin önemli hizmet sahiplerindendir. Cem ritüelinin icrasına göre söylediği nefeslerle canları aşka getiren ve yapılacak sohbetlerin gidişatını belirleyen görevlidir. Genelde, yedi ulu âşıktan düvazlar ve deyişler söylerler. Piri, İmam Cafer ve Abdul Semed'dir.

6. Ferraş, Carıcı (Süpürgeci): Cem evinin temizliğini yapar ve cem hizmeti sırasında carı hizmetini icra eder. Piri, Seyyid-i Ferrâş'tır.

7. İbrikçi: Bütün cem evi erenlerinin, biat ve ikrarlarının yenilenmesinde, gönülleri birlemek için (cem ve gönül abdestinin alınmasını) sağlayan görevlidir. Tarikat abdestini aldırır. Bu abdest esnasında saka suyu dağıtır. Piri, Selman-ı Pak'tır.

8. Kurbanı ve Sofracı: Cem erenlerine lokma olarak kesilen kurbanın sahibi veya o hizmete bakan kişi ile birlikte, lokma dağıtan görevlidir. Meydana sofraya kurup hizmet eder. Kurbanının piri, Halil İbrâhim Peygamber ve Kırklar Ceminde Mahmut'el-Ensari'dir. Sofracının Piri ise Gülâm-ı Kamber'dir.

9. Peyik (Haberci): Yapılacak olan ceme, canları davet eder. Dedenin emri ile gereken yerlere, dedenin söylediği bilgileri aktarmakla görevlidir. Piri, Cebrâil Aleyhisselam'dır.

10. Aşçı (Yemekçi): Meydana serilecek sofrada sunulan kurbanı, pişirme hizmetiyle ilgilenen görevlidir Piri, Fatıma'ül-Zehra ve Kamber'dir.

11. Bekçi: Ceme dışarıdan gelebilecek her hangi bir müdahaleyi durdurmak ve cem yapılırken dışarıdan içeri girmek isteyen birileri var ise, dedeye bildirilmek üzere, gözcüye haber veren görevlidir. Aynı zamanda köye dışarıdan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı uyarıcı görevlidir. Cem ritüelinin güvenliğinden sorumludur. Piri, Mikâil'dir.

12. Saki: Kerbelâ'da bir yudum su dahi verilmeden şehit edilen canlar için elinde tası ile cem erenlerine birer yudum su sunarak sel-sebil yapan görevlidir. Kırklar Maclisinde sakilik görevini icra etmiştir. Piri, İmam Hüseyin'dir.

Köy halkını ceme davet edilmesi için dede tarafından peyik görevlendirilerek, köy halkına bir gün önceden haber verilir. Cemin yapılacağı ev veya cem evi ve saati köy halkına bildirilir. Bu uygulama genelde köylerde veya ufak kasabalarda gerçekleştirilir.

Ceme katılacak tüm insanlar, boy abdestini alarak temiz elbiselerini giyerek ceme katılırlar.

Ceme katılacak insanlar, cemin yapılmasından bir gün önce cem evine veya cemin yapılacağı eve dede tarafından çağırılırlar. Bir yıl içerisinde olan kırınlıklar, alacak verecek meseleleri veya yola aykırı herhangi bir durum varsa kamber tarafından önceden dedeye bildirilir. Dede, küskünlerin arasını bularak barışmalarını sağlar. Alacak verecek meseleleri orada mahkeme edilir. Eğer orada meseleler halledilemezse, birlik cemine bırakılır. Eğer durum resmi mahkemeye intikal etmiş ise, onlar ceme alınmazlar.

Şeriat mahkemeleri bitmiş ise, mürşit veya dede tarafından her iki tarafta dinlenir. Hatalı olan taraf düşkün ilân edilir. Belirli bir süre cemlerden uzaklaştırılır. Cezası bittikten sonra, kurban keserek tövbe eder ve ceme katılmaya hak kazanır. Eğer cezası büyükse, cemlerden ve toplumdan uzaklaştırılır veya mürşide, Hünkâr dergâhına sevk edilir.

B. Cemin İcrası ve Zâkirlerin (Âşıkların) Cemdeki Yeri

Aşağıda, cemin icrası bütün aşamalarıyla anlatılıp zâkirlerin cemdeki rolleri ve işlevleri hakkında bilgi verilecektir. Cemin icrası hakkındaki aktarımlar, doğal olarak, cemin icrasında görev alan diğer görevlilerin (Dede, pabuççu, gözcü vd.) görevleri hakkındaki bilgilendirmeleri de kapsayacaktır. Bu nedenle cemin icrası hakkındaki aktarım biraz uzun olacaktır. Bu uzunluk, zâkirlerin (âşıkların) cemin icrasındaki yerini tam olarak izah edebilmemiz için gereklidir.

Cemin yapıldığı cem evine gelen canlar ayakkabılarını pabuççuya teslim ederler, yine cem çıkışı pabuççudan teslim alırlar.

Cem evine gelen canlar, eşğin dört köşesine niyaz ederek ceme girerler.

Sağ eşik İmam Hasan, sol eşik İmam Hüseyin, üst eşik İmam Ali, alt eşik Fatıma'tül-Zehra'yı, kapı ise Muhammed Mustafa'yı temsil etmektedir.

Kapıdan içeri giren can, içeride kapı ağzında bekleyen gözcünün, sağ omzuna veya elindeki asaya niyaz edip, cemde bulunan canlara “Hü erenler” diyerek tarikât selamı verip, yerlerine otururlar. Eğer, Dede cemde ise dar-ı Mansur olup, dara dururlar. Dualarını aldıktan sonra dedenin dizine niyaz edip, tecellâya dururlar, yani

ikinci kez dara durup, tecellâ duasını aldıktan sonra yerlerine edep erkân üzere otururlar.

Dede de cem evine girerken, aynı şekilde eşiğe ve gözcüye niyaz ederek “Hü erenler” der ve ceme girer.

Dede ceme girdiği vakit gözcü, “Marifete sak olun erenler, pir geliyor” der ve cemde bulunan canların dara kalkmasını sağlar.

Dede, meydan ortasına gelip “Hü erenler” diyerek dar şekline gelip, daha sonra postuna “Azemtü aleyke, enâmtü aleyke, eslemtü aleyke, ekremtü aleyke, ya Allah, Ya Muhammed, ya Ali, destur ya Şah” diyerek niyaz ettikten sonra postuna oturur. Dardaki canlara dar duasını okur. Dua şöyledir:

“Bismişah, Allah, Allah, durduğunuz dardan, yürüdüğünüz yoldan, ikrar verdiğiniz pirden yardım şefaata ola. Dar çeken didar göre, didar gören Hakka ere. Nûru Nebi keremi Ali, pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli katarından didarından ayırmaya. Gerçeğe hü.”

Cem erenleri secdeye iner ve ikinci kez doğrulup dara dururlar.

Dede: “Allah, Allah! Tecâllânız temiz yüzünüz ak ola. Adım adım gelen ayaklarınız ağırı sancı görmeye, adım başına bin Hac sevabı yazıla. Dil bizden, nefes ecdadım Ali Mehmet Dede Sultandan ola. Gerçeğe hü.”

Cemde bulunan canlar secdeye inerler. Niyazdan sonra iki diz üzere gelip, sağ el göğüslerinde, sol el dizlerinin üzerin de otururlar. “Hoş geldin sefa geldin pirim.” deyip dedeyi sefalarlar.

Dede: “Hoş bulduk, sefa bulduk canlar.” diye, erenlere cevap verip, ön saflarda bulunan yaşlı canlara, hal ve hatırlarını sorup, gönüllerini aldıktan sonra ceme başlama gülbankını okur. Okunan gülbank şöyledir:

“Bismişah, Allah, Allah. La feta illa aliylâ Seyfe illâ Zülfikâr. Alçakta, yücede yatan erenlerin, evliyaların, nebilerin, velilerin, gazilerin, gözcülerin, bekçilerin duası kabul olmuş kulların yüzü suyu hürmeti hakkı için, Cenabı Allah dualarımızı kabul muratlarımızı hâsıl eyleye. Akşamlarımız hayırlı, hayırlarımız kadim ola. Şerler def ola. Günahlar af ola. Münkir münafık belâsın bula. Hak, Muhammed, Ali umduğumuza nail, korkularımızdan emin eyleye. On iki İmam katarından didarından ayırmaya. Dil bizden, nefes Hünkâr-ı evliyadan ola. Gerçeğe Hü. Mümine ya Ali.”

Tüm cem erenleri de “Allah, Allah” nidalarıyla duaya katılırlar. Duadan sonra çerağcı meydana gelir. Çerağcı, çerağı elinde dara durarak: “Seyidim saadet, muhibbim saadet, mürşidim saadet hūlasayı mevcudat, Ali’nin sırrı hakikat, verelim Muhammed Mustafa ve Aliy’el Murtazâ’ya salâvat.” der. Canlar da salâvat getirir.

“Seyidim saadet, muhibbim saadet, mürşidim saadet hūlasayı mevcudat, Ali’nin sırrı hakikat. Verelim Muhammed Mustafa, Aliy’el Murtazâ, Hatice’tül Kübrâ, Fatıma’tül Zehrâ’ya selâvat.” Canlar salâvat getirir.

“Seyyidim saadet, muhibbim saadet, mürşidim saadet, hūlasayı mevcudat Ali’nin sırrı hakikat. Verelim Muhammed Mustafa, Aliy’el Murtazâ, Hatice’tül-Kübrâ, Fatıma’tül Zehrâ, Hasan-ı Müştebâ, Hüseyin-i Kerbelâ’ya ve Ehli Beyt’in gül cemâline salâvat.” Çırağcı her salâvat dediği an ayağını az öne atar.

Dede: “Allah’ümme salli alâ seyyidînâ Muhammed’in ve alâ Ali Muhammed. Allah Allah darın hak, gönlün pâk, imanın kuvvetli ola. Gerçeğe hü.” der.

Çerağcı, çerağı meydana serili olan seccadenin üzerine koyarak, “Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” diye üç sefer niyaz ettikten sonra, Nur suresi 35-36’yı okur:

“Allahü nûrüssemavati vel’ardı, meseli nûrihi kemişkatın fiyha mısbhun,elmişbahu fiy zücacetün,ezzücacetü keenneha kevke-bün dürrüyün,yükadü min şeceretin mübareketin zeytünetin lâ şarkıyyetin ve lâ ğarbiyyetin yekadü zeytüha yudiyü ve lev lem temseshü nûrün “alâ nûrin,yehdiyllâhü linûrihi men yeşâ’ü, ve yaribullahül’emsâle l,nnâsi,vallahü biküllü şey’in ‘aliymün.”(35)

“Fiy büyûtin ezinallahü en türfe’a ve yüzkere fiyheshmühu yüsebbihu lehu fiyhâ bilğüdüvvi vel’âsâli.Sadak Allahül Azim.” (36)

Çerağcı çerağı yakarken “Hü selamullah ya Muhammed Mustafa, hü selamullah ya Aliy’el Murtazâ, hü selamullah ya Hasan-ı Müştebâ,Hüseyni Kerbelâ, ehlibeytin gül cemâline verelim salâvat.” der. Canlar salâvat verirler. Çerağcı seccadeye niyaz edip, çerağı ile dara durup şu düvazdehi okur:

“Er cemâli Muhammed, Pir Kemâli Ali. Allah’ı bir bilelim, verelim Muhammed, Ali ve Ehlibeyt’ine salâvat.”

Canlar, “Allâhümme salli alâ seyyîdînâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed. Pir çerağın gülbankını okuya. Allah, Allah. Çerağımız rüşân ola, mü’minler şad-ı Hürrem ola, cümle cem erenlerinin gönlü Hakkın hidayet nuru ile uyanmış ola, karanlıklar gitmiş, aydınlıklar gelmiş ola, Allah cümlemizi nurundan,

katarından ayırmaya, çerağımız devri Âdem'den, devri kıyamete kadar yana sönmeye. Dil bizden nefes, delilin piri Bâbûr-i ensâr ve Hünkâr'dan ola. Gerçeğe hü. Mümine ya Ali.” derler.

Çerağcı, çerağı seccadenin üzerine koyup niyaz ederek oturur. **Zâkirler**, çerağ üzerine üç adet düvaz okurlar.

(1)

Mümin Müslim meydan açtı Ali'den

Yansın Ali aşkına uyansın çerağ

Muhammed Mustafa kevnî doludan

Yansı Ali aşkına uyansın çerağ

Hatice, Fatuma nura boyandı

Hasan, Hüseyin'den içenler kandı

Şâh Zeynel Âbâ'dan çerağlar yandı

Yansın Ali aşkına uyansın çerağ

Bakırdan bakalım Cafer yoluna

Musa'yı Kazımın gonca gülüne

Rızanın ihsanı çoktur kuluna

Yansın Ali aşkına uyansın çerağ

On iki İmam dergâhında darımız

Tâki, Nâki, Asker-i sadık yârimiz

Mehdi Sahip zaman şak-ı nurumuz

Yansın Ali aşkına uyansın çerağ

Seyid Süleyman'ım zikrim Hak ile

Hakikatte Hak katarı çekile

Kıyamete kadar yana yakıla

Yansın Ali aşkına uyansın çerağ

(2)

Ey mazhar-ı Huda nuru Muhammed
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına
Hatice'tül-Kübra, Fatıma'tül-Zehra
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

Anların nurundan oldu ruşen
Kıyamete kadar kalsın bu nişan
Ziyasından yararlansın dervişan
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

İmam Hasan'dır, Hüseyin-i Kerbela
Seven kullarına çektirme cefa
İmam Zeynel Âbâ himmeti bize
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

Muhammed Bakır'dır nurun bekası
Cafer-i Sadık'tır hem iptidası
İmam Musa'yı Kazım Hakkın Rıza'sı
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

Muhammed Tâki'de gördüm nurunu
Nâki seven görmez tamu narını
Asker-i Mehdi'nin gördüm nurunu
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

Bunların nurları arşa yazıldı
Gürühu Naci katarına dizildi
Seven kullarına berat yazıldı
Yansın Şah-ı Merdan Ali aşkına

Seyid Mehmet'im sır oldu ayan
 Mağripten maşrığa göründü inan
 Kâbe'nin üstüne geldiği zaman
 Yansı Şah-ı Merdan Ali aşkına

(3)

Nuru semâvatta okunur ayet
 Hüdâ'nın aşkına yandı bu delil
 Muhammed Mustafa metheder gayet
 İmam Ali aşkına yandı bu delil

Delilsiz Cennete kimse giremez
 Delil uyanmayınca erkân yürümez
 Cürümsüz talibe sitem verilmez
 Hasan, Hüseyin'e yandı bu delil

İmam Zeynel dahi zindanda yaktı
 Muhammed Bakır'da bu nura baktı
 İmam Cafer'i Sadık ilmine kattı
 Musa'yı Kazım'a yandı bu delil

İmam Rıza'dır hem iki gözüm
 Tâki, Nâki, Asker-i kara etme yüzüm
 Muhammed Mehdi'ye vardır niyazım
 On iki İmamlara yandı bu delil

Bu delilin piridir Cabir'i Ensar
 Yardım et Fakir'e gül yüzlü Haydar
 Ruz-i mahşer günü sen bizi kurtar (koymaya bidar)
 Ehli beyt aşkına yandı bu delil

Zâkirlerin cemin bu aşamasında okudukları Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal gibi isimlere bağlanan diğer bazı düvazlara şu örnekleri vermek mümkündür.

(1)

Muhammed Mustafa ey Şah-ı Merdan
Aliy'el Murtaza kabul eylesin
Hatice, Fatıma, Hasan'ı Müşteba
Hüseyin'i Kerbela kabul eylesin

İmam Zeynel ile Muhammed Bakır
Cennet bahçesinde bülbüller şakır
Cafer'i Sadık'a erdik çok şükür
Musa'yı Kazım, Rıza kabul eylesin

Muhammed Tâki'ye verdim salavat
Ali'yyül Nâki'den isterim imdat
Hasan'ül Asker'i elaman mürvet
Mehdi'i Sahip liva kabul eylesin

On dört Masumu pâk Güruhu Naci
Kırlara çıkıyor bu yolun ucu
Pirim Hacı Bektaş serimin tacı
Hünkâr-ı evliya kabul eylesin

Virdi derviş senin kulun kurbanın
Yarın mahşer günü ulu divanın
Senin mücrimlere çoktur ihsanın
Pirim Suca baba kabul eylesin

(2)

Muhammed Ali'den kurulu yoldur
 Evveli rehberinden kaçana lanet
 Evveli ikrar edip tuttuğu eldir
 Yapıştığı elden kaçana lanet

Erenler bu yolda hazır hem nazır
 Yolundan döneni defterden kazır
 Öğretmezse bin kez eylesin özür
 Onlar ile yeyip içene lanet

Aklın beğenip ikrarın koyup
 Kalkıp havalanıp nefesine uyup
 Teberra gömleğin eğine giyip
 Azazil yurduna göçene lanet

İblis gibi elin ayıbına bakıp
 İmanı terk edip hem dinden çıkıp
 Eliyle boynuna kemendin takıp
 Gıybet edip sırrın açana lanet

Sözünü benlik yurduna koymuş
 Özünü Hak kapısından ayırmış
 Yüzün yezit sıfatına döndürmüş
 Ezazil donunu giyene lanet

Erenler boyun verdi uluya
 Ezazül neylesin kalbi doluya
 Teberra okunur yolsuz Veli'ye
 Kendi bildiğine gidene lanet

Şah Hatayi der Veliyim yol ile
 Sultanım muhabbet her dem kul ile

Göklere çıksada Sofî dil ile
Özün muhabbetten seçene lanet

(3)

Muhammed Ali'nin eli değimli
Hak deyip tuttuğum el bana yeter
Bu yolun sahibi Ali değimli
Ali'nin kurduğu yol bana yeter

Her gardaşlar muratların alırsa
Her biri cihanın kutbu olursa
Mürşidin elinden her ne gelirse
Sunduğu zehri ise bal bana yeter

İkiyüzlü iki dilli olanlar
İki pirli iki yollu olanlar
Anlar dahi kalptır lanet olanlar
Pire doğru giden kul bana yeter

Mürşidi Kâmil'den terbiye alan
Üstazın hâsılı gönlünde olan
İcazet verilip ezeli gelen
Beyden gelen beydir bil bana yeter

Kâmile varmadan Kâmil olunmaz
Her Mürşit olanda Kemal bulunmaz
Nefsin bilmeyince Halik bilinmez
Okuduğum cim'se-dal bana yeter

Yeter bana ol pirimin kemali
Celâli içinde vardır cemali

Neylerim âlemi neylerim malı
Mürşidimden olan hal bana yeter

Pir Sultan damenin tutarsan erin
Hakkın rızasıdır, rızası Pirin
Mürşidin gönlünde var ise yerin
Beytullah değimli ol bana yeter

(3)

Kara katrana pekmez diyenler
Arının yaptığı baldan ne anlar
Çalıp çırpıp zehir zıkkım yiyenler
Helâl kazanılan maldan ne anlar

Er olup da erene ermeyen
Canını cananına vermeyen
Ehli olup irfana girmeyen
Edep erkân ile yoldan ne anlar

Ordular dizip asker kuşatanlar
Zevki saltanatla hayat yaşayanlar
Saraylarına atlas dōşeyenler
Fakirin serdiği çuldan ne anlar

Sulu sepken kış boranlı gönüller
Her sözünde yalan söyleyen diller
Kendi halini bilmeyen kara cahiller
Perme perişan olan halden ne anlar

Desinlerle riyayla namaz kılanlar
Yol şaşırp dağ başında kalanlar

Nefse uyup şeytana kul olanlar
Biçare gibi mazlum kuldan ne anlar

(4)

Âdemi balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne
Âdemi yarattın saldın cihana
Salıp da neylersin bundan sana ne

Bakkal mısın teraziye neylersin
İşin gücün yok da gönül eylersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne

Katran kazanını döküver gitsin
Mümin olan kullar didara yetsin
Yılana emreyle tamuyu yutsun
Söndürsün tamuyu bundan sana ne

Kaygusuz Abdal'ım sözümüz budur
Her nerde çağırsan Hak anda hazır
Hep duzaha doldursan kim ne der
Yakma kullarını bundan sana ne

(5)

Dervişim deyip de meydana geldin
Varlığın terk edip geçebildin mi?
Bu meydana gelip erkâna durup
Bu erkân'ın sırrın seçebildin mi?

Hakikat ehlinin doğrudur yolu
Muhabbetin gülü aşkın bülbülü

Hulki Muhammed'dir, meşrebi Ali
Bu meşrepten dolu içebildin mi?

Pire hizmet edip erkânın için
Bir amel kazanıp imanın için
Aşk ile çalışıp öz canın için
Muhabbet hırkasın biçebildin mi?

Varlıkla yoklukla pazar eyleyip
Küfür ile imanın hem yâr eyleyip
Kalbini arıtip imar eyleyip
Şek ile gümandan kaçabildin mi?

Bunda neler vardır bir nazar eyle
Yahşi yaman sakın sen alma dile
Nasihatin tutup Bosnavi dinle
Can gözünü bilmem açabildim mi?

(6)

Şâh'a talip olup ikrar verince
Dönenin boynunda kement olurmuş
Hasan'la, Hüseyin'e selam verince
Peşinden gitmeyen namert olurmuş

Zeynel'in aşkına canımız kurban
İmam Bakır'da dertlere derman
Cafer'i Sadıktan okunan ferman
Anlayıp bilenler devlet olurmuş

Musa'i Kâzım'dan gelir dolumuz
İmam'ı Rıza'ya malum halimiz

Yoktur kimse ile kıyl ü kâlimiz
Ehli Hak yolunda hem mert olurmuş

Dilerim çerağlar hep yanar sönmez
Mesrur himmet aldı yolundan dönmez
Hem iki atanın hakkı ödenmez
Ayağı altında Cennet olurmuş

Dede: “Allah, Allah! Hizmetiniz kabul, muradınız hâsıl ola. Nesimi’nin, Virani’nin, Fuzuli’nin, Yemini’nin, Pir Sultan’ın, Kul Himmet’in, Şah Hatayi’nin¹ himmetleri, hidayetleri üzerinize ola. Diliniz bülbül, kalbiniz gevher, hocanız İmam Cafer ve Âbdul Semed şefaathiniz ola. Gerçeğe hü. Mümine ya Ali.”

Burada dede, âşıkların kelâmları üzerine bir sohbet açar. Bu sohbetler genel anlamda, canların anlayacağı, kıssalardan hisseler olarak devam eder.

Sohbetlerin bitiminde eğer vakit erken ise, canlarda âşıklardan istekli olurlarsa, dede, âşıklara yine destur verir.

Âşıkların nefeslerine, dede duasını okur ve söz sohbet isteniyor, dinleniyor ise dede, yol, erkân, cem ibadeti konularından, ibadetin faziletinden, dört kapı kırk makam hakkında, kırkların cem oluşundan, bacıların düvaz okunurken, neden dara kalktıkları konusunda ve dara kalkmanın ne kadar büyük bir sevap olduğu, Fatuma anamızın, bacıların şefaathisi olduğu konulardan bol bol sohbetler açar.

Burada Şah Hatai’nin, bacıların dara kalkıp niyaz etmeleri için söylediği nefes okunur.

Gelin rıza ile gamdan geçelim
Eğilin bacılar eylen niyazı
Sıratı mizanı burda geçelim
Eğilin bacılar eylen niyazı

Niyaz sizi kuş ederde uçurur
Sırat-ı mizanı birden geçirir

¹ Adı geçen yedi âşık, Alevi-Bektaşî geleneğince “yedi ulu âşık” olarak kabul edilmektedir. Bu isimler hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Ab-ı Kevser ırmağından içirir

Eğilin bacılar eylen niyazı

Cehennem de vardır oddan dereler

Kabir sorgusunu burada sorarlar

Niyaz etmeyi nara sürerler

Eğilin bacılar eylen niyazı

Niyaz eden Hak yolunda kişidir

Niyaz etmeyende mervan başıdır

Niyaz etmek yol oğlunun işidir

Eğilin bacılar eylen niyazı

Niyaz eden Hak yolunda tanıktır

Niyaz etmeyen yayı sınıktır

Şah Hata'yım Mevlâ'sına konuktur

Eğilin bacılar eylen niyazı

Âşıkların nefesleri peşinden dede, yemeğin hazır olup olmadığını sorar, eğer hazır değilse, bir sohbet açar, yemek hazırsa cem birleme işlemine geçer.

Cem, birlik cemi ise, canlar birbirinden hoşnut razı mı? Alacaklı verecekli olan var mı? Canları birbirlerinden sorar.

“Eyvallah cem erenleri, buraya toplanmaktan maksat, ne kanlı lokma yiyelim, ne de kanlı lokma yedirelim. Kanlı lokma yemek ve ya yedirmek, bir yol kardeşinle, küs ve ya alacaklı olarak, meydana vermeden o lokmayı yerse, kanlı lokma yemiş olur, yani haram lokma yemiş olur. Eğer içindekini meydana verir, meydan erenleri de bir çare bulamadan o lokmayı yedirir iseler, onlarda kanlı haram lokma yemiş olurlar. Canlar özünü yoklaya. Eğer küsülü kakılı yok ise, eyvallah” derler.

Dede: “Eyvallah canlar. Hepimizi yüce yaratan, Âdem ve Havva anamızdan halk eyledi. Hatalarımız olabilir, kul hatasız hata tövbesiz olmaz. Gelin canlar, erenler meydanında, Hak huzurunda, özünüzü ve özümüzü dara çekelim. İçimizi meydana dökelim ki, Hak ve halk huzurunda arınmış olalım. Canlar döktüğünüz

varsa doldurun. Ağlattığınız varsa güldürün. İncittiğiniz varsa, mürvet diletip, gönlünü alın. Herhangi bir konuda, birbirinizden davanız var ise, burada meydana verin ki, meydan erenleri halletsin. Meydana verdiğiniz meydan erenlerindir. Altına alıp oturduğunuz, meydana vermediğinizse sizindir. Ya burada söyleyin, ya da ölene kadar saklayın. Hısıminızla, konu komşularınızla, birbirlerinizle hoşnut razı mısınız? Hoşnut razı mısınız? Hoşnut razı mısınız?” Canlar razı ise, “Eyvallah” diye cevap verirler. Eğer bir sorun varsa meydana gelip, dara durup, dedenin duası sonrası, iki dizleri üzerlerine gelerek, haklarını talep ederler. Meydan erenleri de bir çözüm bulurlar. Eğer, barışmak istemeyen olursa, cemden uzaklaştırılır. Hiç bir canda, cemden atılmak istemez. Genelde davalarından geçer veya anlaşılır. Birbirlerine sarılarak niyaz ederler ve dava kapanmış ve hallolmuş olur.

Dede: “Eyvallah canlar, sizler birbirlerinizden razı oldunuz, Allah, Muhammed, Ali ve gelmiş geçmiş olan, tüm erenler evliyalarda sizlerden razı olsun.” der.

Eğer yapılan cem, görgü veya düşkün cemi ise, o canı meydana alarak, meydan erenlerinden sorar, razılık aldıktan sonra, cem birleme işine geri döner. Talebi olan varsa aralarını bularak barışmalarını sağlar.

Pir: “Hoşnut razı olduğunuza, aşığa keman dervişe nişan desek bir nişan gösterir misiniz?” dede, üç sefer sorar, canlar “Eyvallah” derler. Dede: “Öyle ise bir nişan gösterin.” Cemde bulunan tüm canlar birbirleriyle niyazlaşırlar.

Dede: “Allah cümle cem erenlerinden razı olsun.” der. Sözü zâkirlere bırakır. Zâkir saz eşliğinde bu nefesleri okur.

Lâ fetâ illâ aliylâ seyfe illâ zülfikâr

Pirim bin kan ettim amana geldim
Bize mürvet, size affetmek düştü.
Gayet günahlıyım, sitem yol oldum
Bize mürvet, size affetmek düştü.

Allah bir Muhammed, Ali'den beri
Şah Hasan, Hüseyin doludan beri

İmam Zeynel Âbâ uludan beri
Bize mürvet, size affetmek düştü.

Muhammed Bâkır'dan, Cafer'e vardım
Mûsâ'î Kâzım, Rıza darına durdum
Kusur bende imiş, günahkâr oldum
Bize mürvet, size affetmek düştü.

Tâki'ye, Nâki'ye amana geldim
Hasan Askeri'ye tecelli kıldım
Muhammed Mehdi'den noksanım buldum
Bize mürvet, size affetmek düştü.

Seyid Süleyman'ım tecelli kıldım
Kudret ilminden sebatım aldım
Urgan boğazımda meydana geldim
Bize mürvet, size affetmek düştü.

“Bismillâhi destur-û ya Şah. Diyelim cemi günahlarımıza estağfurullah, estağfirullah, estağfirullahellezi lâ ilâhe illâ huvel hay-yel kayyûme ve etûbuileyh. İlâhi Rabbil alemiyn, ilâhi Râbbil alemiyn, eğer bizim elimizden, dilimizden, belimizden ve vesâi azalarımızdan, bu güne gelene kadar ne günah, kusur ve hata işlemiş isek, tövbe ettik pişman olduk bir daha işlememeye gayret edeceğiz. Evvelimiz Âdem Safiullah, ahirimiz Muhammed Mustafa arasından ne kadar peygamber gelip geçmiş ise, biz onlara inandık iman getirdik. İnancımız; Amennâ veseteknâ tübti ricati illallah. Amen-tû billâhi meleyketü ve kutûbü versilü bihi vel yevmil âhir-i ve kaderi'hi sırrıhi minâllahe vel bâsû badel mevt. Diyelim hep birlikte Hakka lâ ilâhe illallah, Muhammed Resulullah, Ali'yi Veliyullah, Kâmili mürşit mürşidi Kâmil vasi-i Resûlullah.”

Cem ibadetlerimizin kabulü için, Allah'ı Telâ'nın görünür, görünmez kaza, belâ, afat, tufan, yangın, deprem gibi belalardan koruması için, evlatlarımızın, vatana, millete ve bizlere yararlı, kişilikli, saygılı ve faydalı olmaları için, Yüce

Râbbülalemi'nin gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eylemesi için, bir daha diyelim; Hak lâ ilâhe illâllah, Muhammed Resulullah, Aliy'ün Veliullah, Kâmil-i Mürşit, mürşidi Kâmil vasi ya Resulullah. Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet payidar kalması için, Ordularımızın, havada, karada, deryada daima muzaffer olması için, bize bu Cumhuriyeti bırakan, Mustafa Kemal'in ve silah arkadaşlarının ve bu vatan uğruna şehit olan tüm canlar için, bu yutan gelip geçen tüm canlar için, bize de dua yok mu Ya Rab diyen canlar için, yüce Allah günahlarını bağışlaması ve mekânlarının Cennet olması için bir daha diyelim; Hak lâ ilâhe illâllah, Muhammed Resulullah, Aliy'ün Veliullah, Kâmil-i mürşit, mürşidi Kâmil vasi ya Resulullah.”

Lâ fetâ illâ aliylâ seyfe illâ zülfikâr

Birsin birliğine yoktur gümanım

Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

Şahım huzurunuzda çoktur günahımız

Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

İmam Hasan geldi bize yardıma

Şah Hüseyin derman eyle derdimize

Şükürler olsun Zeynel Abidin-i gördüğümüze

Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

İmam Bâkır'dır balkıyıp gelen

Hocam İmam Cafer elimiz alan

Mûsâ'yı Kâzım'a niyazlar kılan

Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

İmam Rıza'dır Horasan Pir'i

Muhammed Tâki'dir sırrımın sırrı

Ali'yel Nâki'dir İmam'lar gülü

Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

Hasan Ali Askeri'den aldım ah ile ferman
 Muhammed Mehdi'dir dertlere derman
 Bu yola ikrar verdim geriye durmam
 Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

Benim Pir'im on iki İmam Ali'dir
 Gittiğimiz evliyalar yoludur
 Mürvetim var gerçeklere bellidir
 Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

Şah Hatayi'm Hak nuruna boyandım
 Gözüm açtım hem gafletten uyandım
 Medet, Mürvet Şah'im sana dayandım
 Tövbe günahlarımıza (estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah)

“Bismillah ya Şah! Nadi Aliyyen mazhare'l acaibi, tecithu av-nen leke fi'n-nevaibi, küllü hemmin ve gammin seyenceli bi-azametike ya Allah ve bi-nübuvvetike ya Muhammed ve bi-velâyetike ya Ali, ya Ali, ya Ali. Valeyha muhaveliyna, edrikni, edrikni, edrikni, ahasni, ahasni, ahasni. lâ fetâ illâ aliylâ seyfe illâ zülfikâr.”

“Tana baktım tanımız var, yıldızdan gömleğimiz var, buralarımız ne alâ, dört yanımız hisar kalâ, dört yanımız hakladık kilit vurup kilitledik, on bir evlat ile Şâhı merdan sırrı Yezdan Ali'yyel Murtazâ'ya ısmarladık. Talip de itikat, Pir de kuvvet, öz birliğine diyelim, Allah, Allah. Canlar Allah, Allah diyeler.”

Öz birliğine, Şah kuvvetine, evliya keremine Allah. Alçakta, yücede yatan erenlerin, evliyaların, nebilerin, gazilerin, gözcülerin, bekçilerin, duası kabul olan kulların, gaip erenlerinin, horasan pirlerinin, urum abdallarının yüzü suyu hürmeti hakkı için Cenabı Allah dualarımızı kabul, muratlarımızı hâsıl eyleye. Korkularımızdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize deva, borçlarımıza eda, hastalarımıza acil şifalar ihsan eyleye. Görünür görünmez kaza, belâ, afat ve depremlerden saklıya, bekliye. Zalime zebun muhannete muhtaç eylemeye. Elimizin

karasını yüzümüze çaldırmaya. Evlat acısı göstermeye. Er ve evliya gözünden nazarından düşürmeye. Komşular arasında yüzümüzü kara eylemeye. Üçlerin, beşlerin, yedilerin, on iki imamların, on dört masum'u pakların, on yedi kemer bestlerin, yirmi dört bacıların, kırkların, yetmiş iki şehidi şühedanın, yüzü suyu hürmeti hakkı için, Cenabı Allah dualarımızı kabul, muratlarımızı hâsıl eyleye. Nuru nebi Keremi Ali, pirimiz hünkâr Hacı Bektaşî Veli katarından, didarından ayırmaya. dil bizden nefes ecdadım Ali Mehmet dede'den ola. Gerçeğe hü, mümine ya Ali." Cemdeki canlar: " Allah, Allah" diyeler.

Bu duanın peşinden, zâkirler, bir düvaz okuyup, peşinden miraçlama okurlar.

Zâkir: "Hayırlı himmet pirim, la feta illa aliyla seyfe illa zülfikar. Ali Haydar sözüne inandıramadı. Özü çürük ervaha." Der ve ardından semah ritüeli başlar.

Semaha dönen canlar dara dururlar. Pir: " Allah, Allah semahlarımız kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dönmüş olduğunuz semahlar, kırklarda dönülen semah ola. Semaha dönen başlarınız kollarınız ayaklarınız ağrı sancı görmeye. Dil bizden nefes Ali'den ola. Gerçeğe hü." Diye semaha duran canları dualar ve ardından Semah erenleri secde niyazını yapıp iki dizleri üzerine otururlar.

Zâkir bir düvaz okur. "Destur ya Pirim."

Gelin ey gaziler yola gidelim
Ululardan ulu yol Allah, Allah
Muhammed, Ali'ye niyaz edelim
Gerçekler demine Hü Allah, Allah

Dedim Hasan, Hüseyin İmamlar Şah-ı
Zeynel Abidin'de İmamlar mahı
Muhammed Bakır'da cemalin hası
Balkıya balkıya nur Allah, Allah

Mezhebim İmam Cafer'i Sadık
Kâzım Musa, Rıza yarama tabip
Ona nazar kıldı Muhammed Habib
Derdimin dermanın ver Allah, Allah

Şâh Tâki, Nâki'dir bu yolu açan
 Hasan'ül Asker'i müşküller seçen
 Muhammed Mehdi'den bir dolu içen
 Pir'lerin kalbinde Şâh Allah, Allah

Pir Mehmed'im kendi halinde gezer
 Sultan Suca dedem eylemiş nazar
 Âşıklar methini okuyup yazar
 Pir'imin cemali nûr Allah, Allah

Bu düvazda her imamın ismi anıldıkça, yerde oturan semah erenleri, birbirlerinin omzuna niyaz eder. Duvaz bitiminde, secdeye indikten sonra dara durup, Dede, tecellâ duasını okur, yine semaha zâkirlerin tevhitleri ile başlarlar.

TEVHİDLER

İki turnam gelir başı cigalı
 Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
 Birisi Muhammed, birisi Ali
 Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
 Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

İki turnam gelir başı yemyeşil
 Biri İmam Hasan ol paki nesil
 Biri İmam Hüseyin Cennet'te bir gül
 Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
 Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

İki turnam gelir rengi kırmızı
 Biri İmam Zeynel sürelim yüzü
 Biri İmam Bakır, edem niyazı

Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

İki turnam gelir rengi Cafer'i
Biri İmam Kâzım ol yol rehberi
Biri İmam Rıza Horasan Piri
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

İki turnam gelir rengi beyazdır
Biri Tâki, Nâki zikri niyazdır
Biri'de Asker'i merdi Hicaz'dır
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

Turnalar Hicazdan sökün eyledi
Muhammed Mehdi'yi yakın eyledi
Hakikat ehlini memnun eyledi
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen?

Turnalar geldiler verdiler selam
Aldım selam'ını eyledim kelam
İlhami şüphesiz gördüm vesselam
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen?
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

Semah erenleri dara durup, Dede'den duasını alırlar ve geride iki can kalır. Birisi mümin birisi Müslim, bunlar Kerbelâ veya garipler semahını icra ederler. Zakir devam eder.

Dünü günü arz umanım Kerbelâ
 Varalım gaziler İmam aşkına
 Serden başka sermayem yoktur elimde
 Konalım gaziler İmam aşkına

İllallah Şâh, İllallah Şah, illallah
 Sen Ali'msin Ali Mürşit
 Güzel Şahım eyvallah
 Ya Allah, lâ ilahe illallah

Dertli öter seherin bülbülleri
 Mana söyler Hak ehlinin dilleri
 Taze açmış firdevs bağı gülleri
 Derelim gaziler imam aşkına

İllallah Şah, illallah Şah illallah
 Sen Ali'msin Ali mürşit
 Güzel Şah'ım eyvallah
 Ya Allah, lâ ilâhe illallah

Kapıyı açtı kırklardan birisi
 Birisinden mest olmuştur yarısı
 Ehlibeyt güzel Şahın korusu
 Konalım gaziler imam aşkına

İllallah Şah, illallah Şah, illallah
 Sen Ali'msin, Ali mürşit
 Güzel Şah'ım eyvallah
 Ya Allah, lâ ilahe illallah

Rehberi talibi çiğninde getir
 Eksiğini tamam eyle sen yetir

Rıza lokmasını meydana getir

Yiyelim gaziler imam aşkına

İllallah Şah, illallah Şah, illallah

Sen Ali'msin, Ali mürşit

Güzel Şahım eyvallah

Ya Allah, lâ ilahe illallah

Eydür (Şâh Hatayi)'m dön beri beri

Cümlemiz de bir ikrara beli deyi

Çağrışır Muhammed, Ali deyi

Duralım gaziler imam aşkına

İllallah Şah, illallah Şah, illallah

Sen Ali'msin, Ali mürşid

Güzel Şahım eyvallah

Ya Allah, lâ ilahe illallah

Canlar dara durur, Dede: “Semahlarınız kabul, muratlarınız hâsıl ola. Kerbelâ ve garipler semahına kayıt eyleye. Gerçeğe hü. Mü'mine ya Ali.” Semah erenleri, secdeye iner ve tecellâ duasını da aldıktan sonra yerlerine otururlar. Carıcı, meydana carı çalıp, duasını alarak yerine oturur. Saka, elindeki su dolu kaplarla dara dururlar. Sakka iki kişiden oluşur.²

Sakiler, dedeye sakka suyunu uzatarak dualamasını ister. Pir, sakka suyu tasını iki ile tutarak, İnnel'ebrâre yeşrebûne min ke'sin kâne mizâcühâ kâfüren.(6) Aynen yeşrebü bihâ 'ibâdul-lahi yüfeccirûnehâ tefciyren.

² Sakka suyunun cemlerde çok önemi vardır. İmam Hüseyin efendimizin kırklar ceminde saki olup tüm canlara su dağıtmasına karşı, kendisinin Kerbela'da yetmiş iki can ile birlikte susuz şehit oluşunu anlayabilmek, hissedebilmek ve şehitler için bir damla olsun gözyaşı dökülebilmek, o akan gözyaşlarının yarın huzuru mahşerde cehennem ateşini söndüreceğine ve de gönlümüzde ne kadar kir pas kötü düşünce var ise arıtacağına inanılmaktadır. Canların üstüne düşen bir damla sakka suyunun tüm tasa, dert, belâ, endişe, korku ve kederleri silip süpüreceğine; yere düşen ve havaya serpilen suyun ise, gökten hayırlı rahmetler, yerden bol bereket olacağına inanılır. Her damla suyun hastalara şifa, dertlere de deva olduğuna inanılır.

Alçakta yüksekte yatan erenlerin, evliyaların, velilerin, nebilerin, uyanıkların, gazilerin, gözcü ve bekçilerin, yüzü suyu hürmeti hakkı için, Kerbela'da susuz şehit olan canların, masumların hakkı için, Şehriban anamızı sır ettiğin hakkı için, Zeynep Ana ve yirmi dört bacılar hakkı için, Ya Rabbel alemiyn ya Rabbel alemiyn, Kadimliğin, Kerimliğin, Ululuğun hakkı için, bu dağıtılan sakka suyunu, Cennet bahçeleri içindeki İmam Aliyyel Murtaza Efendimizin dağıttığı Kevser sularından eyle. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa eyle. Katresi değeni Cehennem narına yakma ya Rabbim. Duası bizden, kabulü Hak Muhammed, Ali'den ola gerçeğe hü.

Duadan sonra, sakiler, taslardaki suları birbirlerine karıştırıp şu duayı okurlar.

Euzü billâhiminel-semûul aliym.Bismillahirrahmanirra-him.Aliyeküm siyâbü sündüsin hudrûn veistebrakun ve hullû âvire min fiddatin, ve sekâhüm rabbihüm şerâben tahûren.

Hü Selamullah ya Aliyyel Murtazâ,Hü selamullah ya Hasan-ı Müştebâ,Hü selamullah ya Hüseyin-i Kerbelâ.

Lütfüne muhtacız eyle ihsan her dem, ya Hüseyin
Derdimizin dermanı senden, eyle derman ya Hüseyin
Gayriye muhtaç kılma âşikanı elaman-ı eleman
Sen medet kıl bizlere, her vakit ve her an ya Hüseyin

Sad hezaren lanet olsun ol güruhu delâle
Sen şah-ı şehit ettiler, anlara adşan ya Hüseyin
İsmi pâkin aşkına zikr edeni koyma zumette hergiz
Ber murat et dide-i giryan ile ağlayanı ya Hüseyin

İsmi pâkin için bir kadeh su aldım ele
Aşkınla içenlere kıl âbı hayat ya Hüseyin
Sadığı sak, Selman-ı pâk, Ahmed'i Muhtar, Haydar'ı Kerrar
Ruhu İmam Kerbela'yı deşti, bir yudum su, su diye

Dil reşneda ser verenler aşkına, gözüm yaşı
Sebil ettim, derim Ali sakka İmam Hasan şah Hüseyin

Derim Ali sakka imam Hasan şah Hüseyin

Derim Ali sakka İmam Hasan Şah Hüseyin

Hü mey olsun içenlere, rahmet göçenlere, derim Ali sakka İmam Hasan Şah Hüseyin Geçmişiz biz canı baştan erenler aşkına. Can gözü dem be dem Hakkı görenler aşkına. Kerbelâ'da deşti gamından sevenler aşkına. Gözüm yaşın sebil ettim Şah'ı şehidân aşkına, diye diye sakiler suyu canlara birer yudum dağıtırlarken zâkir bir mersiye okur.

MERSİYE

Kudretül aynı Resulullahı Şah-ı servere

Gavmi tuğyan gastı katli çun olup, cemi bir yere
Nasıl layık gördünüz, ol cismi pâki hançere
Hürmetiniz böyle miydi? Hazreti Peygambere
Hem ciğer pareyi, Zöhre'i nuru çeşm'i Haydare

Vacip iken Hazreti İmama, beyat et ey lain
Kasti kıldın ahirin ney zadetin
Fitneyi şekavet oldunuz, hepiniz haini bilin
Hürmetiniz böyle miydi? Hazret'i Peygambere
Hem ciğer pareyi, Zöhre'i nuru çeşm'i Haydare

Katli evlad'ı Resulün hakkında, ettiniz gülüğü
Vermediniz Sabi-i masumlara bir katre su
Biz Muhammed ümmetiyiz dersiniz ey garraru
Hürmetiniz böyle miydi? Hazret'i Peygambere
Hem ciğer pare-i Zöhre'yi nuru çeşm-i Haydare

Hangi mezhepte vardır katli evlad'ı Resul

Hangi kanunu adalette görülmüştür bu usul
 Hakka biat etmeyip, ne Hakkı ettiniz kabul
 Hürmetiniz böyle miydi Hazret-i Peygambere
 Hem ciğer pare-i Zöhre'yi nuru çeşm-i Haydâre

Şeyhi ceyhunu fıratı zapta almak, Hak revamıdır?
 Ehli beyti teşnelek koymak, Hak rızasıdır o gün?
 Böyle bir emri kâbihden, Hakk revamıdır o gün?
 Hürmetiniz böyle miydi Hazreti Peygambere
 Hem ciğer pare-i-Zöhre'i nuru çeşm-i Haydare

Sürdünüz esbidi fesadı Kerbelâ meydanına
 Kurdunuz şadırvanları, şaduman için yanına
 Şimir melun çekti, tığı şimşiri Hüseyin'in gerdanına
 Hürmetiniz böyle miydi Hazreti Peygambere
 Hem ciğer pare-i-Zöhre'i nuru çeşm-i Haydare

Hanedan-ı ehli beyti alıp şama gittiniz
 Kalbi mahsun, çeşmi perhun, cümlesini incittiniz
 Yetmiş iki milletin etmediğin ettiniz
 Hürmetiniz böyle miydi Hazret-i Peygambere
 Hem ciğer pare-i-Zöhre'i nuru çeşm-i Haydare

Ey vefasız gavmi, binâayı şehri viran ettiniz
 Kerbelâ sahrasını, zulüm ile alkan ettiniz
 Ya niçin sabretsin Abdul Aziz dünyayı viran ettiniz
 Hürmetiniz böyle miydi Hazreti Peygambere
 Hem ciğer pare-i-Zöhre'i nuru çeşm-i Haydare

Saki cem erenlerine, birer yudum suyu sunduktan sonra meydana gelip,
 birbirlerine de birer yudum su içirdikten sonra, şu ayet ve düvâzdehi okur.

Bismillâh ya Şâh. Nünezzilü minelkur'âni mâhhüve şifâün ve kâne rahmetün lilmü'miniyne ve lâyeziydüzzâlimiayne illâ hasâren.

Ya ilâhi ver muradımız, Muhammed Mustafa'nın aşkına
Saki-i Kevser İmâm Aliy'yel Murtazâ'nın aşkına
Bize gösterme azabın acısını elamanı elaman
Şâh Hasan, Şâh Hüseyin'i Kerbelâ'nın aşkına

Defteri isyanımız yırt dest-i affınla Mürvet el âman
İmâm'ı Zeynel Âbâ, Bâkır'ı Rüttüca'nın aşkına
Çaresiz koyma Darende, lûtfine mazhar et
Cafer'i Sâddık, Mûsâ'i Kâzım, Rıza'nın aşkına

Nefsimize mâlik kılma, zümre-i Naci'den et
Şâh Tâki, be Nâki pür sefâ'nın aşkına
Ya ilâhi Cemalini mahrum etme eyle şâd
Asker'i, Mehdi'i Sâhip zâmanın aşkına

Gözüm yaşın sebil ettim, derim Ali sakka İmam Hasan Şâh Hüseyin. Derim Ali sakka İmam Hasan Şah Hüseyin. Derim Ali Sakka İmam Hasan Şah Hüseyin. Sel sebil ya Hüseyin, derim Ali sakka İmam Hasan Şah Hüseyin, katresi değeni Cehennem narına yakma, ya Hüseyin.(Diyerek sol eline aldığı tasta, sağ eliyle tarlaya tohum saçarak gibi, canların üzerlerine saçarak) Canlar da Allah, Allah diyerek, avuçlarını serpiyen suya açarlar. Vazifesi bitince, Sakka meydana gelerek, eli ile kalan sudan bir miktar havaya bir miktarda yere saçarak, Allah gökten hayırlı rahmetler, yerden de hayırlı bereketler ihsan eyleye deyip, dara durur.

Allah, Allah destur-i ya Şah
Nurdan kadeh elinde
Saki'dir Kevser gölünde
Şah Hüseyin kavlinde
Ey şems-i gam yeme

Şükürler olsun bu deme

Salâvat-i elden koyma

Ver Muhammed Mustafa ve Ehli beytine salâvat.(Canlar hep bir ağızdan salâvat vereler.)

Euzû billâhiminel semûl âlim, Bismillahirrahmanirrahim.

Vekûlûl hamdülillahilleziyn-e lemyetteyiz şerikûl fil mülk, münezzilihi kebbûrihi tekbirâ.

Allah-u ekber, Allah-u ekber, lâ ilahe illallahu vallahû ekber. Allahu ekber, velilâhil hâmd.(3)sefer tekrar olunur.

Esselâtu vesselâm aleyk, aleyke ya resulallah, Esselâtu vesse-lam-u aleyk, aleyke ya Habiballah. Esselâtu vesselâm aleyke ya seyidin-evveliyne vel ahirin ve alâ alihim ve ehli beytim Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel, Bakır, Cafer, Kâzım, Rıza, Tâki, Nâki, Asker-i, Mehdi-inin ve sevenlerin gül cemaline salavat.

Canlar salâvat getireler.

Dede: Allahumme salli alâ seyyidina Muhammed'in ve alâ Ali Muhammed. Allah, Allah, hayırlı hizmetleriniz kabul, muratlarınız hasıl ola. Hak Teâlâ dertlerimize derman, hastalıklarımıza şifa eyleye. Katresi değeni Cehennem ateşine uğratmaya. Yüce Rabbil alemin, gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Dört ırmağın başında saki-i Kevser olan İmam Ali efendimizin elinden âb-ı Kevser suyunu içmeyi cümlemize nasip eyleye. Dil bizden, nefes zamanın imamından ola Gerçeğe Hü. Mü'mine ya Ali.

Dede'nin sakilere duası bitince, tüm ayin-i cem görevlileri, ellerindeki hizmet aletleriyle dara dururlar. Kadıncık Ana (Fatuma) da, elinde bir tabak içerisine koymuş olduğu kurban lokması ile darda hazır bulunur.

Zâkir: Biz erenler tellâhyız çağrışırız sebbe seb, Pirimiz kırklar içinde İmam Cafer, Abdulsemed. Er cemali Muhammed Pir kemali Ali. Allah'ı bir bilelim. Verelim Muhammed Mustafa ve Ehlibeyti'ne salâvat. Canlar, salâvat getirirler.

Dede: Allahumme salli alâ seyyidina Muhammed ve alâ Ali, Muhammed. Allah, Allah, hayırlı hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hâsıl ola. Nuru Nebi, Keremi Ali, Pirimiz ustazımız Hünkâr Hacı Bektaş'ı Veli katarından, didarından, kemalinden, cemalinden ayırmaya. Gözcü, Karaca Ahmed'in, İmam Hasan, Şah

Hüseyin'in himmet ve hidayetleri üzerlerinize ola. Carınız Hak, kalbiniz pâk, imanınız kuvvetli ola. Seyyid-i Ferraş şefaathin ola. Yunmalarınız gönülden ola, abdestleriniz kadim ola. Seyyid'i Selman'ı Pâk'ın himmet ve hidayetleri üzerinize ola. Çerağlarımız ruşen ola. Devri Âdem'den beri kıyamete kadar yana yakıla sönmeye. Cabir'i-Ensar'ın, İmam Zeynel Âbidin'in, himmet ve hidayetleri üzerinize ola. Diliniz bülbül, kalbiniz gevher, hocanız İmam Cafer, Abdul Samed'in ve hizmet ettiğiniz yedi gerçeklerin himmetleri hidayetleri üzerlerinize ola. Cebrail Aleyyisselam'ın himmetleri üzerlerinize ola. Kurban sahiplerinin kurbanları kabul ola, tüyü sayısınca hayır hasenat yazıla. Dünyada kurban, ahrette burak ola. Halil İbrahim Peygamber'in himmetleri üzerinize ola. Çomçunuz dolu, yardımcınız Hak, Muhammed, Ali ola. Fatuma ve Kadıncık anamızın şefaathleri üzerinize ola. Semaha dönen başlarınız ağrı sancı görmeye. Kırkların himmet, hidayetleri üzerlerinize ola. Dağıtılan sakka suları, dertlerimize deva, gönüllerimize ışık ola. Saki-i Kevser olan İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin efendilerimizin şefaathleri üzerinize ola. Dil bizden, kabulü Hak'tan, şefaath ceddin Ali Mehmet Dede'den ola. Gerçekler demine hü. Mü'mine ya Ali.

Tüm canlar, Dede'nin duasına Allah, Allah diyerek katılırlar. Canlar tecellaya inip dualarını aldıktan sonra yerlerine otururlar.

Kamber, bir tepsi üzerine bir parça ekmek koyarak dara durur ve “Destur Pirim. Allah, Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi Ali sofrası, içinde erenler lokması, destur ya şah diyelim. Hak versin biz de yiyelim. Himmet Pir'imden.” der.

Dede: “Allah, Allah, sofranız kucağınızdan, evlâdınız ocağınızdan, bereketiniz ambarınız ve bucağınızdan eksik olmasın. Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin. Hızır Nebi hanelerinizden eksik olmasın. Dil bizden, nefes Ali'den ola. Gerçeğe hü.”

Kamber, duayı aldıktan sora sofralar serilip, erenler lokmaları yenir ve dede, sofranın toplanma zamanı gelince, eline bir parça lokma alarak “Eyvallah erenler. Bu lokma da erenlerin, evliyaların, nebilerin, velilerin, aşıkların, sadıkların, uyanıkların, gözcülerin, bekçilerin, gazilerin olsun. Bu yoldan gelip geçenlerin olsun. Bu lokma da tarikat pirlerinin, Gaziyan'ı Ahiyan'ı Urum Abdalları'nın, aşıklarının, pirlerinin olsun. Bu lokma da, umanların, küsenlerin ola, bu lokmadan kanmış olalar. Dil bizden, nefes Hünkâr'dan ola. Cümleiniz kurban sahibinden kana.” diyerek kurban

sahibine verir ve ya orada bulunan bir can, Dede'nin elinden o lokmayı kapıp alır. Canlar sofradan tutar ve Dede, sofrada duasını yapar.

“Allah, Allah, elhamdülillah, nimete şükrüllah, Nimeti celil, bereketi Halil, şefaati resul, inayeti Ali, keremi Veli, bu gide ganisi gele, er Hak bereketini vere, yiyelele helâl, yedirelele delil ola, tûyûnce hayırlar yazıla, yiyip yedireni, pişirip kotaranı, meydana getireni Hak saklaya Hızır beklele, yoldaşı ola. Dil bizden, nefes zamanın imamından ola. Gerçeğe hü.”

Dualar bittikten sonra cem sona ermiş olur. Sofralar toplanıp Dede, yatan oturan duası yapar.

“Allah, Allah, akşamlarımız hayrola, hayır kapılarınız açık ola, yatanların oturanların, Hak işlerini rast getire, sağ yatan selamet kalka, her sırrını burada koyup gidenlerin demi devranı yürüye, Allah tekrar tekrar kavuşturmak nasip eyleye, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının ve vatan için şehit olmuş tüm canların ruhlarını şad, mekânlarını Cennet eyleye. Yüce Rabbimiz, Türkiye Cumhuriyeti'ni ilelebet payidar eyleye. Askerlerimizi her zaman her yerde muzaffer eyleye. Dil bizden, nefes Hünkâr'ı evliyadan ola. Gerçeğe hü. Mü'mine ya Ali.”

Burada ayin-i cem sona ermiş olur. Gidenler gider, gitmeyenler ise yeniden bir dem sofrası kurarak Balım Sultan Sohbetleri yaparlar. Bu genelde kış günlerinde olur. Tabi ki bu sohbetler, cem birlik cemi ise olur. Yoksa görgü cemi ise, cem erenleri evlerine dağılır, geride görgüden, pençeden geçecek canlar ile rehber kalır.

II. BÖLÜM

KAMBERLİĞİN KÖKENLERİ, İŞLEVLERİ VE TOPLUMSAL STATÜLERİ

Bu bölümde, cemlerde kamberlik görevini yerine getirenlere Çorum bölgesinde verilen adlar, araştırma sahasındaki sözlü kaynakların aktardığı bilgiler ışığında Kamberliğin kökleri ve tarihsel gelişimi, yedi ulu aşığın uzantıları olan kamberlerin toplumsal statüleri ve işlevleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Çorum yöresinde cem ritüelinin icrasına göre söylediği nefeslerle canları aşka getiren ve yapılacak sohbetlerin gidişatını belirleyen, yolculukları sırasında dedelerin günlük işlerini gören³ kişilere, “kamber”in yanı sıra, “zâkir”⁴ ve “âşık” da denilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları “zâkir” ve “âşık”tır. Kendisine kamber, zâkir ya da âşık denilen kişi, cem sırasında peyik, meydancı, ibrikçi, gözcü, sofracı hizmetlerinden herhangi birini de yerine getirebilir.

Alevi inanç sistemi, kamberlik geleneğini, Hz. Ali ile ona kamber olduğuna inanılan Selman-ı Farisi’ye götürür.⁵ Selman-ı Farisi’nin ölene kadar Hz. Ali’ye

³ Kamber hakkında bilgi veren Nejat Birdoğan da kamberlerin dedelerin yolculukları sırasında günlük işlerini görme işlevine dikkat çekmiştir. Birdoğan, kamber adını Hz. Ali’nin hizmetkârı Kamber’e bağlamaktadır: “Dedelerin yolculuk sırasında günlük işlerini gören kişilere verilen addır. Hz. Ali’nin ünlü kölesi “Kamber”in adından gelmez. Bektaşî babalarının kuşaklarındaki Hacıbektaş taşından yapılan bir süsün adı da Kanberiye’dir. Hz. Ali’nin atı Düldül’ün göğüs kösteklerini simgelediği söylenir. Adını Hz. Ali’nin seyisi Kanber’den almıştır denir. Kamber veya Kanber kavramı, tüm Alevilerce kutsal bilinen bir olaydır. Kimse kendini dede ile bir tutamayacağından, ancak düzey olarak kendilerine Kamber’i alırlar. Kanber’e hizmetin kutsal bir görev olduğunu düşünürler. Dede yüzünde Ali görme düşüncesi, talibi ancak Kamber’e ulaşabilme durumu ile karşılaştırılır. İmam Ali’nin dizine, Kamber’in yüzüne yüz sürülür. Kambersiz dede olmaz. Bu nedenle her dede bir kamberle dolaşır.” (Birdoğan 2003: 346-347)

⁴ “Zâkirin kelime anlamı “Zikreden, zikredici, anan, tekkelerde zikir esnasında dervişleri teşvik için ilahiler okuyan kimse”dir. Zâkir kelimesi sadece Alevilerce kullanılan bir tabir değildir. Rıfâî, Celvetî, Mevlevî gibi diğer tarikatlarda da çalgı ellerinde ezgiyle şiir okuyan dervişler için kullanılmıştır. Alevî ocaklarının bulunduğu farklı bölgelerde zâkir yerine “Güvende”, “Sazandar”, “Âşık Baba” gibi isimler de kullanılmaktadır.” (Ersal 2009: 189).

⁵ Kambar Ata (Baba Gammar) konulu bir kitap hazırlayan Pervin Ergun da kamberliğin köklerinin Alevi geleneğince Hz. Ali’nin hizmetkârı olan Kamber’e bağlandığına dikkat çekmiştir. Bazı kamberlerin bu mesleğin kökenlerini İmam Hasan ile Bilal-i Habeşi’ye de bağladığını ifade eden Ergun, bu hususta şunları yazmıştır: “Alevi geleneğinde kamberlik geleneğinin kökleri, bazı Alevi kamberler tarafından İmam Hasan ile Bilal-i Habeşi’yle ilişkilendirilmekle birlikte, daha çok Hz. Ali’nin yandaşı ve seyisi olan Kamber’e bağlanmaktadır. Gelenek Hz. Ali’yi Dede, Hz. Ali’nin dostu Kamber’i de saz çalıp nefesler söyleyen Kamber ile simgelemektedir. Hz. Kamber, Hz. Ali’nin yandaşı iken, saz çalıp nefesler söyleyen Kamber de Dede’nin yandaşıdır.” (Ergun 2011: 20). Ali Duymaz, Mehmet Aça ve Halil İbrahim Şahin’in Balıkesir yöresi Çepni ve Tahtacılarındaki kamberlik

kamberlik ettiği, onun sırrını taşıdığına ve ona hizmet ettiğine inanılmaktadır.⁶ Kaynak kişilerimizden Sultan Kümbet, derlemelerimiz sırasında bu rivayeti şu şekilde aktarmıştır:

“Kamber Hz. Ali’ye kamber oldu. Kamber Selman-ı Farisi idi. Ali yedi yaşında, Selman yetmiş yaşındaydı. Selman-ı Farisi, Hz. Ali’yi çocukken büyüttü; ama onun Hz. Ali olduğunu bilmiyordu. Ali hurmanın dalına çıktı, hurma topluyordu. Küçük çocuktı, yedi yaşındaydı. Hurmayı yedi çekirdeğini Selman’a attı. Atınca Selman:

-Ya çocuk! Sen bu hurmayı çok attın, neredeyse hançer gibi benim bedenimi delecekti. Neden böyle yaptın? dedi.

Ali:

-Ey Selman! Sen yetmiş yaşındasın, ben yedi yaşındayım; ama bilesin ki sen, gün gelecek devran dönecek bana kamberlik yapacaksın, dedi.

Selman-ı Farisi, bir gün gölün kenarına gitti. Elbiselerini soyundu. Şiddetli bir sıcak vardı. Orada yıkandı. Bir gözünü açtı, beri geldi ki suyun içinden, bir aslan

gelenegini ele aldıkları çalışmalarında Balıkesir yöresindeki Çepni ve Tahtacılarında kamberliğin kökeni olarak Hz. Ali’nin yoldaşı olan Kamber’in gösterildiği görülmektedir. (Duymaz-Aça-Şahin 2011: 48)

⁶ İsfahan yakınlarındaki Cey Köyü’nde doğmuştur. Önce Mecusi, daha sonra Hristiyan, sonra da Müslüman olan Selman-ı Farisi’ye Selman adı, kendisine Hz. Muhammed tarafından verilmiştir. Burada hocası ölene kadar eğitim görmüştür. Son peygamberin geliş alametlerini görmek ve onu bulmak amacıyla Arabistan’a gittiği iddia edilir. Arabistan çöllerinde yaşadığı talihsiz bir olay sonucu Medineli bir Yahudi’ye köle olarak satılan Selman-ı Farisi, Medine’ye hicretle gelen Hz. Muhammed’in peygamberlik alametlerini görüp İslam dinini benimsemiştir. Halen köle olan Selman’ın özgürlüğüne kavuşmasına karşılık kendisinden ödeyemeyeceği bir meblağ istenmiştir. Ancak Hz. Peygamber’in de yardımıyla kölelikten kurtulmuştur. Selman-ı Farisi, asıl ününü, Hendek Savaşı’nda Mekkeli putperestlerin Medine şehrini kuşatması öncesinde Hz. Muhammed’e, “hendek kazılması” yönünde telkinde bulunması ve savaşın bu sayede kazanılmasıyla kazanmıştır. Hz. Muhammed’in devlet danışmanlığına atadığı Selman, peygamberin ölümünden sonra İran Seferi’ne katılmıştır. Medain’de valilik yapmıştır. Hz. Ali’nin İslam Halifesi seçildiği yıl, Medain’de hayata gözlerini yummuştur. Peygamberin Ehl-i Beyt’inden saydığı Selman-ı Farisi’nin, İslam’a etmiş olduğu hizmetler, Hz. Ali ile olan yoldaşlığı ve Hz. Muhammed’in ölümünden sonra Hz. Ali’nin safında yer alması gibi nedenlerle, Alevilik ve Şii İslam inancında da önemli bir yeri vardır. Aleviler, onu hem Yedilerden biri, hem de Kırklar Meclisi’nin pek azının kimliği bilinen erenlerinden biri sayarlar. Şiiler ve Alevilerce önde gelen Hz. Ali yandaşlarından Erkân-ı Erbaa’dan (dört direk) biri sayılır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Selman-%C4%B1_Far%C4%B1si). Selman-ı Farisi’nin Sünni İslam anlayışında da İslam’a etmiş olduğu hizmetlerden ve sahabe oluşundan kaynaklanan önemli yeri vardır. Dönemin Anadolu’sunda Ankara’ya egemen olan Ahiler onu pirleri kabul ederler (Köprülü 2003: 211-212). Arap Alevileri (Nusayriler) ise geleneksel Allah-Muhammed-Ali sözünde Allah’ın Ali’nin vücudunda tecelli ettiğine inanarak bu sözü Ali-Muhammed-Selman olarak okur ve kendilerine örnek olarak Selman’ı işaret ederler. Selman-ı Farisi, diğer Ehl-i Beyt önderleri ile birlikte, Yedi Ulu Aşıkların deyişlerinde anlatılır ve övülür. Gelenek, Ahmed Yesevi’nin şehyi Yusuf Hemadani ile Selman-ı Farisi arasında da bağ kurmuştur. Rivayete göre, Selman-ı Farisi’nin sarığı ile asası Yusuf Hemadani’dedir (Köprülü 2003: 92)

yatmış elbisenin üstüne, heybetli, kükrüyor, sesi yeri göğü yıkıyor. O zamana kadar geri suyun içine girdi. Dedi ki:

-Ya Ali yetiş, şu aslanı al buradan. Ver şu sırrımı örteyim, elbiselerimi giyeyim, sen yetiş.

Dedikten sonra aslan elbiselerinin üzerine bir nergis bıraktı, aslan kayboldu. Ali dedi ki:

-Ya Selman! Sen gölün kenarında yıkanırken ben sana bir nergis bıraktım.

Selman-ı Farisi:

- Bıraktığın nergis bu mu? dedi ve nergisi Ali'ye uzattı.

Selman:

- Bundan sonra sana kamber olacağım, hizmet edeceğim.

Selman-ı Farisi büyüttüğü çocuğa kesbi kerametini gösterdiği için Ali'ye kamberlik yaptı. Öldüğü güne kadar birbirlerinden ayrılmadılar. Kamberlik buradan geldi.”

Kamberlik görevini kutsayarak günümüzde de canlı bir şekilde yaşatan Alevi inanç sistemi, bu geleneğin yaratılıştan önce süregeldiğine inanmaktadır. Yeryüzü yaratılmadan önce de Selman-ı Farisi'nin Ehlibeytin yanında var olduğunu inanılmıştır. Gelenek, Salman'ı, Peygamber Efendimizden, Hz. Ali'den, Hz. Fatma'dan, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'den ayrı düşünmemiştir. Sözlü gelenekten yapılan derlemeler sırasında Kamber Cuma Zorlu, bu rivayeti şu şekilde aktarmıştır: “Hz. Ali Efendimizin kamberi vardı. Allah Âdem'i yaratıp da dünyaya gönderdiğinde Âdem Efendimizin Havva Anamıza çok meyli düşmüş, “Böyle bir güzel daha yaratmış mı?” diye düşünürmüş. Bunun üzerine Allah, Cebrail'e “Git Âdem'i al cenneti gezdir.” demiş. Cebrail gelmiş “Ya Âdem seni cennete götüreceğim. Yedinci kapıya da çıkaracağım.” demiş. Geliyorlar, cennetin kapısı kilitli. Cebrail Âdem'e şurayı oku diyor “La ilahe illallah Muhammeden resurullah aliyen veliyullah veliyen aliyullah.” Âdem bunu okuyunca cennetin kapısı açılıyor. Âdem, Cebrail'e “Muhammed kim? Onu bilemedim” diyor. Cebrail de ona “Ya Âdem o senden 3000 sene sonra gelecek; ama senin zürriyetinden gelecek.” diyor. Cennete giriyorlar, kapılar açılıyor ki orada cennetin içi ışıkmış. Bir kadın oturuyor. Âdem kadını görünce aklı başından gidiyor. Cebrail “Dur Âdem ne yapıyorsun?” diyor. Âdem “Bu kim?” diye soruyor. Cebrail ona “Selam ver.” diyor. Âdem

“Merhaba ya hatun.” deyince kadın, “Merhaba ya baba.” diyor. Âdem, “Ben senin nereden baban oluyorum?” diyor. Kadın “Yetmiş iki millet senin zürriyetinden gelecek. Benim babam Muhammed Mustafa senden 3000 sene sonra gelecek; ama senin şefaata karın olacak.” diyor. O zaman bakıyor ki Âdem, hatunun başında bir taç var ışıltı gibi parlıyor. Âdem “Ya hatun başındaki taç nedir?” Hatun, “Babam Muhammed Mustafa.” “Ya belindeki kemer?” “Ehlim Aliye’l-Murtaza” diyor. Hatun, “Kulaklarımdaki küpeler sağdaki Hasan, soldaki Hüseyin. Ayaklarımdaki nalınlar ise sağ ayağımdaki kamber, soldaki de Selman. Selman Ali’ye hizmet edecek ona kamber olacak, ehlibeyte karışacak.” diyor. 3000 sene sonra bunlar dünyaya zuhur ediyorlar. Yaratılıştaki bunlar kandilde nur olarak Allah tarafından yaratılmışlardı. Peygamber Efendimiz 571’de dünyaya geliyor. Ali Efendimiz ise 595’te. Peygamber efendimiz İslamiyet’i yaydı, şeriatı kurdu. Ali Efendimiz de tarikatı kurdu. O zaman Allah emretti. Selman kamber olarak geldi. Selman, Hz. Peygamberin hem berberi oldu hem de Ali’ye kamber oldu. Ali’yle birlikte her yere gittiler. Kamberlik buradan geldi.”

Kamberliği, Hz. Ali ve Selman-ı Farisi’ye götüren gelenek⁷, kamberi kutsamıştır. Bu nedenle Hz. Ali’nin kamberi olduğuna inandıkları Selman-ı Farisi’nin yaşantısını da menkıbeleştirmiştir. Alandan yapılan derlemeler sırasında Kamber Cuma Zorlu, Selman-ı Farisi’nin menkıbevi yaşantısını şu şekilde aktarmıştır:

“Selman İranlıdır. İran şahının oğludur. Babası Selman’ı mektebe vermiş. Selman İncil’i okumaya başlamış. İncil’i okurken orada bir ayet görmüş. O ayete âşık olmuş, sürekli o ayeti okumaya başlamış. Hocası “Selman bu ayette yazan peygamberin gelmesine daha 300 sene var. Bunları bırak bizim kitabımızı oku. Baban bu yaptığını görürse sana çok kızar.” diyor. Selman, bir türlü bu ayeti okumaktan vazgeçmemiş. Bunun üzerine Selman’ın hocası durumu Selman’ın babasına anlatmış. Babası Selman’ı çağırıp “Neden böyle yapıyorsun?” demiş. Selman da “Ben o ayete âşık oldum, onu okuyacağım.” demiş. Babası bunun üzerine Selman’ı öldürmeye karar vermiş. Vezirlerine “Bu bizim dinimize karşı geldi. Bunu

⁷ “Çorum İlinde Yaşayan Aleviler Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlayan Demet Cılaç, çalışmada, “zâkir”i mürşid ya da Pir’in yanında oturup deyiş, düvaz, nefes ve ilahiler söyleyen, saz çalan, semah yürüten kişi olarak tanımladıktan sonra, zâkirlik hizmetinin Davut Peygamber’den geldiğini kaydetmiştir. (Cılaç 2006: 40)

öldüreceğim.” demiş. Vezirleri de “Şahım, evlat katili olma, bunu bir dağa götürüp bıraksınlar. Ora da aslanlar yer bunu.” demişler. Bunun üzerine bir av partisi düzenlemişler. Selman’ı götürüp Erzana Dağında bırakıp kaçmışlar. Selman daha çocuk. Çaresizce dolaşırken nergis toplamış. Bir göl kenarına gelip, elbiselerini çıkarıp, suyun içine girmiş. Derken bir aslan gelip elbiselerin üzerine yatmış. Selman korkuyla ayette okuduğu ismi yardıma çağırmış ve arkasından kır atlı gelmiş. Aslan, kır atın ayaklarına yüzünü sürmüş ve oradan uzaklaşmış. Kır atlı, çocuğa dönüp “Sen kimsin, kimi çağırdın?” demiş. Çocuk, “Ayette okuduğum ismi yardıma çağırdım.” demiş. Kır atlı, “Ben Ali’yim” demiş. Çocuk “Kurban olduğum, sana verecek bir şeyim yok. Bu nergisi kabul et.” demiş ve nergisi Ali’ye hediye etmiş. Aradan 300 sene geçmiş Selman büyümüş, yaşlanmış. Bir ağaya çoban olmuş. Bu ağanın karısı doğum yapmış ve dünyaya İmam Ali gelmiş. Selman Ali’yi gezdirmiş, ona bakmış. Ali 3 yaşına gelmiş. Bir hurmanın tepesine çıkmış hurmanın çekirdeklerini Selman’a atmış. Selman, “Çocuk oraya gelirse seni döverim.” demiş. Ali de “Ben mi çocuğum, sen mi çocuksun? Ben 300 yaşındayım. Elzana Dağı’nda seni aslanın elinden kim kurtarmıştı?” demiş ve Selman’ın verdiği nergisi göstermiş. Selman, hemen Ali’nin elini öpüp kamberi olmuş.”

Kamberliğin kökenini ve Hz. Ali’ye kamber olduğuna inanılan Selman-ı Farisi’nin yaşantısını kutsayarak menkıbeleştiren gelenek, bu anlayış dâhilinde kambere cem ritüellerinde dedenin yanında en önemli görevleri yüklemiştir. Hz. Ali ve Selman’ın birbirinden ayrılmadıklarına inanılmıştır. Bu nedenle gelenek, bu anlayış etrafında süre gelmiştir. Dedeler de yanlarında mutlaka bir kamber bulundururlar ve kambersiz yola çıkmazlar. Dedenin bütün hizmetlerini kamber yapar. Atına bakar, sofrasını serer, halk ile dede arasında peyiklik görevini icra eder. Kamber yüce gönüllüdür, kerametlere şahit olur ve bu sırrı sonuna kadar taşır. Kaynak kişilerimizden Sultan Kümbet’ten elde edilen bilgiye göre “Kamber kutsaldır. Evliyaların, enbiyaların hizmet ettiği, keramet gösterdiği bir elmanın iki yarısı gibidir. Kesbi kerametini, beti bereketini, sıtkı sefasını, hizmet ettiği, keramet sahibi, gerçeklerin her şeyine şahit olur, yanında yaşayan bir varlıktır. Onun her şeyinden haberdardır. Sırrı sırullah, sırrı bebullah denilen gizli sırlarını saklayan, gizleyen, kerametini gizleyen, öldüğü güne kadar kimselere söylemeden içinde

saklayan, ona hizmet eden, öldüğü güne kadar canını canından, malını malından ayırmaz. Dedenin verdiği görevleri eksiksiz yapan kişinin adı kamberdir.”

Genellikle Muharrem ayı ile sonbahar ve kış döneminde gerçekleştirilen cem ibadetleri, Alevi kültürünün yaşatılmasında en önemli unsur olmuştur. Cemler sayesinde Alevi inancı ve bu inanç etrafında gelişerek nesilden nesle aktarılan geleneksel uygulamalar, günümüzde de canlı bir şekilde devam etmektedir. Davet ya da talep üzerine Cem yapmak amacıyla belirli dönemlerde Alevi dedeleri yanlarına kamberlerini alarak talip olan köyleri gezerler. Dedelerin bu köylere gidişlerinde, onlara yol gösteren, kalacağı yeri ayarlayan kamberdir. Halkın bir sıkıntısı olduğunda kamber görüşmeyi yaparak dedeye haberleri ulaştırır. Yine dedenin herhangi bir isteği olursa kamber halka durumu anlatır. Sözlü gelenekten yapılan derlemeler sırasında kaynak kişilerimizden Sultan Kümbet, konuyu şu şekilde aktarmıştır:

“Herkesin bir kamberi vardır. Kambersiz hiçbir yere gidilmez. Çünkü dede çıkıp bir köye diyemez ki “Benim şu ihtiyacım var.” Ya da bir köyde dövüş olduğunda dede, postunda oturur, kamber dışarıya çıkar ev sahibine, halkına danışır. “Ey erenler biz buraya filan ulu soyla geldik, köyünüzde kavga, küsülü var mı? Dövüş var mı? Ne var, ne yok? Bunu önce bana söyleyin ben de pirime söyleyeyim” der. Dışardan halkın ağzından haber alır, ondan sonra içeriye girer, pirinin elini öper. “Pirim, bu köyde niza var, sınır davası var, kavga var, gürültü var, barışıp görüşmeleri gerekli. Bunların birliğe, beraberliğe gelmeleri lazım. Abdal Musa kurbanı kesmeleri lazım, görülüp sorulup görgü kurbanı kesmeleri lazım. Ondan sonra Ali’nin-Muhammed’in, 12 İmam’ın, 5 esma’nın yoluna layık olmaları lazım” der kamber. Dede postundan asla kalkmaz, halkla kamber ilgilenir.”

Cem ritüellerinin gerçekleştirilmesinde kamber en önemli görevi üstlenmektedir. Bir yerde cem yapılması gerekiyorsa bu organizasyonu kamber gerçekleştirir. Çünkü, kamber dedeler tarafından Aleviler arasında ki her türlü sorunu, isteği bilen ve bunları dedeye eksiksiz anlatan kişidir. Aleviler isteklerini öncelikle kamberle paylaşırlar. Kamber meselenin şekline göre erkân dâhilinde uyulması gereken kuralları en iyi şekilde bilir. Bu kurallara göre uygulama yapar. Eğer dedeye meselenin, isteğin bildirilmesi gerekiyorsa kamber dedeye haber ulaştırır ve dedeyi cem yapılması gerektiği talebiyle davet eder. Dededen gelen yanıtı

halka aktarır. Dedenin kalacağı evi ayarlar. Cemin yapılacağı cem evinde her türlü hazırlığı eksiksiz yapar. Dede geldikten sonra istekleri dedeye anlatır. Sözlü gelenekten yapılan derlemeler sırasında, bir Alevi anası olan ve aynı zamanda kamberlik de yapan Sultan Kümbet, bu konuda şu bilgileri vermiştir. *“Herhangi bir sorun olduğunda kamber bu sorunları halletmekle görevlendirilir. Sorunu giderdikten sonra dedelere veya ulusoylara haber verir. Cem yapmak amacıyla dedeler ya da ulusoylar gelirler otururlar. Kamber onlar gelmeden köylüyü toplar. Düşkün deriz, biz hak yiyen başkalarının hakkını yiyip zor durumda bırakan insanlara düşkün deriz. Kamber onları birbirleriyle tanıştırır görüştürür, onların arasını birler. Haklı hakkını alır, haksızdan alır haklıya verir, onları barıştırır. Köylüyü toplar, gelen zatın kalacağı evi ayarlar, onu doğru dürüst bir eve yerleştirir. O ne yemek istiyorsa o yemekleri pişirtir, sıcak sobaların yanında onun yatağını yaptırır. Her hizmeti yapar. Köylüyle zat arasındaki haberleşmeyi sağlar, dedenin hizmetini eksiksiz yerine getirir.*

Cemlerde kambere çok iş düşer. Halkı toplar der ki örneğin; “Yarın Abdal Musa kurbanı kesilecek.” Abdal Musa kurbanı ne demek? Umanın, küsenin Abdal Musa’nın Azrail’in, Mikail’in, Cebrail’in, İsrail’in aşkına görünmez kazadan beladan korunmak aşkına Abdal Musa kurbanı kesileceği zaman dedeye haber verir. Dedeyi davet eder, cemin yapılmasını sağlar. Dede kambere sorar: “Kamber, ne yaptın görevlerini tamamladın mı?” Kamber der: “Dedem bizim üç kurbanımız var: Bir Azrail, bir Mikail, bir Cebrail Aleyhisselam aşkına. Bunlar, umanın küsenin Abdal Musa aşkına adadığımız kurbanlar. Canlı ve cansız bütün belalardan uzak duralım kaza, bela köyümüze uğramasın diye niyetlenip kurbanımızı keselim der.” Kamber, cemin yapılacağı yeri de ayarlar. Daha sonra dede Kuran’dan ayetler okur. Daha sonra üç deyiş, üç düvaz-ı imam söyler, abdestini alır ve kurbanı keser. Kurbanı pişirecek olan gelir, dededen müsaade alır ve kurbanı pişirir. Bunlara lagup derler. Bunlar kurbanı pişirirler, başka görevliler kurbanı getirirler. Lokma yenmeden kurban birlemeden önce dede, “Mümin Müslim, bacı kardeş birbirinizden razı mısınız? Aranızda dargın küsülü var mı?” diye sorar. Eğer böyle bir durumu olan varsa dededen müsaade alır, sorununu dedeye anlatır. Dede sorunları meydana getirir, halının üstüne beyaz örtü sererler, yanına iki şahit getirirler. Dede der ki “Bu yol erenlerin”. Sorunlular sorunlarını yalansız anlatır. Orada yalan söylenmez.

Dedenin önünde beyaz çarşafa niyaz ederler, birbirleriyle barışırlar, bunu da orada bulunan halk şahit olur.”

Cemin icra boyutunda kamer on iki hizmet içerisinde kendisine Dede tarafından verilen görevi yerine getirir. Kamer zâkir, peyik, meydancı, ibrikçi, gözcü, sofracı hizmetlerinden herhangi birini yerine getirebilir. Dedenin cem sırasında dışarı çıkması icap ederse kamer, dedenin yerine cemi yürütebilir. Bu nedenle kamer yol ve erkânı Dede kadar bilmek zorundadır. Sözlü geleneğe yönelik araştırmalarımız sırasında bize kaynaklık eden Dede Hasan Uysal, kamerin konumu, işlevi ve statüsü hakkında şu bilgileri vermiştir: *“Dedenin yanında gezen yardımcı kamerdir. Kamer cem esnasında dedenin boşluğunu doldurur. Eskiden dedenin boşluğunu da doldururdu, zaman zaman zâkirlik de yapardı. Zâkir olmadığından dede yanında kamer olarak hem zâkiri olarak götürürdü, hem kamer olarak götürdü. Bir de yine ben onu da diyeyim. Eskiden dede her gittiği yere atla giderdi, atının bakımıyla da görevliydi kamer. Kamer aslında yüce gönüllü bir varlıktı. Kamerin makamına geldin mi, kamerin makamı bence dedenin makamında daha yücedir. Çünkü alçak gönüllülüğü temsil eder.”*

Kamerin Dede'nin atının bakmakla yükümlü olduğuna dair bilgi, bizi Türkmen ve Kazak geleneğindeki Hz. Ali'nin seyisi olarak kabul edilen Kambar Ata ya da Baba Gammar'a götürmektedir. Kazak ve Türkmen geleneğindeki Kambar Ata ya da Baba Gammar algılamasının kökleri çok daha eski dönemlere kadar gitmekle birlikte, daha çok Hz. Ali'nin seyisi olduğuna inanılan Kamer'e dayandırılmaktadır. Kambar Ata ya da Baba Gammar üzerine bir çalışma hazırlayan Pervin Ergun da Kambar Ata ve Baba Gammar'ın bu özelliğinden yola çıkarak Kambar Ata (Baba Gammar)'nın yilkıların iyesi, yilkıcıların piri olarak kabul edildiğine dikkat çekmiştir. (Ergun 2011)

Dede Hasan Uysal'ın verdiği bilgilerden de anlaşılacağı gibi kamer, cemlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinde son derece önemli bir rol üstlenmekle birlikte, Dede'nin bulunmadığı ya da geçici olarak cemi terk ettiği durumlarda cemi idare edebilmektedir. Sözlü geleneğin kamerin görevlerine yönelik aktarımları, Çorum yöresi Alevi geleneğinde kamerin sadece zâkirlik yapan birisi olmadığını, cemde Dede tarafından kendisine verilen herhangi bir görevi yerine getirebildiğini, Dede'nin bulunmadığı durumlarda cemi idare edebildiğini göstermektedir. Bu

özelliği, Çorum yöresi kamberlerini Duymaz, Aça ve Şahin'in aktarımlarından da anlaşılacağı üzere Batı Anadolu, özellikle de Balıkesir yöresi Çepni ve Tahtacılarının kamberlerinden dikkati çekecek şekilde ayırmaktadır.

III. BÖLÜM

KAMBERLİK MESLEĞİNE GEÇİŞ, KAMBERDE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER, KAMBERLERİN İCRA ORTAM VE ZAMANLARI, İCRA BİÇİMLERİ

Bu bölümde, Çorum yöresi Alevi geleneğindeki kamber olma ya da kamberliğe geçiş yolları, geleneğin bir kamberde aradığı özellikler, kamberlerin icra ortam ve zamanları/dönemleri ve icra biçim ya da yöntemleri hakkında kendisine başvurduğumuz sözlü kaynakların yaptığı aktarımlar esasında bilgiler verilecektir. Bu bölümde, ayrıca, kamberlerin tek geçim kaynağının kamberlik olup olmadığı ile kamberlerin sadece erkeklerden olup oluşup oluşmadığı konuları da sorgulanacaktır.

Alevi geleneğinin olmazsa olmazlarından Dede, Baba ve Kamber olmak için çeşitli özelliklere sahip olmak gerekmektedir. Dedeler, ocaktan yetişmek zorundadır. Herkes “Dede” olamaz. Bir kişinin dedelik görevini icra edebilmesi için seyit evladı olması gerekir. Soyu ehlibeyte dayanmalıdır. Onun dışında, dedelik yapması mümkün değildir. Dede postuna oturmaya layık değildir. Alevilik inancına göre dedelerin oturduğu postun Hz. Ali’den geldiğine inanılır. Bu posta, Hz. Ali’den sonra on iki imamlar ve onların soyundan gelmiş pirlar oturmuşlardır. Bu nedenle oraya oturacak kişinin bu soydan gelmesi gerekir. Dede’nin seyit soyundan geldiği, Hacı Bektaş Dergâhı’ndan verilen icazetname ile tescillenir. Bu icazetnamede dedenin soy kütüğü yer alır. Verilen bu icazetname, bir anlamda, kişinin dedelik yapabilme ruhsatıdır.

Dedelik, babadan oğla geçer. Fakat dedenin birden fazla oğlu varsa hepsi seyit evladıdır, fakat hepsi dedelik yapamaz. Kişinin dedelik görevini yürütebilmesi için ocaktan yetişmesi, erkânı, yolu, tarikatı çok iyi bilmesi gerekir. Dede, oğluna bütün bildiklerini aktarır. Onu, cemlere götürerek tarikatın nasıl işlediğini uygulamalı bir şekilde gösterir.

Baba ve Kamber olabilmek için ise seyit evladı olmak gibi herhangi bir zorunluluk yoktur. Dedelerin seçtiği ya da halkın istediği bir kişi, bu görevleri icra edebilir. Ancak; bu görevi icra edecek baba ve ya kamberin bir dede kadar Alevilik

yolu hakkında bilgiye sahip olması gerekir. Çünkü, dedenin olamadığı yerlerde tarikatı yürütme görevi köy babalarına aittir.

Köy babaları da kamberlerde olduğu gibi halk tarafından seçilir. Babalık kurumuna seçilen kişinin, dürüst, ahlaklı ve halkın güvenini kazanmış bir zat olması gerekmektedir. Bununla birlikte Alevi erkânını çok iyi bilmesi ve dedelerin olmadığı yerlerde cemi ve cumalık denilen ritüeli yürütebilmesi gerekmektedir. Babalığa seçilecek kişinin hitabeti güçlü, mütebessim bir yüzü, musikiye aşinalığı da bulunmalıdır. Bu şekilde yetişen baba, açılacak bir baba makamını bekler. Köy babalığını icra eder.

Kamber de köy babaları gibi (eğer kamberlik görevini baba üstlenmemişse) erkânı çok iyi bilmeli ki bazı sorunları dedeye taşımadan kendisi tarikat kuralları çerçevesinde karar verebilsin. Ayrıca cem ritüeli sırasında dede, dışarı çıktığında veya kambere izin verdiğinde kamber cemlerde dedenin yerine sohbet açıp, cemi yürütebilmelidir. Kamberler ve köy babaları da bu nedenle dedeler tarafından yetiştirilir.⁸ Sözlü kaynaklarımızdan Dede Hasan Uysal’a göre “*kamberlik yapan dede kadar sohbet edebilecek kişidir. Oradaki halkı aydınlatacak bir kişi olması lazımdır, yoksa kamber neye yarar? Dede, kamberi niçin götürür yanında? Kendisine destek olması için. Mesela cem birlerken dedenin dışarı çıkması gerekiyor, kamber orada o cemi idare edebilecek icabında. Dede olmadığında cemi dahi yürütebilecek şekilde olması gerekiyor. Dede, kamberi yetiştirmedikten sonra kamberin dedenin yanında gezmesine gerek yok ki.*”

Bir diğer sözlü kaynağımız Kamber Cuma Zorlu da bu konuyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır: “*Kamberin yol ve erkân konusunda dede kadar bilgili olması*

⁸ Çorum yöresinde, kamberlik ya da zâkirlik, dedelerde olduğu gibi, babadan oğla intikal eden bir meslek değildir. Kamberlerin yetişmesinde kendileri de kamber olan baba, amca, dayı gibi akrabaların etkisi olmakla birlikte, kamberler, temelde dedeler tarafından yetiştirilmektedir. Kamberlerin yetişme tarzları, Batı Anadolu sahasındaki kamberlik geleneklerindeki kamberliği geçiş yollarına benzemektedir: “Balıkesir yöresinde kamberliğin babadan oğla intikal eden bir meslek olmadığı ifade edilmiştir. Bazı kamberler, mesleğin zorluğu ve giderek önemsizleşmesi nedeniyle oğullarının kamber olmasını istememişlerdir. Görüşme yapılan kamberler, kamberliğin ilgi ve yeteneğe bağlı olduğunu, herhangi bire eğitim sürecinin söz konusu olmadığını ifade etmiş olsalar da, usta-çırak ilişkisinin kamberlik mesleğinde de etkili olduğunu söylemekten kendilerini alıkoyamamışlardır. Kamberler, mesleğe geçişte, badeli âşıklarda olduğu gibi, rüya ve badenin olmadığına özellikle dikkat çekmişlerdir. Cemlerdeki görevleriyle ilgili bilgilerle deyiş repertuarlarına, çoklukla icra ortamı cemler ve usta kamberler sayesinde sahip olan kamberler, kamberlik mesleğini sürdürmek isteyen öğrencilerine usul-erkân bilgileriyle deyiş repertuarlarını aktarırken hem sözlü, hem de yazılı kültür ortamının imkânlarından yararlanmışlardır.” (Duymaz-Aça-Şahin 2011: 53)

gerekmektedir. Çünkü kamber onlarla yaşar. Kamber cemlerde halka nasihat eder, sorulan sorulara cevap verir. Kamber ustaz olacak. Ehlibeyt mektebinde okumalı, bilgili olmalı. Kamberi dede yetiştirir. Beni ulusoylar kamber olarak seçtiler. Beni dualadılar.”

Dede veya halk tarafından seçilen kamberin Aleviliğe ait tarikat ve erkânı çok iyi bilmesinin yanında, bu göreve getirilebilmesi için halk tarafından çok sevilen, dürüst, sözüne güvenilen, insanlara yardım etmesini seven ve alçak gönüllü birisi olması gerekmektedir. Kamberliğe aday olan kişinin sadece erkânı bilmesi yetmez. Ahlaki anlamda halkın güvenini de kazanması gerekir. Sözlü kaynağımız Dede Nurettin Aksoy, bu konuda şu bilgileri vermiştir: “*Şimdi kamber olmak için önce bizim Alevi kültüründe dürüst olmak gerekiyor. Ve Alevi kültürüne saygılı olmak gerekiyor. Ve en başta, örneğin bir köy geleneğine göre yaşayalım, o yörede sevilen sayılan bir insan olması gerekiyor. Sen sözünün eri değilsen, sözünde durmuyorsan orada kamber olamazsın. Kamber kendi görevini kendi seçemez, halk seçer. Yani arındırmış nefsiyle, sahip olduğu aklını kullanabilen, ilmini çalıştırabilen, gönlünden sevgi, muhabbet, hoşgörü eksilmeyen, insanların sevdiği saydığı kişilerdir kamberler. Bektaşî deyişlerini, geleneği, yaşanan olumlu olumsuz veya komedi olaylarına da akıl vermek, izah etmek, ders olarak gelecek nesillere aktarmak da kamberlerin görevleridir.”*

Farklı ocaklara mensup dede, ana ve kamberlerle yapılan derleme çalışmaları sırasında kamberlerde aranan özellikler noktasında verilen bilgiler, genel olarak birbirlerine benzemektedir.

Alevi Anası Sultan Kümbet, yaptığımız görüşmede, bize bu konuyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır: “*Kamber eline, beline, diline sadık olmalı. Halk tarafından sevilen, sayılan bir de ehlibeyt yoluna canıyla, başıyla, malıyla kanının son damlasına layık olmalı. Bu yola layık olmayan bir kişi kamber olamaz. Kamber, eline, beline, diline sadık olur. Hak yemez, katillik yapmaz. Kökü, sülalesi temiz olur. Kamber, kimsenin tarlasının sınırını bozmaz. Kamber, köyde küs veya dargın olursa onları barıştırır. Mahkemeye iş düşmeden kamber kendi arasında sorunları çözer.”*

Kamberin temiz ahlakı ve güvenirliliğinden dolayı Alevi geleneği kambere “pak” sıfatını vermiştir. Alevi geleneği, kamberlerin atası olduğuna inandığı Selman-ı Farisi’yi de Selman-ı Pak olarak anar. Cem ritüellerinin ilki olduğuna inanılan

kırklar ceminde Selman-ı Pak, on iki hizmet içerisinde saka suyunu dağıtarak ibrikçi görevini üstlenmiştir. Bu göreviyle erkânda bulunanlara tarikat abdestini aldırarak, onların nefislerini temizlemiştir. Günümüzde de yapılan cemlerde saka suyunu dağıtarak, tarikat abdestini aldırarak ibrikçinin atası Selman-ı Pak'tır. Selman-ı Farisi'nin pak sıfatını alması ile ilgili kamber Cuma Zorlu şu rivayetleri aktarmıştır: *“Peygamber Efendimiz zamanında İslamiyet'i kabul etmek için İran'dan insanlar gelmiş. Peygamber efendimize “Müslüman olmak istiyoruz. Bize İslamiyet'i öğretecek bir öğretmen ver.” demişler. Peygamber Efendimiz de Selman'ı görevlendirmiş. Selman ilk olarak onlara abdest aldırıp, beden ve ruhen temizlenmeyi öğretmiş. Bu nedenle Selman'ı Pak demişler. Bir de ehlibeyte kabul edildiği için pak unvanı verilmiştir.”*

Selman-ı Farisi'nin “Pak” sıfatını almasıyla ilgili olarak bir başka rivayeti de Kamber Âşık Musa Yıldız şöyle anlatmıştır: *“Selman, eline, beline, diline sadıktı. Peygamber efendimiz Selman'a çok güvenirdi. Her şeyini Selman'a emanet ederdi. Bir gün Peygamberimiz savaşa gitti. Ailesini Selman'a emanet etti. “Ya Salman, ben gelene kadar mahremim sana emanettir.” dedi. Selman “Emanetin başım gözüm üstüne” dedi. Aradan hayli zaman geçtikten sonra Peygamberimiz savaştan döndü. Halk arasında dedikodu çıkmıştı. Peygamber Efendimiz Selman'ı çağırdı “Ya Selman ben senin temiz olduğunu biliyorum Rabbim bildirdi. Yalnız bu münafiğa da senin pak olduğunu gösterelim.” dedi. Selman da yanında getirdiği sandığı halkın içinde açtı. Sandığın içinde Selman'ın nefsinin olduğunu gören insanlar: “Ya peygamberimiz, ya Selman bizi bağışlayın” dediler. Gördüler ki Selman nefisini öldürmüştü. Selman tertemiz, pak olmuş.”* Alan araştırmasında derlenen rivayetler de gösteriyor ki Selman, eline, beline, diline sadık ve halk tarafından güvenilir bir kişiliktir. Bu nedenle günümüzde de Alevi geleneği kamberi seçerken kamberin atası olan Selman-ı Farisi'de bulunan özellikleri kamberde aramaktadır.

Sonbahar, kış ve muharrem aylarında düzenlenen cem ritüellerinde kamber, on iki hizmet anlayışı dâhilinde, atası olduğu rivayet edilen Selman-ı Pak'ın görevi olan ibrikçi hizmetini yerine getirebilir. Bununla birlikte, cem ritüelinin icrasında kamberin yerine getirebileceği görevler şunlardır:

1. Zâkir (Âşık): Cemin önemli hizmet sahiplerindendir. Cem ritüelinin gidişine göre, söylediği nefeslerle canları aşka getiren ve yapılacak sohbetlerin

gidişini belirleyen görevlidir. Genelde, yedi ulu âşıktan söylerler. Piri, İmam Cafer ve Abdul Samed'dir.

Kamber cem sırasında on iki hizmet içerisinde zâkir “aşık” görevini üstlenebilir. Zâkirler, cemin olmazsa olmazlarıdır. Söylenen düvazları, nefesleri, deyişleri zâkir saziyle zikreder. Cemde bulunan canları vecde getirir. Onların içlerindeki Allah, Muhammed, Ali sevgisini saziyle ve sözüyle açığa çıkarır. Gelenek saza “telli kuran” demektir. Zâkir, saziyle Kuran'ı okur, insanları bilgilendirir.

Gelenek, zâkirlerin pirini Abdul Samed ve İmam Cafer olarak kabul eder. Başlangıcını da Kırklar Cemine götürür. Bu konuyla ilgili Kamber Musa Yıldız şunları söylemektedir: *“Kırklar Cemi yapıldığında sazı Abdül Samed çaldı. Ali Efendimizi saziyle ve sözüyle karşıladı. Ali Efendimize deyiş söyledi. Ali efendimizin zâkiri (aşığı) idi Abdül Samed Efendi. Daha sonra on iki imamlar yolu erkânı yürüttüklerinde onların yanlarında âşıkları vardı.”*

Cem törenlerinde görgü sırasında zâkirlerin saz eşliğinde söylediği deyişler, düvazlar, yapılan dualar, nasihatler, telkinler ve semah gibi tüm ritüeller, katılanların kendi dünyasında gezintiye çıkıp, orada olup bitenlerin farkına varıp, iç huzuru yakalayarak yeniden bir “ben” yaratmasına hizmet etmekte olduğu söylenebilir. Zâkir, cemdeki verdiği hizmetle ceme katılan canların iç huzuruna kavuşmasını sağlar.

2. Ferraş, Carıcı (Süpürgeci): Cem evinin temizliğini yapar ve cem hizmeti sırasında carı hizmetini gerçekleştirir. Piri, Seyyid-i Ferrâş'tır.

Cem evlerinde bulunan sembollerden birisi olan “süpürge” de on iki hizmetten birisidir. İbadete başlarken dedenin/babanın postunun önüne seccade serilir. Cem ibadeti öncesi ve sonrası olmak üzere, seccade serilir ve seccadeye iki defa süpürge çalınır, yani seccade süpürülür. Bunun iki anlamı vardır.

1. Üzerinde hizmet görülecek olan seccadenin ve ibadet yapılacak olan mekânın temiz ve pak olmasıdır.

2. İbadete katılan canların, kinden kibirden ve tüm kötü davranışlardan arınarak “gönül evlerini” temizlemektir.

Bu konuyla ilgili Kamber Musa Yıldız şu bilgileri aktarmıştır: *“Yüceler yücesi Tanrı: Benim sevgili Peygamber'im! Söyle kullarıma: Gönül evlerini alçak gönüllülük ve âşıklık süpürgesiyle süpürsünler. Hırsı, nasılı, niçini, münafıklığı,*

hainliğı, çekememezliğı, dedikoduyu süpürüp atsınlar. Yaptıkları kötü işlerden pişmanlık duysınlar ve pişmanlık suyu ile yıkansınlar (Tarık Suyu). Gizli işlerden vazgeçsinler, sevgi sofrasını döşesinler. Aşk başlarına vursun ki, Allah'ın yazgısına razılık, teslimiyet ve O'ndan çekinme içinde olsunlar. Ayrıca rica kapıları, "Tevekkül, bilgi denizi ve sabır bahçesinden yana açsın"

Kamber on iki hizmet içerisinde "ferraş, carıcı" hizmetini üstlenebilir. Bu görev, geleneğin kamberde aradığı temiz ahlak ile yakından ilgilidir. Yukarıda da alan araştırmaları bağlamında derlediğimiz rivayetler ışığında da görüldüğü gibi, kamberin piri olan Selman dürüstlüğün, temizliğin, alçak gönüllülüğün simgesidir. Gelenekte bu bağlamda on iki hizmet içerisinde, bu inanışa bağlı olarak cem ritüellerinde kamberi görevlendirmiştir

3. İbrikçi: Bütün cem evi erenlerinin, biat ve ikrarlarının yenilenmesinde, gönülleri birlemek için (cem ve gönül abdestinin alınmasını) sağlayan görevlidir. Piri, Selman-ı Pak'tır.

Çalışmamızda da sıkça belirttiğimiz gibi, gelenek, kamberlerin piri olan Selman-ı Farisi'yi cemde ibrikçilerin piri olarak kabul etmektedir. Yani ilk cem olan "Kırklar Ceminde" Selman on iki hizmet içerisinde ibrikçilik hizmetini icra etmiştir. Kamberinde günümüzde yaptığı hizmet çeşitlenmekle birlikte, cemlerde ibrikçilik görevini de icra ettiği görülmektedir. Kamber, eline aldığı ibrikle cemde bulunan canlara tarikat abdestini aldırır. Tarikat abdestini aldırmasının işlevi, canların gönüllerindeki kiri, pası temizlemektir. Cem içerisine ruhen ölü giren canların içindeki ruhu canlandırmaktır.

4. Kurbancı ve Sofracı: Cem erenlerine lokma olarak kesilen kurbanın sahibi veya o hizmete bakan kişi ile medyana sofraları kurup hizmet eden kişi. Piri, Halil İbrahim Peygamber ve kırklardan Mahmut' el-Ensari'dir. Sofracının piri, Gülâm-ı Kamber'dir.

On iki hizmet içerisinde kurbancı ve sofracılık hizmetini gören kamberdir. Gelenek, lokma dağıtmayı kutsal saymaktadır. Yapılan alan araştırmaları sırasında Dede Hasan Uysal, bu inanışla ilgili bize şu rivayetleri aktarmıştır: *"Peygamber Efendimiz, bu Ali'dir. Ali benim kardeşimdir. Hem amcamın oğlu, hem de damadımdır. Kanı kanımdır, eti etimdir, ruhu ruhumdur, cismi cismimdir, dedi. Bunun üzerine Peygamber, teninden gömleğini çıkardı. Tüm orada olanlar,*

Muhammed ile Ali'nin bir vücut olduğunu gördüler. "İnandık (Lebbeyk) ya Allah'ın Resûlü "dediler.

Peygamberimiz kutsal gömleğini geri giydi. "Ali ile ben bir ağacın meyvesiyiz." Buyurdu. Sonra Hz. Ali'nin elini tuttu, başparmağını başparmağına koydu. Daha sonra kendi seccadesini getirmelerini istedi. Seccadeyi getirdiler. Hz. Muhammed minberden aşağı indi. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in izni ile seccadeyi serdi.

Hazret-i Resul, kutsal kuşağını belinden çıkartıp, seccadenin üzerine bıraktı. Sonra birinci adımı Tanrı'nın, ikinci adımı Cebrail'in, üçüncü adımı da kendi adını anarak seccadeden üç adım uzaklaştı. Onları bütün inananlar hayranlıkla izliyordu.

Hz. Muhammed Mustafa şöyle dedi: "Bu kuşak Miraç gecesi, Cebrail'in benim belime bağladığı kuşaktır. Bende senin beline kuşatıyorum" dedi. Kuşağı Ali'nin beline bağladı. Birinci düğümü Tanrı'nın, ikinci düğümü Cebrail'in, üçüncü düğümü kendi adını anarak düğümledi. O sıkı kuşağın uçlarından birini sağ, birini sol yanına soktu. "Lâ ilâhe illâllah, Muhammed Resulullâh, Ali'yyün Veliyullah." dedi ve yerine oturdu. İman edenlere dönerek: "Ey inanıp iman edenler; her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin." buyurdu. Bunun üzerine, Hazreti Ali, Hazreti Muhammed'in ve Mekke Medine halkı önünde önce Selman-ı Farisi'nin, sonra kamberin ve üçüncü olarak da Süheyl'in kuşağını bağladı. İnananlar, bu olayı kutlamak için ekmek, yağ ve hurma getirdi. Hz. Ali ile Hz. Muhammed'in önüne koydu. Allah'ın resulü, o gelen nebadatı lokma yaparak orada bulunan tüm inananlara dağıttırdı. İnananların hepsi o lokmadan doydular ve yaratana hamd ü senada bulundular. Bir parça lokma arttı. O sırada Hasan, Hüseyin ve Fatıma anamız Medine'de bulunuyorlardı. O lokma dolu kabı, Selman-ı Farisi'ye verdiler. Selman-ı Farisi, kabı hiç yere bırakmadan Medine'ye Fatıma'tüzzehra ve Hasan ile Hüseyin'in olduğu yerdeki bir sehpa bıraktı. Onlarda doymuş oldular.

O günden bu güne, Ali bendesi canlar, birbirlerine sevgi ve saygılarını göstermek ve şifa niyetine lokma verirler. Bir ilden öbür ile de yollarlar."

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, lokma kutsaldır ve gelenek bu inancı Peygamber Efendimize bağlamaktadır. Cemde paylaşılan lokmanın Peygamber Efendimiz zamanından geldiğine inanıldığı için bu lokma kutsal kabul edilir.

İnsanlara şifa vereceğine de inanılır. Bununla birlikte yukarıda aktarılan rivayette de görüldüğü gibi bu hizmetin sahibi kamberdir.

5. Peyik (haberci): Ceme gelecek olan canları davet eder. Dedenin emri ile gereken yerlere gereken bilgileri bildirmekle görevlidir. Piri, Cebrail Aleyhisselam'dır.

Halk ve ya dede tarafından seçilen kamber, dede ve halk arasında haberleşme hizmetini üstlenmektedir. Halk arasında herhangi bir sorun olduğu zaman önce sorunu, isteği kambere bildirir. Kamber sorunu ya da isteği dedeye ulaştırmadan çözmeye çalışır; ama sorun kamberi aşıyorsa kamber dedeye ulaşır ve cem yapılması gerektiğini bildirir. Bu bağlamda kamber cemin yapılma sürecinde peyiklik görevini icra etmiş olur.

Cem ritüelinde on iki hizmet dâhilinde toplanan canlarla, dede arasındaki haberleşme işini de kamber yapar. Tarikatın yürütüldüğü sırada dedeye ulaştırması gereken meseleler kamber tarafından dedeye bildirilir. Dede de herhangi bir isteği olursa kamberle isteği canlara iletir. Cem sırasında dede ve canlar arasında kamber bu şekilde peyiklik görevini icra etmiş olur.

6. Aşçı (yemekçi): Meydana gelecek, kesilen kurbanları pişirme hizmetiyle ilgilenen görevli candır. Piri, Fatımatü'z-Zehra ve Kamber'dir.

Kamber, cemlerde yemek pişirme hizmetini yerine getirebilir. Kesilen kurbanları pişirme ve ceme gelen canlara sunulacak lokmayı hazırlama hizmetini kamber yerine getirebilir.

7. Rehber: Köy halkı ve dede tarafından seçilir. Köy halkının sorumlusu rehberdir. Dedenen sonra rehber gelir. Halka tarikat öğretimi ve cemlerde uymaları gereken kurallar hakkında bilgi verir. Dedenin olmadığı yerlerde öncülük yapan ve onlar adına rehberlik yapan görevlidir. Rehber pirin yardımcısıdır. Cem ritüelinin gerçekleşmesini sağlar. Ceme katılacak canları, ceme hazırlar. Ocak zade olması şart değildir. Rehber, talibe yolu erkânı öğreten ve onlar adına konuşandır. Rehber bu nedenle yolu ve erkânı dede kadar bilmek zorundadır. Dedelerin olmadığı yerlerde cemi yürütür. Cem sırasında dedenin hemen yanında oturur. Sohbetler açar. Tarikatla ilgili bilgileri cem sırasında canlara aktarır. Rehberlere köy babası da denir. Köy babaları aynı zamanda kamberlik görevini de icra ederler. Piri, Muhammed ve İmam Ali'dir.

Yapılan alan çalışmasında edinilen bilgiler ışığında, köy babalarının, kamberlik görevini de birçok yerde yürüttüğü bilgisine ulaşılmıştır. Köy babaları, gelen dedelere yardımcı olarak onlara kamberlik yapabilirler. Dede Hüseyin Solmaz, bu konuyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır: *“Dede herhangi bir yere tarikat erkânını sürmek için gittiğinde yani, taliplerine cem yapmak için gittiğinde dedeye, kamberliği köy babası yapar. Köy babası dedenin bütün işleriyle yakından ilgilenir. Dedeye hizmette kusur etmez. Köy babaları halk tarafından seçilir. Herkes köy babası olamaz. Köy babası olmak için ahlaklı olmak ve halkın güvenini kazanmak gerekmektedir. Ayrıca babalar tarikat erkânını da dede kadar iyi bilmek zorundadırlar. Dedenin olmadığı yerlerde cemi yürütebilirler. Kamberlik görevini de köy babaları yapabilir. Bu kamberlik görevi dâhilinde babalar halk arasında herhangi bir husumet var ise onu çözer. Küs, dargın varsa onları barıştırır. Kendisini aşan daha büyük bir sorun olduğunda olay dedeye intikal eder ve dede sorunu çözmeye çalışır. Babalar, cumalık denen ritüelimiz vardır onu yürütür. Cumalık sekiz ya da kırk sekiz Cuma yapılır. Bu uygulamada Cuma günleri insanlar evlerinde ne yiyeceği varsa onu getirirler. Mesela kimisi elma getirir, kimisi çörek getirir. Yani ne varsa onunla gelir. Burada amaç lokma paylaşmaktır. İnsanlar arasındaki dayanışmayı artırıp, sorun varsa onları çözmektir. Bu ritüeli köy babası gerçekleştirir.”*

Alevi geleneğinde iki çeşit kamber ya da zâkirden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, doğaçlama yeteneğine sahip kamber ya da zâkirken, diğeri ise doğaçlama yeteneğinden yoksun olup cemlerde usta malı nefes, düvazlar okuyarak hizmet gören kamber ya da zâkirdir. Bunlar Alevilikçe “Yedi Ulu Ozan” olarak bilinen Nesimî, Fuzûlî, Hatayî, Pir Sultan, Viranî, Kul Himmet ve Yeminî ile diğer bazı önemli Alevi âşıkların nefes ve düvazlarını okurlar. Çorum yöresi Aleviliğinde kamberler genellikle ilk gruba girmektedirler. Aleviler yedi ulu ozanı, uğruna verdikleri mücadele, katlandıkları zulüm ve Ehl-i Beyt soyundan geldiklerine inanılması nedenleriyle “yedi ulu ozan” olarak adlandırılmışlar ve cem ritüellerinde bu ozanların deyiş ve nefeslerini okumuşlardır.

Alevi geleneğinde ağırlıklı olarak “bilgi ve inanç”, kuşaktan kuşağa dedeler, kamberler, zâkirler tarafından aktarılıp öğretilen gelmiştir. Özellikle cem ritüellerinde yedi ulu ozandan ve bunların dışında Harabi, Turabi ve Dedemoğlu gibi Alevi-

Bektaşî âşıklarından aktarılan nefeslerin etkisi, geleneğin yaşatılmasında önemli yere sahiptir. Bu ozanlar kendilerinden sonra gelen ozanları da etkilemişlerdir. Bu bağlamda cem ritüelinde kamberlerin yedi ulu ozan ve bu anlayışla yetişmiş âşıkların nefes, deyiş ve düvazlarını okuyarak hizmet görmeleri nedeniyle, çalışmamızda bu ozanların hayatlarına ve nefes, deyiş, düvazlarından örneklere de yer verilmiştir.

FUZULÎ

16. yüzyılda yaşamıştır. Asıl adı Mehmed'dir. Molla Süleyman adında bir kişinin oğludur. Fuzuli hakkında bilinenler çok azdır. Doğduğu tarih ve yer kesin olarak belli değildir. Riyazi, Tezkire'sinde "Çün hak-i Kerbelast Fuzuli makam-ı men" mısra ile başlayan kıt'a sına dayanarak Kerbelâ'da doğduğunu söyler.

Fuzuli, bütün ömrünü Hille-Kerbelâ-Necef-Bağdat arasında dar bir bölgede geçirmiştir. Fuzuli'nin Divan-ı Arabi'deki bir kıtadan Necef'te Hz. Ali türbesinde türbedarlık ettiği anlaşıyor.

Fuzuli, Şii mezhebindedir. Bu konu uzun süre tartışmalara neden olmuştur ama eserlerinde Hz. Ali'den başka bir halifenin adının geçmemesi, Şah İsmail'e sunduğu Beng-ü Bade adlı eserinde Şii olan Şah İsmail'i Bade'ye ve Sünni Osmanlı Padişahı Sultan Bayezid'i benge benzetmesi, Hadikatü's-sü'eda'da ve Kerbelâ mersiyelerinde Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin için duyduğu içten heyecan onun Şiiliğinin yeterli delilleridir.

Fuzuli âlim bir şairdir. Arap, Fars ve Türk dilleri ile bu üç dilin edebiyatlarını çok iyi öğrenmiştir. Zamanın bütün ilimlerini okumuş, bilgi sahibi olmuştur.

Fuzuli, hemen hemen hiçbir şairin etkisi altında kalmamıştır. Kendisinin de dediği gibi, doğduğu çevreden dışarı çıkmamış, başka şairlerle ve şiir çevreleriyle bir ilişkisi olmamıştır. Fuzuli'yi öteki şairlerden ayıran taraflar bulunmaktadır. Fuzuli aşk ve ıstırap şairidir. Fuzuli'nin aşkına konu olan aşk soyuttur. Âşık olduğu sevgili de eti ve kemiğiyle somut olarak kendini belli etmez. Fuzuli'nin sevgilisi ilahi sevgilidir. Ayrıca, şiirleri içten ve samimi bir dille yazılmıştır. (İpekten, 2005: 24,33)

Ya Rab hemişe lutfını et rehnüma mana

Gösterme ol tariki ki yetmez sana mana

Kat'eyle aşinaluğum andan ki gayrdur
Ancak öz akınaların et aşına mana

Bir yerde sabit et kadem-i i'tibarımı
Kim rehber-i şeriat ola mukteda mana

Yoh mende bir amel sana şayet ah eğer
A'malüme göre vere adlün ceza mana

Havf-ı batada muztaribem var ümid kim
Lutfun vere beşeret-i afv-ı bata mana

Oldur mana murad ki oldur sana murad
Haşa ki senden özge ola müdde'a mana

Habs-i hevada koyma Fuzuli-sıfat esir
Ya Rab hidayet eyle tarik-i fena mana

(İpekten, 2005: 102)

ŞAH İSMAİL (HATAYİ)

Hatayi, 16. yüzyıl başlarında İran, Azerbaycan, Horasan ve Irak'ta güçlü bir devlet kuran Türk-İran hükümdarı Şah İsmail'in şiirlerinde kullandığı mahlastır. Şah İsmail, 1446'da doğmuştur. Şeyh Safiyeddin soyundan gelir. Annesinin babası olan Uzun Hasan ölünce İran ve Azerbaycan'da karışıklıklar çıkmış, Şah İsmail bu kargaşadan yararlanarak dillerini konuştuğu, kültürlerini benimsediği Şii-Alevi Türkmen aşiretlerini çevresinde toplamış, 1502'de Azerbaycan ve Irak'ı ele geçirmiş, kendisini şah ilan etmiştir. Böylece Şii, Aleviliği temsil eden Şah İsmail'le Sünniliğin temsilcileri olan Yavuz Sultan Selim ve Özbek Hanı Şeybani karşı karşıya gelmiştir. Şah İsmail'in şeyhlik ve şahlığı birleştirmesi, Şii-Alevi kesimle Sünni kesimin karşı karşıya gelmesine ve doğal olarak da savaflara yol açmıştır.

Şah İsmail'in hükümdarlığı yanında bir de şairlik yönü vardır. Şiirde Hatayi mahlasını kullanan Şah İsmail, Türkçe, Arapça, Farsça şiirler yazacak kadar

yeteneklidir. Kendisinin bir Türk hanedanı olan akrabalığı, yetiştiği çevre ve hükmettiği kitlenin büyük bir bölümünün Türk oluşu sebebiyle Türkçeyi resmi dil olarak kabul etmesinden başka, eserlerinin hemen hepsini bu dille yazmıştır. Azerbaycan edebiyatının Nesimi ile Fuzuli arasındaki devrinin güçlü bir temsilcisi olan Şah İsmail, aruz veznine olduğu kadar hece ölçüsüne de vakıftır. Özellikle Nesimi'nin etkisi altında kalmış ve koyu bir Hurufî olmuştur. (Yazıcı, 1979: 278)

Şah İsmail'in zaman zaman kolay ve rindane söyleyişleri, şiir söylerken devlet ve ikbal mevkilerinden uzak, samimi duygulanışları, yine sufiyane bir eda taşımakla beraber, her devrin ve her zümrenin hoşuna gidebilecek beşeri şiirleri de vardır. (Banarlı, 1978: 524)

Şah İsmail Safevi'nin sanatının en önemli yönü, Anadolu'da Yunus Emre'den bu yana çok yayılmış ve sevilmiş bulunan Yunus tarzı halk ilahileri söylemesidir. Şah İsmail daha hükümdar olup ilk zaferlerini kazanırken, etrafına topladığı Şii-Alevi Türkmen aşiretlerine kendini daha çok sevdirmek ve onları kendine daha çok inandırmak imkânını biraz da bu ilahilerle elde etmiştir. Bu sebeple Şah İsmail, Sünni Osmanlı İmparatorluğu için çok tehlikeli bir rakip olmuş, Yavuz Sultan Selim'e yenildikten sonra hatırası, Anadolu'da Alevi-Kızılbaş zümreleri arasında güçlü bir şekilde yaşamıştır. Hatta bu bağlılık bir kısım Doğu Anadolu Alevilerinin İran şahlarına bağlı kalması gibi siyasi birtakım krizler doğurmuş, bazı isyan hareketlerinin de nedeni olmuştur. (Banarlı, 1978: 525)

Kırklar meydanına vardım
Gel berü hey can dediler
İzzet ile selam verdim
Gel işte meydan dediler

Kırklar bir yerde durdular
Otur deyü yer verdiler
Önümüze sofraya yazdılar
El lokmayı sun dediler

Kırkların kalbi durudur
 Gelenin kalbin arıdır
 Gelişin kandan beridir
 Söyle sen kimsin dediler

Gir semaa bile oyna
 Silinsin pak olsun ayna
 Kırk yıl kazanda dur kayna
 Dahı çığsin yan dediler

Gördüğünü gözün ile
 Söyleme sen sözün ile
 Andan sonra bizim ile
 Olasın mihman dediler

Düşme dünya mihnetine
 Talip ol Hak hazretine
 Ab-ı zemzem şerbetine
 Parmağını ban dediler

Şah Hatayı'm nedir halin
 Hakka şükret kaldır elin
 Gıybetten kesegör dilin
 Cümlemiz yeksan dediler.

(Ergun: 2006: 258)

PİR SULTAN ABDAL⁹

Alevi-Bektaşî geleneğinin yedi ulu aşığından biri olan Pir Sultan Abdal'ın ne zaman yaşadığına dair elde yeterli bilgi bulunmamaktadır; ancak aşığın şiirlerinden hareketle yaşadığı dönem tahmin edilmektedir. “Yürüyüş eyledi Urum üstüne” diye

⁹ Pir Sultan Abdal'la ilgili bilgiler ile manzume örneği, Erman Artun'un “Dini-Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinden özetlenerek alınmıştır: Artun, 2006: 260-263.

başlayan “Koca Haydar şah-ı cihan torunu, Ali nesli güzel imam geliyor” şiirindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere Pir Sultan Abdal’ın şah Tahmasb zamanında yaşadığı tahmin edilmektedir. “Koca Haydar şah-ı cihan” diye anılan ise Safevi Devleti’nin kurucusu, Şah İsmail’dir. Şeyh Haydar’ın torunu, Şah İsmail’in oğlu Şah Tahmasb’dır. Şah Tahmasb, 1524–1576 da saltanat sürmüştür. Bu nedenle de Pir Sultan’ın ölümünün de bu yıllar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Pir Sultan Abdal’ın hayatı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, şiirlerindeki olayların şah Tahmasb dönemindeki olaylara uyması şairin bu dönemde yaşadığı tahminini güçlü kılmaktadır.

Pir Sultan Abdal’ın bir Alevi ayaklanmasına öncülük ettiği için yetmiş üç isyancıyla birlikte yakalandığı, Sivas Valisi Deli Hızır Paşa tarafından Toprakkale’ye hapsedildikten sonra asıldığı bilinmektedir.

İbrahim Aslanoğlu “Pir Sultan Abdallar” adlı eserinde Pir Sultan veya Pir Sultan Abdal tapşırması altı âşık olduğunu tespit etmiştir. Bu âşıklar şunlardır.

- 1-Pir Sultanım Haydar
- 2-Pir Sultan Abdal (Aruz şairi)
- 3-Pir Sultan Abdal (Divriği Yöresi)
- 4- Abdal Pir Sultan
- 5-Pir Sultan Abdal
- 6-Pir Sultan

Yaşadıkları yöreyi, şiirlerini, işledikleri konuları, dil ve söyleyiş özelliklerini ve tarihi belgeleri göz önünde tutarak asıl şairin 1590 yılında Hızır Paşa tarafından asılan Pir Sultan olduğunu belirtmektedir.

Pir Sultan’ın şöhretini artıran neden günümüze kadar henüz gereği kadar açıklanamamış olan idam edilmesi ile ilgili söylentilerdir. Bu söylentiler sonucunda Pir Sultan, bir halk kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairin hayatıyla ilgili bilgileri şiirlerden ve hayatı çevresinde anlatılan rivayetlerden ve menkıbelerden öğrenilmektedir.

Viran bahçelerde bülbül öter mi
Gönül eğlencesi gül olmayınca
Merhemsiz yaralar unar biter mi

Bir gerçek veliden el olmayınca

Nefse uyan Hak'ka uymuş değildir
Gaziler namazın kılmış değildir
Bu gezen abdallar dervış değildir
Arkasında hırka şal olmayınca

Talip olmayınca yaram sarılmaz
Mürşid olmayınca pire varılmaz
Yüz bin asker olsa yezid kırılmaz
Eli zülfıkarlı Al'olmayınca

Bu aşk meydanında bir divan olur
O meydana dūřen nevcivan olur
İtikatsiz talip boş kovan olur
Vızılar arısı bal olmayınca

Değme arif bunu böyle bilemez
Bilir ama yine arif olamaz
Her mürşid ölüyü diri kılamaz
Hünkâr Hacı Bektaş Vel'olmayınca

İki melek gelir sual sorarlar
Döker hurcunu da gevher ararlar
Bir kılın üstüne köprü kurarlar
Geçemezsiz Hak'ka kul olmayınca

Pir Sultan'ım baştan dalga aşırır
Bu ařkın dolusu ařka dūřürür
Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir
Yanıp ateşlere kül olmayınca

KUL HİMMET¹⁰

Aleviler arasında Pir Sultan'dan sonra en kuvvetli şair olarak kabul edilen Kul Himmet'in 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Şiirleri incelendiğinde bunlardan Şah Abbas döneminde yaşadığı sonucu çıkarılmaktadır. Pir Sultan'ın yetiştirmesi ve sağ kolu olan Kul Himmet'in ne zaman öldüğüne dair herhangi bir belge yoktur. Türbesi Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Varzıl köyündedir.

Hayatta iken Alevi-Bektaşî çevrelerinde büyük ün kazanan Kul Himmet'in şiirleri halk tarafından çok sevilmiş ve birçok cönkte yer almıştır. Bu sevginin en önemli nedeni, özellikle Alevi inancını şiirlerinde halkın anlayacağı bir Türkçe ile etkili biçimde ifade etmiştir.

Nefesler, destanlar, Kerbela şehitleri için ağıtlar ve taşlamalar söyleyen Kul himmet'in şiirlerinde İslam tarihi, evliya menkıbeleri, Hz. Ali ve on iki imam sevgisiyle bilhassa Alevi- Bektaşî inancı doğrultusunda dini-tasavvufi duyarlığın bulunması onun kuvvetli bir tarikat terbiyesi aldığını ortaya koymaktadır. Halkın kendisine duyduğu sevgiden dolayı adı çevresinde bazı efsaneler de oluşmuştur.

Kul Himmet şiirlerinde güçlü bir söyleyişe, etkileyici bir anlatıma sahiptir. Bütün şiirlerinde Hz. Ali ve onun soyuna duyduğu ilgiyi dile getirir. Duygusal konularda sürükleyici ve etkileyicidir. Öğretici olan şiirlerinde dinsel aydınlık, duyarlılık gibi öğeler çok fazladır. Alevi-Bektaşî felsefesiyle yüklü olan şiirlerinde Allah-Muhammed-Ali üçlüsü birliği merkezdedir.

Kul Himmet'e duyulan aşırı ilgi ve sevgi nedeniyle 19. yüzyılda yetişen bir âşık Kul Himmet Üstadım mahlasını almıştır. Yakın bir zamana kadar şiirleri birbirlerine karıştırılan bu iki şairin farklı kişiler olduğunu, İbrahim Aslanoğlu tespit etmiştir.

Seyran edip şu âlemi gezerken
Uğradım gördüm bir bölük canları
Cümlesinin erkânı bir yolu bir
Mevla'm bir nurdan yaratmış anları

¹⁰ Kul Himmet'le ilgili bilgiler ile manzume örneği, Erman Artun'un "Dini-Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinden özetlenerek alınmıştır: Artun, 2006: 267-268.

Sırat'ı Mizan'ı bunda geçmişler
 Varlık benlik kal'asını yıkmışlar
 Al giymişler yas donundan çıkmışlar
 Gece kadir gündüz bayram günleri

Cümle bir mürşide ermişler belli
 Tesbihleri Allah, Muhammed, Ali
 Meşrebi Hüseyini ismi Alevi
 Muhammed Ali'ye çıkar yolları

Cennet istemezler azm-i didara
 Ne korku çekerler tamuya nare
 Secde kılmaktan geçmişler divare
 Didara karşı tutmuşlar yönleri

Durakları irfan bağıyla bostan
 Silinmiş kalpleri gümandan pastan
 Cümlelerin muradı bir fidan dosttan
 Arı gibi sadalaşır ünleri

Bir nefeste bir imana uymuşlar
 Birinin niyazın bine saymışlar
 Kaynayıban kaptan kaba konmuşlar
 Şah Hüseyin uğruna akmış kanları

Kul Himmet'im gerçeklerin bu meydan
 Özün kurtarmışlar sıfatı şerden
 Hep içmişler kırklar içtiği meyden
 Haber duymuş dost ilinden canları

(Ergun, 2006: 268-269)

SEYYİD NESİMİ

Seyyid İmameddin Nesimi, 14. yüzyılın son yarısıyla 15. yüzyılın ilk birkaç yılı arasında yaşamış olduğu kesin olarak bilinen büyük bir şairimizdir. Fazlullah Hurufi'nin halifelerinden olan Nesimi, Hurufilik mezhebinin Anadolu, Azerbaycan ve İran'da yayılmasında büyük etkileri olmuş bir şairdir. Samimi, coşkun ve vecd dolu şiirleriyle devrinde büyük ün kazanan Nesimi, Azeri şairlerinden Habibi, Hatayi ve hatta Fuzuli üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Nesimi'nin etkileri yüzyıllarca Anadolu şairleri üzerinde de görülmüştür. Fikirleri, devrinde aşırı görülen Nesimi, Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Türkçe ve Farsça divanlarından başka, "Mukaddimetü'l-Haka'ik" adlı mensur bir eseri vardır. (Nesimi için bk. Kürkçüoğlu 1985: I-XXXII)

Ey Hak ehli, yakın imiş bu haber,
Ki bilen nefsinidür ehl-i nazer.

Nefsini kim ki bildi, bildi Hak'ı
Nefsini bilmeyenler oldu şaki.

Ey Hak'ı isteyen gel insan ol!
Kara daş olma, la'l ü mercan ol!

Ger diler sen seadet-i ebedi
Tanu'yı bil ki, n'îçün oldu yedi.

Sekiz oldu kapısı Uçmağ'ın
Niye dört oldu suyu ormağın?

Tubi ağacının nedür yemişi
Hak anı er yaratdı, yohsa dişi?

Hur u gılman neden ibarettür?
 “Hüve men hu” neye işarettür?

Kevser ü Selsebil ü Ma’-i main,
 Mak’ad-i Sodk ile Makam-i Emin.

Ne dimekdür, bana beyan eyle!
 Bu nihan sirrini iyan eyle!

Ne aseldür, ne ma, ne hamr ü leben?
 Ol ki Kur’an’da Hak dişi ruşen.

Bunların aslını nedendür, bil!
 Ger ne Şeytansan olma eğri-dil!

Buları bilmeyen ne bilmiş ola?
 Adı anın: “Evi yihılmış” ola!

Kim ki bildi bu ince esrarı,
 Kodı elden cihan-ı gaddarı,

Fani oldu özinden, oldu Hak;
 Bildi kim cümle Hakk imiş mutlak.

Işk u ma’şuk u âşık oldu yar;
 “Leyse fi’d-dari gayrühü deyyar”.

Ey Nesimi sözündür: Abı- Hayat;
 İçmeyen anı kaldı fi-z’-Zulümat.

Ne bilür degme can-ver canı?

Hızr'e sor, Hızr'e Ab-ı Hayvanı!

(Kürkçüoğlu, 1985: 23-24)

KUL NESİMİ¹¹

Asıl adı, Ali'dir. Nerede doğduğu ve yaşadığı bilinmemektedir. 17. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Bektaşî şairlerindendir. Hakkındaki bilgilerin tamamı şiirlerine dayanmaktadır. Kul Nesimi, uzun süre 1404'de derisi yüzülerek öldürülen Azeri Seyyid Nesimi ile karıştırılmıştır. Yıllar sonra yapılan araştırmalar sonunda Seyyid Nesimi'nin tekke şiirinin önde gelenlerinden; Kul Nesimi'nin ise Bektaşî şairi olduğu ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yaklaşık 200 şiiri kalan Kul Nesimi'nin şiirlerindeki bilgi ve kullandığı dil onun iyi bir öğrenim gördüğünü, yüksek bir kültüre sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Şiirlerini hem hece hem de aruz ile yazmıştır. Her iki ölçüyü de başarıyla kullanan şairin heceyle yazdığı şiirleri ağır basmaktadır.

Ger aslımı sorarsan ben bir niyazım

Sabır ilmi derler yerden gelirim

Evvel katre idim, şimdi hak oldum

Arştaki kandilinden, nurdan gelirim

Ben Kalu Bela'da buldum izimi

Döndürmedim bir dem Hak'tan yüzümü

Ateş-i aşkına yaktım özümü

Halil İbrahim'le nardan gelirim

Sual eyler isen benim sırrımdan

Cümlemizi var eyledi varından

Yarattı Muhammed-Ali nurundan

¹¹ Nesimi'yle ilgili bilgiler ile manzume örneği, Erman Artun'un "Dini-Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı" adlı eserinden özetlenerek alınmıştır: Artun, 2006: 297-300.

Hak ile hak olan serden gelirim

Cebrail ırağı alır eline
Seyretmeye gider dostun iline
Hayranın şakıyan dudu diline
Rıdvan kapı açtı, şardan gelirim

Teni sual etme, ten kuru tendir
Can anın içinde gevher-i kandır
Bu ilmin deryası bahr-i ummandır
Seri kal' eyleyen sırdan gelirim

Mansur ile varıp dara çekildim
Yasuf'la kul bile satıldım
Şam'da İsa ile göğ'e çekildim
Musa ile dahi Tur'dan gelirim

Mahkemede sual sordu kadılar
Kitapların orta yere kodular
Sen bu ilmi kimden aldın dediler
Üstadımdan aldım, pirden gelirim

Nesimi'yim ikrarımla bileyim,
Gerçek erenlerin kemter kuluyum
Ali bahçesinin gonca gülüyüm
Münkir münafıka Haktan gelirim.

VİRANİ

Viranî Baba'nın nerede ve hangi tarihte doğduğu, nerede ve hangi tarihte vefat ettiği hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı,

“Pir Sultan Abdal” adlı eserinde Vîrânî Baba’yı, Nesimi, Hatâyî, Fuzuli, Kul Himmet, Yemini ve Pir Sultan Abdala birlikte Alevî-Bektaşîler tarafından kabul edilen yedi şâir (âşık) arasında saymaktadır (Gölpınarlı 1995: 8).

Gölpınarlı, “Alevî-Bektaşî Nefesleri” adlı eserinde, onun 1587-1628 yılları arasında yaşayan Şah Abbas’la görüştüğünü söylemektedir. Gölpınarlı, Bektaşî geleneğinde Vîrânî’nin ölmediği, sırrolduğu şeklinde bir inancın bulunduğunu da nakletmektedir. Necef Bektaşî Dergâhı’nda üstünde tâcı olan bir sütunun Vîrânî’nin sırrolduğu mekân kabul edilerek ziyaret edildiği de Gölpınarlı’nın bize ulaştırdığı bilgiler arasındadır (Gölpınarlı 2010).

Sadettin Nüzhet Ergun, “Bektâşî Şâirleri” adlı eserinde Vîrânî Baba hakkında kısa bir bilgi vermekle yetinmiştir (Ergun, 1930). Ergun, 1944 yılında yayınladığı “Bektâşî Şâirleri ve Nefesleri” adlı eserinde ise Vîrânî Baba’nın Hacı Bektâş Velî’nin evlâdı olan Balım Sultan’a intisap ettiğinden bahsetmektedir (Ergun, 1944).

Vîrânî Baba, eserlerinde de görüleceği üzere din ve tasavvuf bilgisi oldukça yüksek bir gönül eridir. Bedri Noyan, Vîrânî Baba’nın Necef Bektâşî Dergâhı’nda postnişinlik yapmış olma ihtimalinde söz etmektedir.

M. Hâlid Bayrı, arûz vezni ile üç yüz kadar şiir söylemiş olan Vîrânî’nin tahsil görmüş birisi olduğundan bahsetmektedir (Bayrı, 1959). İlm-i Câvidân’da yüz civarında âyeti ve otuz civarında hadîsi anlamları ile birlikte zikredebilen ve açıklayabilen Vîrânî’nin iyi bir Kur’an ve hadîs bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Be yalancı felek yüze gülücü
Kanı benim Şah Baba’mı neyledin
Verdiğini dönüp yine alıcı
Kanı benim Şah Baba’mı neyledin

Niceler müştakdır yüzün görmeye
Ayağı tozuna yüzler sürmeye
Varub kademinde bir an durmaya
Felek benim Şah Baba’mı neyledin

Bu cihanda gerçek erenler kalmadı
 Bir dirlik dirildi her ki ölmedi
 Geldi gitti anı her can bilmedi
 Felek benim Şah Baba'mı neyledin

Kutb-i cihan idi şah-ı veli
 Böyle gördük ana diyeli beli
 Hulk-ı Muhammed'dir mürvette Ali
 Felek benim Şah Baba'mı neyledin

Erenler şahıydı hüküm kılurdu
 Evvel ahir nolacağın bilürdi
 Kâfirler görse imana gelürdi
 Felek benim Şah Baba'mı neyledin

Be yalancı dünya sensin bilene
 Maani bahrine gavvas olana
 La'net sana hergiz meyyal olana
 Felek Şah Baba'mı neyledin

Virani'yim mürğ-i dili salarım
 Secde-i şükrümü ana kılarım
 Ruhuna demine gülbang dilerim
 Felek benim Şah Baba'mı neyledin

(Artun, 2006: 305-306)

YEMİNİ¹²

Adı Fazıl oğlu Mehmet Yemini olarak bilinirse de, gerçek kişiliği, doğum - ölüm tarihleri, eserleri, asıl adı hakkında yeterli bilgi ve belgeler yok. Ancak Alevi -

¹² Yemini hakkındaki bilgilerle manzume örneği, İsmail Özmen tarafından hazırlanan “Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi”nin 1998 tarihli 2.cildinden alınmıştır: Özmen, 1998: 33-82.

Bektaşî geleneğinde "Yedi Ulular" olarak bilinen Fuzuli, Hatayi, Virani, Pir Sultan, Nesimi, Kul Himmet gibi saygın şairler arasında yer alan Yemini, On altıncı yüzyılda yaşamış, ancak yaşamı konusunda güvenilir nitelikte hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Bektaşî ozanı olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ömrü, Tuna ırmağı yörelerinde geçmiştir. Betova'da büyük bir dergâhı olan, Bektaşî azizelerinden Akyazılı Sultanın ardalarındandır. Tezkireler, bu şairden hiç söz etmez. Ancak Demir Baba velayet namesinde adı: "Hafız Kelam Yemini" olarak geçer ki, bundan Kur'an-ı Kerim'i ezbere okuduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde koyu Alevi-Bektaşî inancını işler. On iki imama gönülden bağlılığını dile getirir. Şiirleri özellikle Alevi-Bektaşî toplumu içinde çok yaygın olan Yemini'nin kesin olarak doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber, eserlerinden ve dolaylı bilgilerden 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır. Yaşantısı hakkında o çağlarda yazılmış tezkirelerde yeterli bilgi verilmemektedir. Asıl adının Ali olduğu, Akyazılı İbrahim Dede zaviyesinde hizmet ettiği ve "Yemini" mahlasını burada iken yazdığı şiirlerinde kullandığı söylenir. Yemini'nin şiirleri genellikle hece ölçüsü ile yazılmış 01makla beraber, bazı şiirlerinde aruz ölçüsünü de hatasız ve ustaca kullandığı görülür. Şiirlerinin toplu olarak bulunduğu bir divanı şimdiye değin ele geçmemiştir. 1519'da yazdığı "Faziletname" (Erdem kitabı) adındaki 7300 beyitten oluşan manzum bir eseri bulunmaktadır. Bu Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin erdemlerinden kerametlerinden, cenklerinden methiye olarak bahseden, Alevilerce kutsal sayılan bir kitaptır. Mesnevi tarzında yazılmıştır. Yeni yazıyla Emek Basımevi tarafından basılmıştır. Fakat bu baskıda birçok imla hataları bulunmaktadır. Bu şiirlerin bir bölümünde hurufî temaları işlenmiştir. Yemini, Alevi ve Hurufî inancına bağlı bir ozandır. İnsan-Tanrı birliğinin harflerle açıklanabileceğine inanır. Şiirleri Bektaşilik ile ilgili yazma dergilerde dağınık halde bulunmakta olup, bazı şiirleri gazel tarzında yazılmıştır.

Lam eliften arşa pervaz eyledim

Kafunun'dan başıma taç eyledim

Kuvvet-u savt-ü kelam nutku ruh

Cümlesini hüsne muhtaç eyledim

Nüh felek burcunda kurdum hameyi
La mekân yurdunu taraç eyledim

Suret-ı şabın katat görmek için
Perde püşine miraç eyledim

Beyt-i mamur içre mesken tutalı
Ey yemini günde bir hac eyledim

HARABİ¹³

1853'te Preveze'de doğmuştur. Asıl adı, Ahmet Edib'dir. Harabi, şiirlerinde kullandığı mahlasıdır. Bazı şiirlerinde mahlasına Edip olarak da yer vermiştir. Bahriye Birlik Kâtibi olan Harabi, ömrünü İstanbul ve Rumeli'nde geçirmiştir. 17 yaşında Bektaşiliğe giren Harabi, ölüm tarihi olan 1917'ye kadar bu yola gönül vermiştir. Tasavvufu tasavvuf üstatlarının eserleri ile yakından ilgilenmiş, hece ve aruzla vezniyle yazdığı veya irticalen söylediği deyişlerle bir divan meydana getirmiştir. Şiirlerinde Yunus'un sevgi ve birlik duygusuna, Nesimi'nin sertliğine, Kaygusuz'un hiciv ve istihzasına, Pir Sultan'ın cesaretine bol bol rastlamak mümkündür.

Harabi'nin kendi el yazısı ile meydana getirdiği divan 600 sayfadır. Yalnız nefesler ve kalenderiler yazmakla kalmamış, divan şiirinin bütün biçimlerini de denemiştir. Şiirlerinin nitelik ve içerik olarak belli bire düzeyin üstünde olduğu söylenemez. Ancak icazetname almadan babalık yapmaya kalkıştığı için Bektaşilerce sevilmemesine rağmen, şiirleri dillerden düşmemiş, özellikle bestelenmiş nefeslerinden bazıları bütün tekkelerde söylenmiştir. Özellikle de “Kaf u nun hitabı izhar olmadan evvel” dizesiyle başlayan nefesi bütün Bektaşilerce ezberden okunur.

¹³ Harabi hakkındaki bilgiler Abdurrahman Güzel'in “Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı” adlı kitabı ile Erman Artun'un “Dini-Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinden özetlenerek alınmıştır: Güzel, 2004: 561-563; Artun, 2006: 338-340.

Alevi Bektaşî kültür ve edebiyatı için son derece önemli bir yere sahip olan şair nefeslerinde akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Nefeslerinde tasavvuf kavramlarına yeni bir anlayış getirmiştir. Onun eserlerinde tasavvuf daha anlaşılır ve yalın bir dille anlatılır. Harabî'nin bütün nefeslerinin taçlaması olarak bilinen ve her dem söylenip okunan 28 kıtalık “Vahdetname”dir. Alevi cemleri ve törenlerinde Harabî nefeslerinden mutlaka örnek verilir.

Ey hace sen bizi cahil mi sandın
Biz ledün ilminin ulemasıyız
Bizi mezhebine dahil mi sandın
Biz Beni İsrail enbiyasıyız

Gerçi okuyorsun Levlake Levlak
Fakat perdesini edemezsin çak
Cahilsin bizi de etmedin idrak
Biz o küntükenzin muammasıyız.

Mecma-ül-bahreyni abad eyledik
Hız'a ab-ı hayat imdad eyledik
Tur'da biz Musa'yı irşad eyledik
Biz Hacı Bektaş'ın hulefasıyız.

Sakın Harabî'yi divane sanma
Bakup sözlerine efsane sanma
Hasılı sen bizi bigane sanma
Biz Allah'ın halis akrabasıyız.

(Artun, 2006: 338-339)

ÂŞIK TURABI¹⁴

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoksa da 1849'da Hacı Bektaş Tekkesi postunda oturduğunu ve 1868 yılında öldüğünü gösteren belgeler vardır. Bir şiirinde, asıl adının Ali olduğunu ve mahlasının Turabi olduğunu şu dizeyle dile getirmektedir: “Mahlasım derler Tûrabi, namım el-hac Ali.” Doğduğu yer de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kendisinin Kırşehir’de Bektaşî tekkesi Dedeababalığı’nda bulunduğu ve bazı yazarlar tarafından da Ankaralı olduğu kaydedilmektedir. Şiirlerini hece ve daha çok aruz vezninde yazmıştır. Mürettep divanını H. 1257 senesinde tamamlamıştır. Divandaki şiirlerin çoğu aruzla yazılmıştır. Aruzlu şiirlerinde Fuzulî’nin etkisi vardır. Heceyle olanlarda halk geleneği işlenmiştir.

On dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşî şairi olarak bilinen Tûrabi, bir Bektaşî ulusu Yanbolulu Hacı Tûrabi Dede-Baba olarak tanınmıştır. Çorumlu Seyyid Hasan Hüsnü Dede- Baba’nın 1849’da ölümü üzerine, Hacı Bektaş dergâhı postuna oturur. 19 yıl meşihat ettikten sonra, 1868’de ölür. Hacı Bektaş türbesinin girişinde sol yanda bulunan tümsek üzerinde gömülüdür. Bektaşî tarikatında, Tûrabi mahlaslı yedi şair gelip geçmiştir. Bunlar şunlardır: Fatih dönemi erenlerinden Tûrabi Baba, sonra Afyonlu Tûrabi Baba, on dokuzuncu yüzyılda yaşamış ve Koniça’da gömülü bulunan Yanyalı Tûrabi Baba, yirminci yüzyılda yaşayan Kumlucalı Tûrabi Baba, Giritli Mustafa Tûrabi Baba, Süleyman Tûrabi Baba ve Kulalı Mehmet Tûrabi Baba’dır

Seyid Ali Sultan himmet eyledi
Açıldı meydana چراغ uyandı
Münkirlerin özü gözü bağlandı
Şulesinden Sersem Ali Baba’nın

Taştı kevseri bol Kızıl Deli’den
Kanmıştır âşıklar Kalubela’dan
Harici şaşırdı darb-ı Ali’den

¹⁴ Tûrabi hakkındaki bilgiler Abdurrahman Güzel’in “Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı” adlı kitabı ile Erman Artun’un “Dini-Tasavvufî Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinden özetlenerek alınmıştır: Güzel, 2004: 538-540; Artun, 2006: 324-326.

Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Mümine ezelden verildi murad
Gerçek âşık olanların gönlü şad
Sultanın elinden Yezitler feryad
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Zahida sen şöyle gezme bihaber
Riya kaplamıştır seni serteser
Bülbüllerin zar u efganı biter
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Sedhezar Yezid'e olsun lanetler
Müminlere daim olsun rahmetler
Türabi'ye in'am olsun himmetler
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

(Artun, 2006: 324)

DEDEMOĞLU¹⁵

17. yüzyılda yaşadığı varsayılmasına karşın ne zaman yaşadığına dair kesin bir bilgi yoktur. Şiirlerinden yola çıkılarak, Alevi-Türkmen olduğu ve Orta Anadolu'da yaşadığı söylenebilir. Bazı araştırmalarda, bir süre Halep yöresinde yaşamak durumunda kaldığı ve sonra yeniden Anadolu'ya döndüğü verileri bulunmaktadır (Özkırımlı, 1985: 202).

Şiirlerinin kökeninde Orta Anadolu kadar Horasan bağlantısı da bulunan Dedemoğlu'nun Teslim Abdal'la da bir yakınlığı olduğu anlaşılmaktadır. Dedemoğlu, Yunus Koçak'a göre, 18. yüzyıl başlarında Çorum bölgesinde Osmanlı'ya başkaldıran III. Şah Abbas'tır.

¹⁵ Dedemoğlu ile ilgili bilgiler, Yunus Koçak'ın *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*'nin 2003 tarihli 24. sayısında yayımlanan "Dedemoğlu" (s. 15-40) başlıklı makalesinden alınmıştır.

Gönül sana bir nasihat eyleyim
 Sakın Mürvet kapısından ayrılma,
 Hak Muhammed Ali virdin söyleyim
 Birde bağlan ikilikte yorulma.

Hasan Hüseyin'dir imamlar merdi
 Şehitler ulusu gaziler virdi
 Zeynel Abidin'le Bakır da gördü
 Anların gördüğü yoldan ayrılma.

Cafer'in ilminde Musa-i Kazım
 Rıza yolunda bağlıdır özüm
 Taki'ye Naki'ye ersin niyazım
 Pirin nazarında dardan ayrılma.

Din gün Askeri'ye eyle virdini
 Bağlayıban kadim bekle yurdunu
 Hak'tan gayrı kimse bilmez derdini
 Sakın o hak bilmez diye darılma.

(Koçak, 2003)

Çorum yöresi Alevilerinde erkek kamberlerin yanında, kadın kamberler de vardır.¹⁶ Kendisiyle görüştüğümüz sözlü kaynaklarımızdan Sultan Ana (Sultan Kümbet), sohbet sırasında, Çorum Aleviliğinde kadın kamberlerin varlığına da dikkat çekmiştir. Sultan Ana'dan öğrendiğimize göre, dedelerin eşlerine Ana denilmektedir. Analar da tıpkı dedeler gibi köylerde gezebilmektedirler. Hatta bazı

¹⁶ Kadınların cemlerde zâkirlik yapması husus, sadece Çorum yöresi Aleviliğine özgü bir durum değildir. Alevi-Bektaşî inancındaki kadının yerini ele alan bir yazı yazar İbrahim Bahadır'ın aktaracağımız şu satırlarından, Sivas yöresi Alevileri ile Bulgaristan'da yaşayan Aleviler arasında da kadın zâkirlerin bulunduğu anlaşılmaktadır: "Sivas Çamşık'ta, Hüseyin Abdal ocağından Ela Ana, birçok cemde zâkirlik yapmıştır. Yine aynı yörede yaşamış ve bir nevi evliyalştırılmış Âşık Fato'nun da uzun süre dedelerle birlikte cemlerde zâkirlik yaptığı, kendi akrabalarının anlatılmaktadır. Yine Bulgaristandaki Aleviler arasında, cemin yürütülmesi ve deyişlerin okunmasında kadınların da eşlik ettiği bilinmektedir." (Bahadır 2004: 19)

dedeler eşlerini de yanlarında gezdirmektedirler. Analar için de kadın kamberler seçilmektedir. Ana kamber de yine erkek kamber gibi eline, beline, diline sahip olmalıdır. Toplum içinde sevilen, sayılan birisi olmalıdır. Kadın Kamber, Ana'ya kamberlik eder. Onu köylere götürüp gezdirir, onun eksiklerini tamamlar, her türlü gönlünü eder, arzularını yerine getirir. Ana'yı, bütün musibetlerden kadın kamber korur. Ona yardımcı olur, dürüst ve temiz evlerde yatırır, Ana uyusa bile kadın kamber uyumaz, onu bekler. Uçan kuştan, yerdeki karıncadan onu saklar, sakınır. Evine kadar eşlik eder, yerine ulaştırır. Sultan Ana'nın aktarımlarına göre kadın kamberler cem yürütememektedir. Görevleri, Dede'nin eşine, yani Ana'ya yardımcı olmakla sınırlıdır. Dede'nin hanımı olan Ana'nın köylerdeki insanlardan yardım görmesini sağlayan da kadın kamberdir. Yine Sultan Ana'dan öğrendiğimiz kadarıyla Fatıma-yı Zehra'nın da yanında 24 bacısı yer almıştır. Bunlar ellerine, bellerine ve dilerine sahip olan bacılardır ve başlarını Fatıma-yı Zehra'nın yoluna koymuşlardır. Bu durumda dedenin eşi olan Ana ile Fatıma-yı Zehra ve kadın kamberler ile 24 bacı arasında dikkat çekici bir benzerlik olduğunu söyleyebiliriz.

IV. BÖLÜM

ÇORUM YÖRESİNDE YAŞAYAN KAMBERLER

Çalışmamızın bu bölümünde, Çorum yöresinde yaşayan bazı zâkir ya da kamberlerin biyografileri, eğitim süreçleri (ustaları, vd.) ve repertuarları (nefes, düvaz, deyiş örnekleri) hakkında bilgiler verilecektir. Hakkında bilgi vereceğimiz ilk kamberimiz Kamber Cuma Zorlu olacaktır.

1. Kamber Cuma Zorlu

1933 Yılında Çorum ilinin Atçalı köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde tamamladı. Askerden geldikten sonra Çorum Çimento Fabrikasına işçi olarak girdi ve buradan 1979 yılında emekli oldu.

Karadonlu Can Baba evlatlarındandır. Kendisinin seyit evladı olmasından dolayı bu kültürü ve Alevilik inancını küçük yaştan itibaren dede ve babasından dinleyerek öğrendi. Dedelik görevini icra etmeye başlamadan önce ilk olarak Hacı Bektaş-ı Veli Efendimizin soyundan gelen çelebilere on sene kamberlik yaptı. Kazım Ulusoy Efendimize, Ali Rıza Ulusoy Efendimize, Yusuf Ulusoy Efendimize kamber oldu. Dede, kamber Cuma Zorlu ile yapılan söyleşide bu konu ile ilgili bize şu bilgileri aktardı: “ Ben onlarla köy köy gezip, millete nasihatlerde bulundum. Kamberin görevi dedeye hizmettir. “Dede himmet, oğul hizmet” buyurmuşlardır. Kamberin görevi de büyüklere yardım etmektir. Hz. Ali gibi, Peygamber Efendimiz gibi, velilere, erenlere, dedelere hizmet etmek bizim için şan şereftir. Biz dedelerle köylere gideriz. Dede herhangi bir şeye karışmaz. Efendimizin bütün isteklerini ben bilirim. Onun her şeyinden ben sorumluyumdur. Yemeğinden tutun da atının bakımına kadar üstlenir, hizmetini layıkıyla yerine getiririm. Dedeler köye vardıklarında hizmet olur. Biz ona “şeydullah” deriz. Köylere vardığımızda köy babası dede ve yanında gelen kamberi ağırlar. Hiçbir dede kambersiz yola çıkmaz. Kamber dede ile köy arasında ki haberleşmeyi sağlar.

Kamber yol ve erkân konusunda dede kadar bilgili olması gerekmektedir. Çünkü kamber onlarla yaşar. Kamber cemlerde halka nasihat eder, sorulan sorulara

cevap verir. Kamber ustaz olacak. Ehlibeyt mektebinde okumalı, bilgili olmalı. Kamberi dede yetiştirir. Beni ulusoylar kamber olarak seçtiler. Beni dualadılar. Bende bana verilen bu üstün görevi layıkıyla yerine getirmeye çalıştım.”

Ulusoylara on sene kamberlik görevini icra eden Cuma Zorlu, daha sonra kendisi de seyit evladı olmasından dolayı dedelik görevini icra etmeye başlamıştır. Cuma zorlu on yıllık kamberlik geçmişinin kendisini eğittiğini, pişirdiğini dile getirmektedir. Çoru bölgesinde Cuma Zorlu deldik görevini aktif bir şekilde icra etmeye devam etmektedir.

2. Kamber Durmuş Aslan

Çorum’un Turgut Köyünde 1934 yılda dünyaya gelmiştir. Kendisinden edinilen bilgiye göre altı tane kardeşi dünyaya gelmiştir. Bu kardeşlerinin hepsi, henüz küçük yaşta iken hayatlarını kaybetmiştir. Bunların ölümünde sonra dünyaya Kamber Durmuş Aslan gelmiştir. Adını “Durmuş” koymuşlar. Henüz yirmi günlük iken babası, Hacı Bektaş’a gitmiş. Efendilerimiz babasına sormuşlar “Çocuğun yaşıyor mu?” diye. Babası da “Allah izin verirse hayatta.” demiş. Efendilerimiz, “Oğlun büyüsün ve bize hizmet etsin.” demişler. Annesinin vasiyetiyle Arapça okumuş. Hocalığa başlamış. Çorum’un Ovasaray köyüne hoca olarak atanmış. Bu köyden “Alevi’den hoca olmaz” diye kovulmuş. Bunun üzerine bir tanıdığı aracılığıyla İzmit’e gitmiş gündüz çalışıp, gece okuyarak elektrikçi olmuş Çimento fabrikasında işe başlamış. Burada çalışırken bir kaza olmuş. Olan kazadan dolayı gözaltına alınmış. Gözaltında iken “Yarabbi bana elim, ayağım kopmadan buradan emekli olmayı nasip et, Hacı Bektaş’ta üç sene hizmet edeyim.” demiş. Çimento fabrikasından emekli olduktan sonra Hacı Bektaş’a gidip Ali Naki Ulusoy Efendimize kamberlik yapmaya başlamış. Üç seneyi doldurduktan sonra gördüğü bir rüya üzerine efendinin yanından ayrılamamış. Ali Naki Ulusoy Efendiye on dokuz sene kamberlik yapmış.

Alevilik yolu ve tarikat erkânı ile ilgili bilgileri kitaplardan okuyarak ve efendilerden dinleyerek öğrenmiş. Yapılan alan araştırmasında kendisine sorduğumuz üzere bize kamberlikle ilgili şu bilgileri aktarmıştır: “*Kamberlik bize Muhammed Mustafa zamanından kalmıştır. Peygamber Efendimiz Hz. Ali’ye kamberlik yapsın diye Selman’ı Pak’ı görevlendirmiştir. Seman’ı Pak kendisinden*

yetmiş yaş küçük çocuğa nefisini öldürmüş ve ölene kadar ona hizmet etmiş, kamberliğini yapmıştır. Kamber kutsaldır.

Kamber öncüdür. Efendinin önünde gider ve onun emirlerini yerine getirir. Ben efendimin sözcüsüyüm. Kamber efendisinin uşağıdır. Kamberin nefsi yoktur, hizmeti vardır. Nefsini hizmetine adar. Hz. Ali der ki: “nefsine değil, nesline hizmet edin.” Demiştir. Kamber yeryüzünde müminin yolculuğu demektir. Mümin bu yolculuğun içinde hazır olan ve seçilmiş olan efendisine Hak, Muhammed, Ali için hizmet eder.

Kamber efendisinin yanında her zaman hazır bulunur. Onun verdiği işleri sorgulamaz sadece yerine getirir. Mürşit kambere ne buyurursa, kamber insanlara onu yansıtır. Cem hizmetlerinde on iki hizmet içerisinde bekçilik görevine de yardım eder. Ne kadar süre cem yapılacağı, ceme kaç kişinin geleceğini köye haber verir. Ayrıca, kamber cem yapılmadan önce araştırır: “Burada Abdal Musa Kurbanı kesildi mi?” diye sorar. Eğer Abdal Musa Kurbanı kesilmişse oradaki canlar görgüye, sorguya girmiş demektir. Eğer kesilmemişse kamber öncülüğünde oradaki insanla sorguya girer. Birbirleriyle görüşür, barışırlar. Birbirlerinden razılık alırlar. Kamber bunların takipçisi olur. Sorgu görüldükten sonra kamber efendilere haber verir. “artık cem birlene bilir” diye. Bunun üzerine mürşit gelir ve cem yapılır.

Hacı Bektaş’ı Veli evlatlarından Ali Naki Ulusoy efendiye on dokuz sene kamberlik görevini icra eden Durmuş Arslan, kamberlik yaptığı sırada yaşadığı olaylardan bir tanesini şu şekilde aktarmıştır. “Efendimiz ile oturur iken efendime bir mektup geldi. Mektupta şöyle yazıyordu “Efendim, ben kendimi öldürüyorum çabuk gel.” diyordu. Bunun üzerine biz apar topar yola çıktık. Mektubun geldiği köye vardık. Mustafa adında bacakları sakat yaşlı bir adam ağlayarak yanımıza geldi. Dedi ki: “Efendim dayanamıyorum artık benim çilem ne zaman dolacak kurtarın beni.” dedi. Bunun üzerine efendimiz adama: “Sen bu gece şu evde kal, yarın öğleye doğru senin çilen bitecek.” dedi. Adam sevinçle efendimin ellerine kapandı. Neyse biz durumu soruşturmaya başladık. Adamın tüm ailesinin trafik kazasında öldüğünü, yeğenlerinin de adamın malını almak için köyde: “Amcam hayvanlarla ilişkiye giriyor.” diye ona iftira ettiklerini öğrendik. Gittiğimiz eve bir kadınla bir adam geldi efendim iftira edenlerin bunlar olduğunu hemen anladı. Adama dedi ki: “Senin ahırında boğa var mı?” Adam “Evet, var.” dedi. Efendimiz: “Peki boğa, zincirle

bağlı mı? Değil mi?” diye sordu. Adam da: “Bağlı efendim.” dedi. Bunun üzerine efendim bana döndü: “Kamber Baba git bak bakalım boğa bağlı mı?” dedi. Ben hemen yanına birisini alıp ahıra gittim. Boğa bağlı değildi ve orada bulunan hayvanlara aşıyordu. Geldim efendime durumu anlattım. Adam birden sinirlendi: “Yalan söylüyor.” dedi. Efendim de: “O zaman git bir de sen bak.” dedi. Adam gitti. Aradan kısa bir süre sonra geri geldi: “Efendim ben ettim, sen etme boğa ölüyor.” dedi. Efendim de “O zaman onu kaldırıp seni yatıralım.” deyince adam, efendimin eline ayağına kapandı. Adamın, Mustafa Efendiye iftira ettiği ortaya çıktı böylece. Akşam oldu cem birlendi. Sabah 4.30 kadar cem devam etti. Bizde “nazir (nezir) verme” adında bir gelenek vardır. Canlar, dileklerinin, temennilerinin, kazançlarının içindeki haramı, riyaı def edip, kazançlarının kefareti verirlir. Nazir dilek ve temenni için verilen ödündür. Bu nazirleri kamber alır. Efendiler el sürmezler. Canlar, nazirleri efendimin önüne bıraktılar. Ben bunları topladım. Cem tamamlandı. Efendim köyün içinde en fakir olan bekçinin evinde kalmak istediğini bildirdi. Oradakiler: “Efendim nasıl olur? Onun evinde yatmaya kendisine bile yer yok.” dediler. Efendim de “O nasıl kalıyorsa biz de öyle kalırız.” dedi. Bekçinin evine gittik. Bekçinin hanımı bize çay demledi. Ben efendimin adına o çayı içtim. Efendim döndü bana “Kamber Baba mükâfatını versene.” dedi. Ben efendimin emriyle bütün paraları bekçiye verdim. Bekçi ne yapacağını şaşırdı. Efendimin eline, ayağına sarıldı. “Biz de zengin olduk.” diye ağlıyordu. Efendim köydeki diğer insanlarla görüştü. Bekçiye mal aldık, ev yeri ayarladık, evini yapması için gerekli tedariki sağladık. Derken saat 7.00 oldu bir haber geldi bize: “Mustafa Efendi hakka yürüdü.” diye. Efendim bana döndü “Kamber Baba cenazeyi sen yıka.” dedi. Ben cenazeyi yıkadıktan sonra, efendim Mustafa Efendi’nin başına geldi: “Allah muradını versin. Hanımına selam söyle. Sana iftira atanlara da hakkını helal et. Ahrette görme onların yüzünü.” dedi. Cenazeyi kaldırdık ve oradan ayrıldık.

Ben bu şekilde kerametleri efendimin yanında yaşadım. Ondan Alevilik yolunu öğrendim. Nefis savaşının nasıl verildiğini öğrendim. Böyle bir mürşide kamber olmak herkesin harcı değildir. Allah’ın böyle sevgili kullarına Hak için hizmet etmek benim için bir mükâfattır.

Kamber Durmuş Aslan aldığı din eğitimi ile birlikte Hacı Bektaş-ı Veli evlatlarından Ali Naki Ulusoya on dokuz sene kamberlik yaparak yolu ve erkânı

öğrenmiştir. Çorum Hacı Bektaş-ı Veli Vakfı'na yıllarca başkanlık yapmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında canların daveti üzerine giderek oralarda cem yürümüştür. Alan araştırması sırasında Durmuş Aslan'a yönelttiğimiz "Kamber dedelerin olmadığı yerlerde cem birleyebilir mi?" sorusu üzerine bize şu cevabı vermiştir: *"Dedelerin olmadığı yerde kamber eğer ki mürşidinden icazet almışsa cem birleyebilir. Mürşidinden icazet almayan kişi kamber de baba da olamaz. Mürşidi, kambere cem yürütebilmesi için izin vermesi yani icazet vermesi gerekir. Bu izinle birlikte kamber mürşit vekilliği yapar; ama mürşitlik yapamaz. Sadece mürşidi adına sorulan soruları yanıtlayabilir."*

Kamber Durmuş Aslan usta malı alıp satmaktan ziyade, kendisinin irticalen oluşturduğu eserleri bulunmaktadır. Aşağıda, bu eserlerden bazılarına yer verilmiştir.

1)

Meded dedim geldim kapına
Mail oldum senin yapına
Sağlam diye sarılmıştım ipine
Vefasız olduğun bilemedim dost

Seni deyip geldim neyledim
Suçlu diye beni payladın
Sırrımı açtın nadanlara söyledin
Vefasız olduğun belemedim dost

Yazık oldu sana verdiğim usa
Şu gamlı gönlümü düşürdün yasa
Dost diye bağlanmışım sana boşuna
Vefasız olduğun bilemedim dost

Akıllandım artık sana sırrım söylemem
Libas versen, çul giyer giymem
Aç kalsam da bir lokmanı yemem
Vefasız olduğun bilemedim dost

Durmuş artık böylesine dost demez
 Altın versen, akça versen istemez
 Ne kadar çöksen de gene pes demez
 Vefasız olduğun bilemedim dost

2)

Yumuşak ol, ipek gibi
 Diken gibi batar olma
 Şol saldıran köpek gibi
 Şuna buna çatar olma

Kardeş herkes ile
 Kimseye düşünme hile
 Tanrı emreylemiş kula
 İçindekine kin tutma

Hasetten, zinadan kaçın
 Affedilmez sonra suçun
 Bir olsun için dışın
 Ham sofuluk satan olma

Meluliye dikkat eyle
 Var herkese hürmet eyle
 Kemalete hizmet eyle
 Keramete çatar olma

3)

Kalma dünya gafletine
 Binme nefsinin atına
 Girme şeytan sıfatına

Seni insan sayan olmaz

Seller gibi akan olma

Etrafını yıkan olma

Akrep gibi sokan olma

Sana rahmet eden olmaz

Paraya pula tapar olma

Doğru yoldan sapar olma

Kunduz gibi kapar olma

Cenazeni yuyan olmaz

Her sözü duyucu olma

Öfkene uyucu olma

Sömürüp soyucu olma

Seni mezara koyan olmaz

Malum yoldan azma

İblis gibi ara bozma

Şuna buna kuyu kazma

Seni kabire koyan olmaz

3. Sultan Kümbet (Sultan Ana)

1956 yılında Gümüşhacıköyü'nün Akpınar Köyünde altı kardeşin en küçüğü olarak dünyaya gelmiştir. Kendisi, türbesi Hacı Bektaş'ta bulunan Karadonlu Can Baba (Ağu İçenler Ocağı) evlatlarındandır. Seyit evladı olan Sultan Ana, dedesi Karadonlu Can Baba ile ilgili bize şu bilgileri vermiştir: *“Dedem Karadonlu Can Baba, Hacı Bektaş-ı Veli Efendimizin sır kâtibidir. Postumuz hala Hacı Bektaş'ta serilidir. Karadonlu Can Baba Rum diyarından gelen askerleri kara kazanda pişirdiği yemeklerle doyururmuş. Hünkâr efendim bir gün, “Can Baba Rum diyarında askerler geliyor, git de onları irşat et.” demiş. Karadonlu, bunun üzerine*

Rum diyarından gelen askerlerin önüne çıkmış, “Dur turab” demiş. Atlar durmuş bir adım bile ilerleyememiş. Askerlerin başı olan keşiş, “Derviş senin muradın ne? Ne istiyorsun?” demiş. Karadonlu da “İkimiz de kerametimizi gösterelim kim keramet gösterirse askerler ona inansın ve onunla birlikte gitsin.” demiş. Keşiş bu teklifi kabul etmiş. Bunun üzerine kara kazan kurulmuş altı yakılmış. Kazanın içindeki su kaynayınca keşişle Karadonlu el ele tutuşup kazanın içine girmişler. Keşiş yanacağını anlayınca Can Baba’ya “Çocuklarım sana emanet, onları yanından ayırma.” demiş. Daha sonra kazandan çıktıklarında Karadonlu Can Baba’nın sakallarının buz tuttuğunu ve keşişin ise sadece elinin kaldığını gören askerler, Karadonlu Can Babayla birlikte Hacı Bektaş’a gelip, Müslüman olup dergâha hizmet etmişler.”

Sultan Ana, babasını kaybedene kadar babasının anlattığı Ehlibeyt, on iki imam, Hz. Ali ve Dedesi olan Karadonlu Can Baba’nın hikâyelerini dinleyerek büyümüştür. Bu nedenle küçük yaşta bu yola girmeye ve hizmet etmeye karar vermiştir. Babasını kaybettikten sonra ocağın babucu kendisine kalmış ve ocağın sorumluluğunu on üç yaşında iken kendisi gibi seyit evladı olan amcasının oğluyla evlendikten sonra da taşımıştır.

Çorum’da Alevi ve Sünni inancını taşıyan insanlar arasında son derece saygın bir yere sahip olan Sultan Kümbet, Çorum yöresi Alevileri arasında hala kadın kamberlik işlevini icra etmektedir. Kendisinin seyit evladı olmasının yanında erkâna ve yola bağlılığından dolayı, Hacı Bektaş’tan veya başka yerlerden gelen dedelere eşi, onların hanımlarına da kendisi kamberlik görevi yapmaktadır. Kendisiyle yaptığımız görüşmede bize en son Hacı Bektaş’tan gelen Ali Abbas Ulusoy ve eşine kamberlik yaptığını anlatmıştır. Ayrıca kendisiyle yapılan söyleşide kamberliğin dününü ve bugünü şu şekilde değerlendirmiştir: *“Eskiden kamberler vardı bu yola meyli muhabbetle gönül verirlerdi. Dedelerin yanında yıllarca bile sürse bıkmadan, yorulmadan gezerlerdi. Özlerini öldürür, kendilerini bu yola adarlardı. Bu nedenle keramet sahibi dedelerin kerametlerine de yakından şahit olurlardı. Örneğin Mecitözün’de yaşamış bir Gazi Kamber vardı. Kendisi Ali Cevat Efendimize yıllarca kamberlik yaptı. Bir gün efendimizle birlikte hamama gitmişler. Efendimizin boynundaki yeşil örtüyü görünce merak etmiş ve sormuş: “Efendim o örtüyü neden çıkarmıyorsun?” diye. Efendimiz de bunun üzerine örtüyü çıkarıp boynundaki kılıç*

yarasını göstermiş ve şöyle anlatmış: “Biz önceden Hz. Ali Efendimiz ile cenge gittik, bu kılıç yaraları o cenkten kaldı.” demiş. Bunun üzerine Gazi Kamber çok sıkıntı çekmiş bu sırrı öğrendiği için. Yıllarca kimselere anlatamamış.

Günümüzde de kamberlik geleneği hala var ama eskiden olduğu gibi değil. Şimdi insanlar işini gücünü bırakıp da aylarca bir dedeye kamberlik yapamıyorlar. Çünkü şartlar değişti. Tabii ki inanç, itikat azalmadı. Bu yola meyil verenlerin inançları ilaçlarıdır. Biz zamanın şartlarına göre elimizden geldiği kadar dedelere ve aldığımız terbiye, mensubu olduğumuz ocaktan dolayı da insanlara yardımcı olmaya çalışıyoruz. Ben Sultan Ana olarak bayanlardan gelen analara köyleri gezdirip onlara kamberlik yapmaya çalışıyorum.”

Kamberlik geleneğinin en önemli yönlerinden biri de kamberlerin irticalen söyledikleri deyiş, düvaz ve nefesleridir. Tezimiz için yaptığımız alan araştırmamızda kendi eserlerini icra eden kamberler arasında kadın kamber Sultan Ana da vardır. Sultan Ana’nın kendisinin doğaçlama olarak söylediği bazı nefesler şunlardır.

1)

Bir mürşidin eteğinden tuta dur
Kudret bülbülü ol da öte dur
Canlı cansız belalardan öte dur
Özünü Ehlibeyt kervanına kata dur

Bek bağla belinin bağını
Allah yakın eder uzak dağını
Akıtmazın gözünün acı yaşını
Pirim Ali eteğinden tuta dur

On iki imamları sevmişim ezelden
Gönlüm geçmez şahlar şahı güzelden
Bunaltmaz yetişir Haydar tez elden
Bir mürşidin eteğinden tuta dur

Ezeli ervahtan gönlümde saklarım
 Cümle cihan Ehlibeyt haklarım
 Ben onların yolunu beklerim
 Bir mürşidin eteğinden tuta dur

Coşkun Sultan pişir de söyle özünü
 Hak, Muhammed, Ali'ye açık eyle özünü
 Hakkı zikreden türaba sür yüzünü
 Ehlibeytin eteğinden tuta dur.

2)

Zamanı halkının yanına varma
 Her serseriye sırrını deme
 O seni bilmezse sen onu bilme
 Huzur-u âlemde halin mahvolur

Dinimiz Muhammet'tir dilimiz Kuran
 Allah, Muhammed, Ali'dir dersimizi veren
 Elham suresinden süzülüp gelen
 Birlik makamıdır yolun makbulü

Hal içinde haller vardır bilersen
 İşitip sözümünden ibret alırsan
 Ali İmran Suresi'ni okursan
 İkilikten geçer birin makbulü

Bizde geldik ol şardan
 Getirip götür en o şah-ı merdan
 Evveli kulluktur ahiri sultan
 Doğup durulandır nurun makbulü

3)

Kalpten kalbe bir yol gider gizli gizli
 Aziz dostum halimi sor gizli gizli
 Gerçeklere kapalı yoktur
 Tabipler tabibi yarayı sar gizli gizli

Has bahçede gonca güllerin
 Der gizli gizli
 Allah, Muhammed, Ali cümle cihan kulların
 Muradını ver gizli gizli

4)
 Hey zerdali zerdali
 İki göz takınmış perdeli
 Allah yanına oturmuş, kalkmış
 Göremedin mi zır deli?

5)
 Arif ne desin elin körüne
 Hakikati anlatsam gider zoruna
 Yarın varacağız Hak, Muhammed, Ali darına
 Atarlar yarın cehennem narına

6)
 İnancındır ilacın
 Hakkı seversen, diner her acın
 Muhammed Mustafa'dan var ise tacın
 Mekke, Medine senim harcın

Gel bu dükkâna Pazar eyle
 Mikroba ahlaksıza hazar eyle
 Sev Muhammed Mustafa'yı Pazar eyle
 Sevgi, muhabbettir senin ilacın

Şahların şahına bağlanmışım
 Sevgi muhabbetiyle eğlenmişim
 Nuru hidayetinde boyanmışım
 Sevgi, muhabbettir senin ilacın

İnanıp güvenmişim ezelden
 Gönüm geçmez şahlar şahı gibi güzelden
 Aldatıp zorda koymaz seni tezelden
 Sevgi, muhabbettir senin ilacın

Coşkun sultan gah gülüp gah ağlıyor
 Gönül telini Hak, Muhammed, Ali bağlıyor
 Dolmuş kudret ırmağı gibi çağlıyor
 Sevgi, muhabbettir senin ilacın.

4. Kamber Musa Yıldız

1933 yılında Çorum İlinin Acıpınar Köyünde doğmuştur. İlkokulu okumamıştır. Lakin altı yaşında iken Eşençay Köyünde Muhammed Derviş adında bir dededen İslamiyet ve Alevilik ile ilgili ders almaya başlamıştır. Daha sonra yine Çorum'un Tahran Köyünde "Bağrı Yanık" denilen bir âşıktan Arapça ve Farsçayı öğrendi. Yine Osmancık'ın Kumbaba Köyünde yetişmiş "İpek Baba" isimli bir dervişten tasavvuf eğitimi aldı. Daha sonra saz çalmayı öğrendi. Aldığı eğitim ışığında deyiş, düvaz ve Alevi nefesleri söylemeye başladı. Kendisi, Âşık Kara Musa diye adlandırıldı. Birçok dedeye kamberlik görevi yaptı. Kamber olarak gittiği köylerde cemlerde on iki hizmet içerisinde zâkirlik görevini icra etti.

Âşık Kara Musa, içinde bulunduğu kültür ve aldığı eğitim nedeniyle Alevilik yolu için kamberlik yaparak bu yola hizmet etmeyi kutsal saydığını yapılan alan araştırmasında bize şu şekilde ifade etmiştir: "*Zülfikar, Hz. Ali efendimize on üç yaşında geldi. On üç yaşında Zülfikar gelip de Ali Efendimizin beline kuşanınca dünya titretti. Aslan dünyayı titretti kamber Selman'dı. Ali Efendimizin hizmetine*

geldi. Selman, Paskal kralının oğluydu. Kendisi İranlıydı. Üç yüz sene yaşadı ve Ali'ye hizmet etti. Ali'ye Selman oldu, yar oldu yani, hizmet kamberin Allah'ın nurundan geldi, kamberin anası atası belirsizdir. Zülfikar'ın anası atası belirsizdir. Düldül anası atası belirsiz gökten buna indi. Allah, Ali Efendimizi yarattı, meydana koydu. Hz. Ali ceme hizmet etti. Düldül'e bindi Zülfikar'ı beline kuşandı, eline aldı. Kamber de her zaman Haydar-ı Kerrar'ın yanında hizmet etti.

Hizmet Allah'ın nurudur. Allah, Muhammed, Ali aşkına hizmet etmek Allah'ın emridir. Yaradılıştan da Allah bu nedenle Selman'ı hizmet etsin diye göndermiştir. Bu nedenle hizmet haktır. Bizim için bir şereftir. Ben ömrümü bu hizmete adadım. Gücüm yettiğinde de bu görevimi yapmaya devam edeceğim.”

Âşık Kara Musa kamberlik hizmetini ve cemlerde zâkirlik görevini icra etmektedir. Âşık, derlemelerimiz sırasında, kendisinin usta malı alıp sattığını söylemiştir.

5. Dede Hüseyin Solmaz

1956 yılında Çorum'un Gökçepınar köyünde doğmuştur. İlkokulu Gökçepınar'da, ortaokulu ise Çorum Eti Ortaokulu'nda okudu. Soyu, İman Rızaya dayanmaktadır. Tapu kayıtlarında ve arşivlerde İmam Rıza Ocağına ait Milli Aşireti olarak adlarına rastlanmaktadır. Hatta arşivlerde “Sofî oğulları” olarak da kayıtları bulunmaktadır. Dedesi, Hasan Solmaz Hacı Bektaş'tan icazet almıştır.

Dede Hüseyin Solmaz, kendisiyle yaptığımız sohbet sırasında dedelik kurumu hakkında şunları söylemiştir: *“Dedem de babam da dedelik yapmışlardır. Bizde bu görevi yapanların annesi ve babası dede soyu olmalıdır ki bu görevi layıkıyla yerine getirebilsin. Hz. Ali Efendimiz der ki “Benim yolumda giden evladım da olsa eğer o ahlaklıysa, faziletliyse, kültürlüyse onun peşinden gidin.” Kişi dede sülalesi olabilir ama ahlaklı, faziletli, kültürlü değilse onun arkasında gidilmez.”*

Hüseyin Solmaz, on beş yıldır dedelik yapmaktadır. Yolu, erkânı dedelerinden öğrenmekle birlikte, yazılı kaynakları okuyarak Aleviliği öğrenmiştir. Okuduğu yazılı kaynaklara, özellikle Hacı Bektaş-ı Veli'nin “Makalat”ı ile Hz. Ali Efendimizin “Nehcül Belagası'nı” örnek olarak vermektedir. Dede Hüseyin Solmaz,

bu eserleri Aleviliğin temel eserleri olarak değerlendirecek, herkesin okuması gerektiğine inanmaktadır.

Kendisiyle yapılan söyleşide Dede Hüseyin Solmaz, Aleviliğin ve kamberliğin dününü ve bugününü şu şekilde değerlendirmiştir: *“Aleviliğin dününe ve bugününe baktığımızda ciddi anlamda aralarında fark vardır. Öyle ki şehir Aleviliği ile köy Aleviliği bile birbirinden farklıdır. Köylerde dedelik yapmakla şehirlerde dedelik yapmak da birbirinden farklıdır. Şu anda Aleviler arasında eski gelenekler son derece azalmış bir durumdadır. Önceden güz ayları geldiğinde dede işini gücünü bırakır iki ya da üç ay taliplerini gezerdi. Bizim talibimiz Çorum’dan Kars’a kadar uzanmaktaydı. Şu an onlar bizi unuttu biz de onları dedemden sonra unutmuşuz. Şu anda Çorum ve Amasya’da otuz pare talibimiz olan köy var. Çağırdıkları vakit onların yanlarına gider, sorunları varsa çözer ve cem yapıp geri döneriz. Köylere çağırıldığımızda bize kamberliği köy babaları yapar. Eskiden imkânlar kısıtlı olduğu için dedeler kamberleriyle birlikte taliplerine giderlerdi. Şu anda böyle bir şeye gerek yok. Çünkü dede gittiği yerde uzun süre kalmak zorunda değil. Bunun nedeni dedenin ya da orada bulunun herhangi birisinin arabası mutlaka vardır. Bu nedenle dede işini bitirdikten sonra evine tekrar dönebilir.*

Günümüzde cemlere gösterilen ilgi de azaldı. Öyle hale geldi ki birçok yerde on iki hizmeti yaptıracak canları bile bulmakta zorlanıyoruz. Hizmet edecek kişi yokluğundan çerağcı kalkıp sakka suyu dağıtabiliyor, ya da süpürgeci sofracılık yapıyor.”

Dede Hüseyin Solmaz, Aleviliğin ve kamberliğin dününü ve bugününü bu şekilde değerlendirmekle birlikte, bu geleneğin yaşatılması gerektiğine inanmaktadır. Cemlere ve bu yola duyulan ilginin azalmasına rağmen dede, bu görevini on beş yıldır icra etmeye devam etmektedir.

6. Dede Hasan Uysal

Dede Hasan Uysal, 1960 yılında Mehmet Dede Tekke köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini bu köyde tamamladı. Kendisi, Mehmet Dede evlatlarındandır. Hasan Dede, seyyit evladı olması ve bu yola gönül vermesinden dolayı kendisi gibi dedelik yapan babasıyla birlikte küçük yaştan itibaren cemlere

katıldı. Yolu ve erkânı öğrendi. Babasından sonra da dedelik hizmetini icra etmeye başladı. Kendisiyle yapılan söyleşide Dede Hasan Uysal, Mehmet Dede ocağının geçmişi ile ilgili bize şu bilgileri aktarmıştır: *“Bu ocak ile ilgili elimizde herhangi bir yazılı belge yok. Dedelerimizden dinlediğimiz duyduklarımıza göre Yeniçeri yetiştiren bir ocakmış. Mehmet Dedenin 250 tane köyü varmış. Bu köyler Mehmet Dede’nin talibi olan köylermiş. Eskiden de 36 köyün öşürleri, gelirleri buraya gelirmiş. Burada aş evinde kaynatılır fakire fukaraya dağıtılır ve Yeniçeri Ocağı için 250 tane, köyden gelen gençlerin Yeniçeri askeri olarak yetişmesine yardımcı oluyormuş. Tabii bunlarla ilgili yazılı belge bulunamadı. Bununla birlikte burada 103 yaşında bir dedemiz vardı. O dedemizin anlattığına göre Mehmet Dede, II. Beyazid’in askeriymiş. Mehmet Dede savaşlarda büyük başarılar elde ettiği için II. Beyazıt ona “Alacanın berisi bozuklunun yarısı çalıcı mevkisini, buradan 36 köyün gelirlerde sizlere gelsin.” diye buraları Mehmet Dede’ye verdiği şeklinde aktarılıyor.”*

Mehmet Dede Tekke Köyü halkı, geleneklerini hala canlı bir şekilde bozulmadan yaşamaktadırlar. Mehmet Dede Tekke’nin talibi olan ve talip üzerine Alevilik yolunu devam ettiren birçok köy bulunmaktadır. Bu köylere mürşitlik yapan Hasan Uysal, icra edilen cemlerde dedelik görevini yerine getirmektedir. Hasan Dede, kendisiyle yaptığımız söyleşide kamberliğin dününü ve bu gününü şu şekilde değerlendirmiştir: *“Eskiden kamberler dedenin yanından hiç ayrılmazlardı. Dedeler bu yolu bilen ve güvenilir olan kişileri kamber olarak seçerlerdi. Kamber dedenin atına bakar, sofrasını sererdi. Bu hizmeti gocunmadan yapardı; çünkü kamber nefisini öldürmüştür ve dededen daha yüce gönüllüdür. Şimdi ise talip üzerine gittiğimiz köylere kamberle gitmiyoruz. Günümüzde bu görevi yerine getirebilecek pek insan kalmadı. Ama gittiğimiz köylerde bize kamberlik yapanlar oluyor.”*

Mensubu olduğu ocak hakkında sözlü rivayetleri bir araya toplayan Hasan Dede, ayrıca Osmanlıcayı çok iyi derecede okuyup yazmaktadır. Bununla birlikte babasından saz yapmayı da öğrenmiştir. Hala evindeki atölyesinde saz yapmaktadır.

7. Dede Nurettin Aksoy

Dede Nurettin Aksoy, Çorum Alevi Kültür Merkezi Derneği ile Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Çorum Şubesi Başkanıdır. On altı senedir dedelik yapmaktadır. Soyları, Hacı Bektaş-ı Veli'den gelmektedir. 1940'lı yıllardan sonra Çorum'da ikamet etmeye başlamışlardır. Dede Nurettin Aksoy'un talibi olan otuz-otuz beş civarında köy bulunmaktadır. Dede Nurettin Aksoy'un talep üzerine gittiği köylerde kendisine birçok defa Âşık Kara Mustafa kamerlik yapmıştır. Dede, kamerliği Aleviliğin en önemli öğelerinden biri olarak değerlendirmektedir. Kendisiyle yapılan söyleşide bu konu ile ilgili bize şu bilgileri aktarmıştır: *“Şimdi bizlerin talipleri var. Şu anda bizim 30-35 tane köyümüz var. Yani dedeliği cemi on iki erkân üzerine hizmetleri yaptığımız köyler vardır. Bu köylerde çeşitli müşküller olur. O müşküllere biz gideriz. O köyde görgü cemlerini görgü hizmetlerini yaparken mutlaka yanımızda köyün babası ve kamerimiz olur. Yani kamer bize eşlik eder. Yani dedenin kalacağı evi, yatacağı yeri ayarlar. Yemesinden, içmesine kadar dedenin her türlü hizmetini yapar. Bir de işte köydeki sıkıntıların çözülmesinde babaya yardımcı olur. Dedenin doğru karar vermesinde kamer oldukça önemli bir yere sahiptir. Biz asla bir mürşit olarak, dede olarak, bir ocakzade olarak gittiğimiz her yerde mutlaka önümüzde kamer olur. Kamer yolculuğumuz sırasında bizim kılavuzumuzdur. Yani kambersiz bir iş yapmayız. Çünkü biz gözü bağlı bir kuş olarak gideriz orada doğru ve gerçekleri babadan, kamerden öğreniriz.”*

SONUÇ

Çorum yöresi Alevilerindeki kamberlik geleneğini, kamberlere verilen adlar, kamberliğin kökeni ya da kaynakları hakkındaki görüş ve yorumlar, kamberlerin başlıca icra ortamı olan cemler (cemlerin yapısı, icra biçimleri, sosyal ve inançsal işlevleri, cemlerdeki on iki hizmet erbabı), kamberlerin toplumsal statüleri ve işlevleri, geleneğin kamberlerde aradığı özellikleri, kamberlerin yetişme tarzları, icra ortamları ve zamanları, icra biçim ya da özellikleri temelinde tanıtan ve yaşayan kamber, dede ve analar hakkında bilgi veren çalışmamızla ulaştığımız sonuçları şu şekilde sırlamak mümkündür.

Çorum yöresi Aleviliğinde, cem ritüelinin icrasına göre söylediği nefeslerle canları aşka getiren ve yapılacak sohbetlerin gidişatını belirleyen, yolculukları sırasında dedelerin günlük işlerini gören kişilere, “kamber”in yanı sıra, “zâkir” ve “âşık” da denilmektedir. Bunlar arasında en yaygın olanları, “zâkir” ve “âşık”tır. Kendisine kamber, zâkir ya da âşık denilen kişi, cem sırasında peyik, meydancı, ibrikçi, gözcü, sofracı hizmetlerinden herhangi birini de yerine getirebilmektedir. Çorum yöresi Aleviliğinin kamber ya da zakiri, bu yönüyle, Ali Duymaz, Mehmet Aça ve Halil İbrahim Şahin’in çalışmasından da anlaşıldığı kadarıyla, Batı Anadolu sahası kamberlerinden ayrılmaktadır.

Alevi geleneği, kamberlik mesleğinin köklerini, Hz. Ali ile onun kamberi olduğuna inanılan Selman-ı Farisi’ye dayandırmaktadır. Selman-ı Farisi’nin ölene kadar Hz. Ali’ye kamberlik ettiğine, onun sırrını taşıdığına ve ona hizmet ettiğine inanılmaktadır. Diğer bazı bölgelerde (örneğin Balıkesir bölgesinde) kamberlik mesleği, Hz. Ali’nin seyisi olduğuna inanılan Kamber ile Bilal-ı Habeşi’ye dayandırılmaktadır.

Kamberlik mesleğini kutsayarak günümüzde de canlı bir şekilde sürdüren Alevi inanç sistemi, bu geleneğin yaratılıştan önce süregeldiğine inanmaktadır. Yeryüzü yaratılmadan önce de Selman-ı Farisi’nin Ehlibeyt’in yanında var olduğuna inanılmıştır. Gelenek, Salman’ı, Peygamber Efendimizden, Hz. Ali’den, Hz. Fatma’dan, İmam Hasan ve İmam Hüseyin’den ayrı düşünmemiştir.

Kamberliğin kökenini ve Hz. Ali'ye kamber olduğuna inanılan Selman-ı Farisi'nin yaşantısını kutsayarak menkıbeleştiren gelenek, bu anlayış dâhilinde kambere cem ritüellerinde dedenin yanında en önemli görevleri yüklemiştir. Hz. Ali ve Selman'ın birbirinden ayrılmadıklarına inanılmıştır. Bu nedenle gelenek, bu anlayış etrafında süre gelmiştir. Dedeler de yanlarında mutlaka bir kamber bulundurmuşlar ve kambersiz yola çıkmamışlardır. Gelenekte, dedenin bütün hizmetlerini kamber yerine getirmiştir. Kamber, dedenin atına bakmış, sofrasını sermiş, halk ile dede arasında peyiklik görevini icra etmiştir. Yüce gönüllü olan kamber, dedenin kerametlerine şahit olmuş ve bu sırrı ömrünün sonuna kadar taşımıştır.

Genellikle Muharrem ayı ile sonbahar ve kış dönemlerinde gerçekleştirilen cem ibadetleri, Alevi kültürünün yaşatılmasında en önemli unsur olmuştur. Cemler sayesinde Alevi inancı ve bu inanç etrafında gelişerek kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel uygulamalar, günümüzde de canlı bir şekilde devam etmektedir. Davet ya da talep üzerine Cem yapmak amacıyla belirli dönemlerde Alevi dedeleri yanlarına kamberlerini alarak talip olan köyleri gezerler. Dedelerin bu köylere gidişlerinde, onlara yol gösteren, kalacağı yeri ayarlayan kamberdir. Halkın bir sıkıntısı olduğunda kamber görüşmeyi yaparak dedeye haberleri ulaştırır. Yine dedenin herhangi bir isteği olursa kamber halka durumu anlatır.

Cem ritüellerinin gerçekleştirilmesinde kamber en önemli görevi üstlenmektedir. Bir yerde cem yapılması gerekiyorsa bu organizasyonu kamber gerçekleştirir. Çünkü kamber dedeler tarafından Aleviler arasında ki her türlü sorunu, isteği bilen ve bunları dedeye eksiksiz anlatan kişidir. Aleviler isteklerini öncelikle kamberle paylaşırlar. Kamber meselenin şekline göre erkân dâhilinde uyulması gereken kuralları en iyi şekilde bilir. Bu kurallara göre uygulama yapmaktadır. Eğer dedeye meselenin, isteğin bildirilmesi gerekiyorsa kamber dedeye haber ulaştırır ve dedeyi cem yapılması gerektiği talebiyle davet eder. Dedenin gelen cevabı halka aktarır. Dedenin kalacağı evi ayarlar. Cemin yapılacağı cem evinde her türlü hazırlığı eksiksiz yapar. Dede geldikten sonra istekleri dedeye anlatır.

Cemin icra boyutunda kamber on iki hizmet içerisinde kendisine dede tarafından verilen görevi yerine getirir. Kamber zâkir, peyik, meydancı, ibrikçi, gözcü, sofracı hizmetlerinden herhangi birini yerine getirebilir. Dedenin cem

sırasında dışarı çıkması icap ederse kamer, dedenin yerine cemi yürütebilir. Bu nedenle kamer yol ve erkânı Dede kadar bilmek zorundadır.

Sözlü geleneğin kamerin görevlerine yönelik aktarımları, Çorum yöresi Alevi geleneğinde kamerin sadece zâkirlik yapan birisi olmadığını, cemde Dede tarafından kendisine verilen herhangi bir görevi yerine getirebildiğini, Dede'nin bulunmadığı durumlarda cemi idare edebildiğini göstermektedir. Bu özelliği, Çorum yöresi kamerlerini Duymaz, Aça ve Şahin'in aktarımlarından da anlaşılacağı üzere Batı Anadolu, özellikle de Balıkesir yöresi Çepni ve Tahtacılarının kamerlerinden dikkati çekecek şekilde ayırmaktadır.

Dede veya halk tarafından seçilen kamerin Aleviliğe ait tarikat ve erkânı çok iyi bilmesinin yanında, bu göreve getirilebilmesi için halk tarafından çok sevilen, dürüst, sözüne güvenilen, insanlara yardım etmesini seven ve alçak gönüllü birisi olması gerekmektedir. Kamerliğe aday olan kişinin sadece erkânı bilmesi yetmez. Ahlaki anlamda halkın güvenini de kazanması gerekir. Kamerin temiz ahlakı ve güvenilirliğinden dolayı Alevi geleneği kambere “pak” sıfatını vermiştir. Alevi geleneği, kamerlerin atası olduğuna inandığı Selman-ı Farisi'yi de Selman-ı Pak olarak anar.

Alevi geleneğinde iki çeşit kamer ya da zâkirden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, doğaçlama yeteneğine sahip kamer ya da zâkirken, diğeri ise doğaçlama yeteneğinden yoksun olup cemlerde usta malı nefes, düvazlar okuyarak hizmet gören kamer ya da zâkirdir. Bunlar Alevilikçe “Yedi Ulu Ozan” olarak bilinen Nesimî, Fuzûlî, Hatayî, Pir Sultan, Viranî, Kul Himmet ve Yeminî ile diğer bazı önemli Alevi âşıkların nefes ve düvazlarını okurlar. Çorum yöresi Aleviliğinde kamerler genellikle ilk gruba girmektedirler. Aleviler yedi ulu ozanı, uğruna verdikleri mücadele, katlandıkları zulüm ve Ehl-i Beyt soyundan geldiklerine inanılması nedenleriyle “yedi ulu ozan” olarak adlandırılmışlar ve cem ritüellerinde bu ozanların deyiş ve nefeslerini okumuşlardır.

Çorum yöresi Alevilerinde erkek kamerlerin yanında, kadın kamerler de vardır. Sözlü kaynaklarımızdan Sultan Ana (Sultan Kümbet), Çorum Aleviliğinde kadın kamerlerin varlığına da dikkat çekmiştir. Onun aktarımlarına göre, dedelerin eşlerine Ana denilmektedir. Analar da tıpkı dedeler gibi köylerde gezebilmektedirler. Hatta bazı dedeler eşlerini de yanlarında gezdirmektedirler. Analar için de kadın

kamberler seçilmektedir. Ana kamber de yine erkek kamber gibi eline, beline, diline sahip olmalıdır. Toplum içinde sevilen, sayılan birisi olmalıdır. Kadın Kamber, Ana'ya kamberlik eder. Onu köylere götürüp gezdirir, onun eksiklerini tamamlar, her türlü gönlünü eder, arzularını yerine getirir. Ana'yı, bütün musibetlerden kadın kamber korur. Ona yardımcı olur, dürüst ve temiz evlerde yatırır, Ana uyusa bile kadın kamber uyumaz, onu bekler. Uçan kuştan, yerdeki karıncadan onu saklar, sakınır. Evine kadar eşlik eder, yerine ulaştırır. Sultan Ana'nın aktarımlarına göre kadın kamberler cem yürütememektedir. Görevleri, Dede'nin eşine, yani Ana'ya yardımcı olmakla sınırlıdır.

Çorum yöresi Aleviliğinde kamberlik mesleği yakın dönemlere kadar çok canlı bir şekilde yaşamıştır. Geleneğin canlı bir şekilde yaşamasında halen hayatta olan Kamber Cuma Zorlu, Kamber Durmuş Aslan (cemlerde daha çok kendi üretimlerini icra etmiştir), Sultan Kümbet/Sultan Ana (doğaçlaması olan birisidir) ve Kamber Musa Yıldız gibi kamberlerin önemli bir katkısı olmuştur.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar:

ARTUN, Erman, (2006), *Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi.

BAHADIR, İbrahim, (2004), “Alevi-Bektaşî İnancına Göre Kadın”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 32, s. 13-28.

BANARLI, Nihad Sami, (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BAYRI, M. Halid, (1959), *Virani. Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.

BİRDOĞAN, Nejat, (2003), *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

CILAZ, Demet, (2006), *Çorum İlinde Yaşayan Aleviler Üzerine Bir Araştırma*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi).

DUYMAZ, Ali-Mehmet Aça-Halil İbrahim Şahin, (2011), “Balıkesir Yöresi Çepni ve Tahtacılarında Kamberlik Geleneği”, *Alevilik Araştırmaları*, S. 2, Kış 2011, s. 41-58.

ERGUN, Pervin, (2011), *Atlarla Suların Hami Ruhu Yılkıcılarla Bağsıların Piri Kambar Ata Baba Gammar*, Konya: Kömen Yayınları.

ERGUN, Sadettin Nüzhet, (1930), *Bektaşî Şairleri*, İstanbul.

ERGUN, Sadettin Nüzhet, (1944), *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri*, İstanbul.

ERSAL, Mehmet, (2009), “Alevi Cem Zâkirliği: Battal Dalkılıç Örneği”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, S. 1, Yaz 2009, s. 188-205.

GÜZEL, Abdurrahman, (2004), *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı*, 2. b., Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1995), *Pir Sultan Abdal*, İstanbul: Varlık Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, (2010), *Alevi-Bektaşî Nefesleri*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

İPEKTEN, Haluk, (2005), *Fuzuli Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KOÇAK, Yunus, (2003), “Dedemoğlu”, *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 24, s. 15-40.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, (2003), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 9. b., Ankara: Akçağ Yayınları.

KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edib, (1985), *Seyyid Nesimi Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖZMEN, İsmail, (1998), *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, 2. c., Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ULUSOY, A. Celalettin, (1986). *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevî-Bektaşî Yolu*, Ankara: Akademi Matbaası.

Sözlü Kaynaklar (Kaynak Kişiler):

AKSOY, Nurettin: 1962 yılında Çorum'da dünyaya geldi: İlkokul mezunu

ASLAN, Durmuş: 1934 yılında Çorum'un Turgut Köyünde dünyaya geldi: İlkokul mezunu.

KÜMBET, Sultan: 1956 yılında Gümüşhacıköyü'nün Akpınar Köyünde dünyaya geldi: İlkokul mezunu.

SOLMAZ, Hüseyin: 1956 yılında Çorum'un Gökçepınar Köyünde dünyaya geldi: Ortaokul mezunu.

UYSAL, Hasan: 1969 yılında Çorum'un Dodurga İlçesi'nin Mehmet Dede Tekke Köyünde dünyaya geldi: İlkokul mezunu

YILDIZ, Musa: 1933 yılında Çorum'un Acıpınar Köyünde dünyaya geldi: İlkokulu okumadı.

ZORLU, Cuma: 1933 yılında Çorum'un Atçalı Köyünde dünyaya geldi: İlkokul mezunu.

ÖZET

Bu çalışmada, Aleviliğin kurumsal bir yapı kazanmasında ve bu yapının sürdürülmesinde önemli bir yere sahip olan cemlerde, önemli bir yeri olan kamer ya da zâkirler üzerinde durulmuştur. Kamerlik geleneğinin Çorum yöresi Aleviliğindeki yerini, kamerlerin başıca icra ortamı olması nedeniyle cemlerden yola çıkarak ele alan çalışmamızın “birinci bölüm”ünde, cemlerin yapısı ve icra biçimleri, cemlerin sahip olduğu dinsel ve sosyal işlevler ile cemlerdeki on iki hizmet erbabının görevleri, sözlü kaynaklardan elde edilen veriler ve yapılan gözlemler ışığında anlatılmıştır. Cemler hakkındaki bu kapsamlı bilgilendirme, kamer ya da zâkirlerin icra ortamları ve işlevleri hakkındaki bilgileri de içermektedir.

Tezimizin “ikinci bölüm”ünde, sözlü geleneğin kamerliğin kökenleri hakkındaki düşünce ve yorumları ile kamerlerin toplumsal statüleri ve işlevleri üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın “üçüncü bölüm”ünde geleneğin kamerlerde aradığı temel özelliklerin yanı sıra, kamerlik mesleğine geçiş süreci, kamerlerin icra ortamları, icra zamanları ve icra biçimleri ele alınmıştır. Çorum yöresi Aleviliğindeki kamerliğin yaşayan boyutuna odaklanan çalışmamızın son bölümü olan “dördüncü bölüm”de Çorum yöresinde halen yaşayan kamerlere örnekler verilmiş, onların biyografileri ve eğer doğaçlama yeteneğine sahip iseler değişik örnekleri aktarılmıştır.

Çalışmamız sırasında ele ettiğimiz sonuçları içeren “Sonuç” kısmını, çalışmamızı hazırlarken yararlandığımız yazılı ve sözlü kaynaklarla ilgili bilgileri içeren “Kaynakça” kısmı izlemiştir. “Ekler” başlığı altında da görsel malzemeye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Çorum, Cem, Kamer, Zakir

ABSTRACT

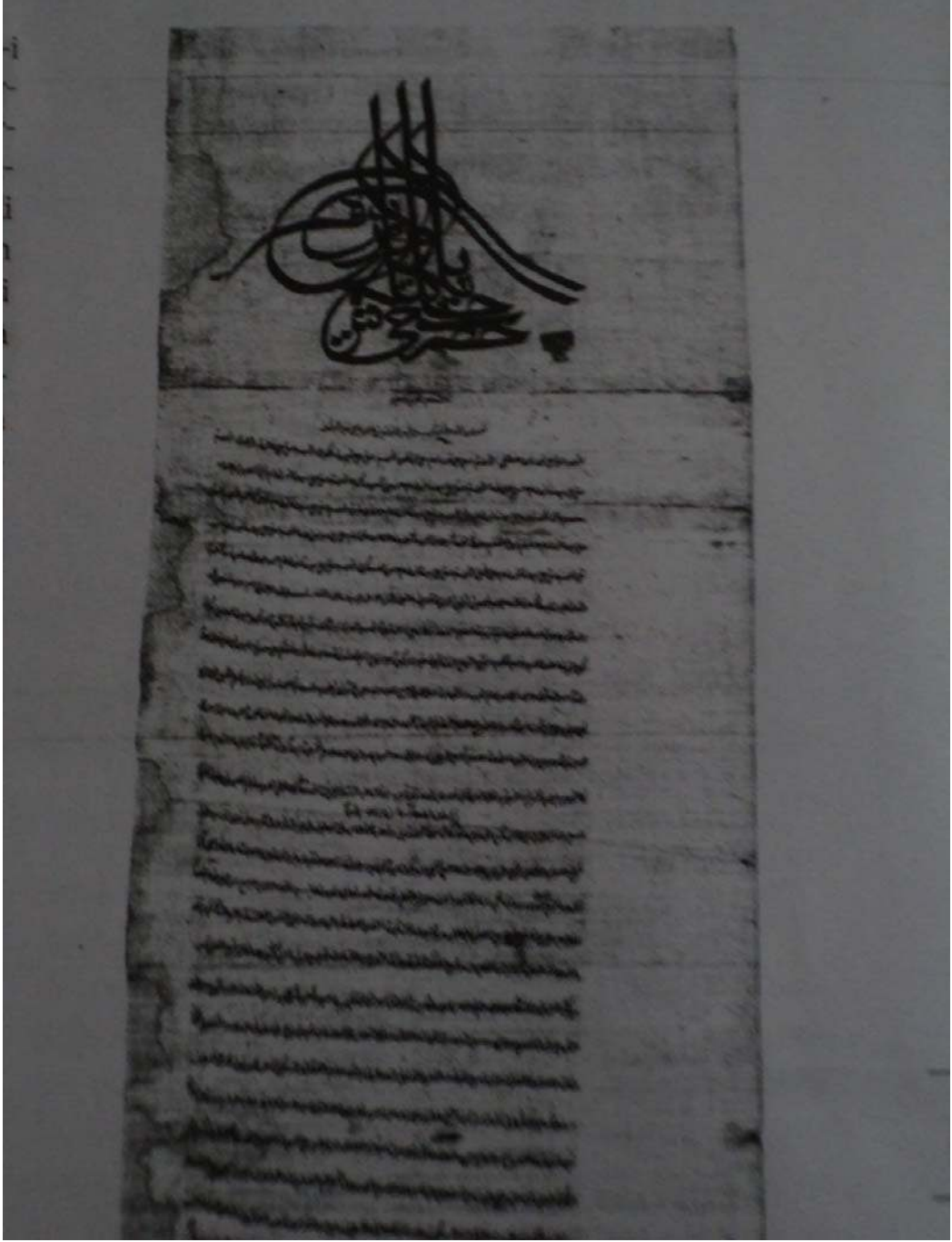
In this study it is focused on kamer or zakir in cems who has an important role in gaining and maintaining of institutional structure of Alevism. In the first chapter of our study, kamerism tradition that take place in Çorum region Alevism, based on cems due to the execution environment for kambers and in the light of our observations and from oral sources cem structures and forms of enforcement and religious and social functions with twelve service people in cems has been told. Comprehensive information about these cems, contains information about Zakirs or kambers execution environments and functions.

In the "second chapter" of our thesis, it is focused on the origin of kamerism with the interpretations of the oral tradition of thinking with the social status and function of the kambers. In third part of our study in addition to the basic features of tradition sought kambers, kamerism career transition, kamer execution environments, the execution times and forms of execution are discussed. In the last and fourth part of our study focuses on the size of living dimension of Kamerism in Corum Alevism and their biography and some examples are given about alive kambers, samples of some sayings were transferred if the kamer has the ability to improvise.

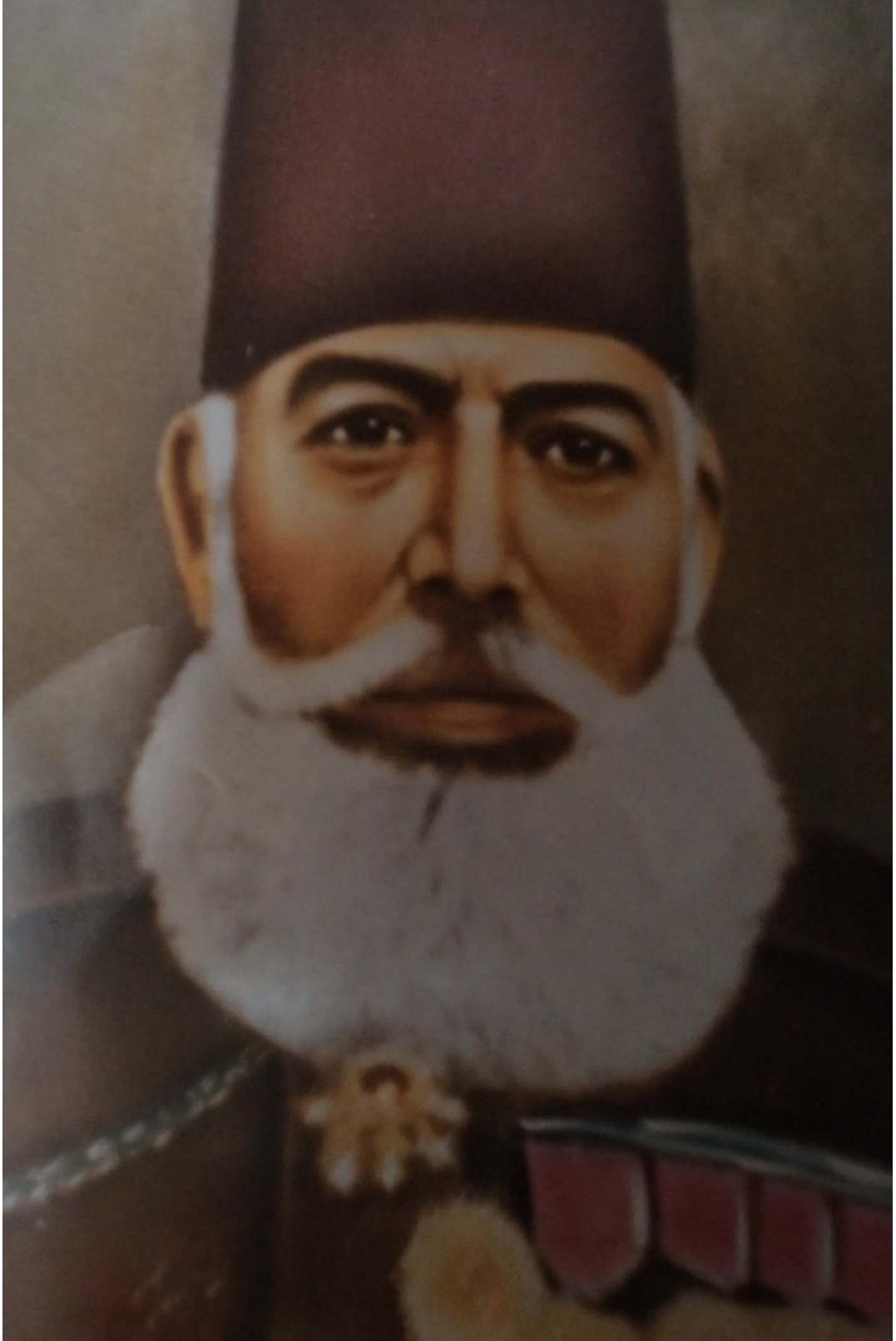
The results of our study that we have addressed during the "Conclusion" portion of our work in preparing written and oral sources containing information about utilizing "References" section followed. "Attachments" are included under the heading of visual material.

Keywords: Alevism, Corum, Cem, Kamer, Zakir

EKLER

HÜSEYİN SOLMAZ İCAZET

**ŞİNNATA'NIN HÜSEYİN AĞA
(HÜSEYİN SOLMAZ DEDE)**

DEDE HÜSEYİN SOLMAZ

KAMBER SULTAN KÜMBET

KAMBER DURMUŞ ASLAN

Personel Bilgi Formu

Soyadı : **ASLAN**

Adı : **DURMUŞ**

Baba Adı : **FEYZULLAH**

Anne Adı : **NAZİK**

Doğum Yeri : **ÇORUM**

Doğ. Tarihi : **00. 03. 1934**

Medeni Hali: **EVLİ**

İl : **ÇORUM**

İlçe : **MERKEZ**

Köy : **TURGUT KÖYÜ**

Cilt No : 205 Aile Sıra No:18 Sıra No:18

OCAĞI : GENEL VEKİL

Adresi : Kale Mh. Milönü 3.Sk No:6 Çorum

Telefon Ev: 0364/2136784 Cep:0532/4009572

Çorum ve Veli Dergahına
Hacı Bektaş Veli Dergahına ve Mühübbana;

Yıllardan beri vekilimiz olarak yolumuzla ilgili hizmetleri yapan Durmuş Aslan'a aynı görev tekrar tevdi edilmiştir.

Görevi esnasında yardımcı olmanızı, gereken itaat ve inkiyatta bulunmanızı cümlemenizden rica eder, bu vesile ile sevgi ve selamlarımı sunarım.

17.10.2005

**DURMUŞ ASLAN'A VERİLEN DEDELİK İZİN
RUHSATI**

KAMBER (ÂŞIK) MUSA YILDIZ

DEDE HASAN UYSAL

DEDE NURETTİN AKSOY